

AINO MALMBERG

JOHTAJIA

O T A V A

33

ALNO MALMBERG

J O H T A J I A

J O H T A J I A

HELSINKI

WILHELMINEN & SUNDELININ KIRJASTO

AINO MALMBERG

J O H T A J I A

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

AIKO MÄLMBERG

ALUATOL

Kustannusosakeyhtiö Otavan
kirjapaino, Helsingissä, 1933

ALUATOL
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVAN
KIRJAPAINO

RAGNILLE

ja

ANNELLE

tuhansin kiitoksin kaikesta ystävydestä
ja hoidosta

A.

LUKIJALLE.

Joka paikassahan sitä kuulee, että nyt on pula-aika, kova pula-aika, ei rahaa missään...

Tämähän koskee kumminkin ainoastaan aineellista näköpiiriä. Mitenkä lienee henkisen ilmapiirin täällä meillä?

Kirjailija-ystäväni nauroi: Pula-aika on henkisessä ilmapiirissäkin, mitä täydellisin pula-aika. Ei ole henkistä vaihtorahaa nimeksikään...

Älä nyt liioittele, hyvä ystävä. Täytyyhän ihmisen aina olla jonkinmoisessa toimessa ja puuhassa. Aineellisessa maailmassa kynnetään ja kylvetään, veistetään ja hiotaan... Ainahan siitä jotain tuloksia tulee, vaikkapa pieniäkin... Ollaanhan sitä henkisessäkin piirissä jonkinmoisessa toiminnassa, eikö totta?

Ollaan toki, ilkkui kirjailija-ystäväni: Siellä vihataan ja kadehditaan, valehdellaan, panetellaan, kaivetaan kuoppia varomattomille, asetetaan ansoja tietämättömille — niin, niin, paljon on puuhaa henkisessä ilmapiirissä...

Ei maksanut vaivaa hakea lohdutusta ja toiveita herättäviä tietoja kirjailija-ystävältäni. Hänessä katkeruus tuntui vain kasvamistaan kasvavan. Kysyin 80-vuotiaalta professori-ystävältäni, missä hän luuli syyn löytyvän kaikkien tähän kurjuuteen:

Hm. — Syitä kai on useampiakin, virkkoi ukko. Eikö mahtane yhtenä syynä olla sekin, että täällä meillä ei ole johtajia...?

Eikö muka ole johtajia? Setä kulta, niitähän on joka oksalla. On puoluejohtajia, on ryhmäjohtajia, on vastustuksen johtajia ja vaikka millaisia ja minkä karvaisia johtajia...

Niinpä niin, minä sanoin väärin. Tarkoitin, että on liian monta johtajaa, eikä kukaan enää tiedä, kehen uskoa, ketä kuunnella ja ketä seurata... Mutta ei ole annettu tälle kansalle *yhtä* johtajaa, suurta, voimakasta, itsenäistä, uskalliasta, selvänäköistä... Ehkäpä hänkin vielä ilmestyy...

Ai, ai, setä, tuonhan voisi selittää niin, että setä toivoo diktaattoria meille...

Entäs vaikka toivoisikin?

Voi, voi, minua oikein hirvittää! Vihdoinkin olemme päässeet niin pitkälle, että tsaarit ja keisarit ja kuninkaat luultavasti ovat joutuneet huonoon huutoon, vaikka jotkut ruti vanhoilliset vielä uneksivat heidänkin aikansa palaamista, ja nyt setä viittailee diktaattorinkin mahdolliseen esiintymiseen...

Etkö sinä näe suurta eroa mainitsemiesi suur-pomojen ja diktaattorin välillä? — Diktaattorin toimi ei koskaan saa eikä koskaan voi olla perinnöllistä laatua niinkuin tsaarien ja kuninkaitten. Diktaattori esiintyy silloin kuin kansan hätä on suurimmillaan, hän iskee jälkensä kansansa tiehen, suorittaa mikä on mennyt vinoon, laajentaa mikä on kutistunut kokoon, pesee sen mikä on likaantunut, — asettaa nopeasti kaikki oikeille paikoilleen ja sitten katoaa itse iki päiviksi. Hän on tehnyt tehtävänsä eikä jätä jälkeensä mitään diktaattori-perillisiä voittelemaan työn keskeytymistä... — Sellainen pitää oikean diktaattorin olla...

Voi sinua, vanha idealisti! Sellaista diktaattoria me arvattavasti emme koskaan saa...

Niinpä niin. Uskon, että olet oikeassa. Ei ole siis muuta neuvoa kuin riidellään, riidellään, kunnes väsyttään, ja toivotaan sitten jonkinmoista reaktiota, eikö niin?

Helsingissä, lokakuun alussa, 1932.

Aino Malmberg.

PINHAS RUTENBERG

Tuo nimi johtaa muistiin kaikkein kama-
limmat sortovuodet Suomen uudessa historiassa.
Nikolai II oli häikäilemättä rikkonut lakimme
ja antoi antamistaan uusia laittomia säädöksiä.
Ja miks'ei olisi antanut, kun aina, kaikesta hu-
olimatta, oli löydettävissä henkilöitä, jotka vas-
tustamatta ja kilvan riensivät tottelemaan tsaar-
in käskyjä! Jotkut epäkäytännölliset idealistit
kyllä täällä kotona arvelivat, että nyt vihdoin-
kin täytyy unohtaa riidat ja keskinäinen viha ja
vaino, sillä perikato uhkaa selvästi Suomea,
ellei kansa yhtenä miehenä astu suojelemaan
olemassaoloamme suomalaisena sivistyskansana.
Uneksijat luulivat ymmärtävänsä, että Suomi-
emo nääntyy, elleivät sen lapset yksissä voimin
riennä apuun...

Mutta mitä vielä! Suomessa riideltiin ja
vihattiin, kuten ennenkin ja vaikeaksi kävi ajan
pitkään niiden olo, jotka koettivat saada aikaan
yhteisponnistuksia sarron vastustamiseksi. Suur-
ten herrain totteleminen, olivatpa käskyt millai-

sia tahansa, oli aina varma keino, jolla jokainen saattoi saada nahkansa pelastetuksi...

Täällä tiedettiin, että Venäjän kansa oli vielä kovemman sorron alaisena kuin Suomen kansa, eikä sieltäkään kuulunut hiiskahdustakaan. Piiskalla oli kansaa ennenkin pidetty kurissa ja piiskalla sitä nytkin »rauhoitettiin». Hyvässä kurissa ja rauhallisena pysyikin Venäjän kansa, ja mitä me pienen maan onnettomat lapset yksin voitiin... Alas kansan villitsijät, jotka neuvoivat vastustamaan ja puhuivat kunniasta ja oikeudesta ja totuuden lopullisesta voitosta!

Silloin alkoi kumma huhu humista yli Suomen salojen: Ei ollutkaan Venäjän kansa enää hiljaa, eikä voinut piiskakaan enää sitä masentaa... Vallan kummia tapahtui Pietarissa helmikuun lopulla tänä samana vuonna 1905. Salaisia teitä tuotiin tietoa Helsinkiin, että siellä, tsaarin omassa kaupungissa, työläiset olivat panneet toimeen mielenilmaisun. Kärsimykset olivat käyneet liian koviksi kantaa ja siksi oli työväki päättänyt kääntyä suoraan »Pikku Isän» puoleen. Kansaa koeteltiin yli voimien nälällä ja kalliilla ajalla, orjatyöllä ja poliisivainolla. Pikku Isä varmaan auttaisi lapsiaan, kun sai kuulla heidän murheistaan...

Kymmentuhansittain ja taasen kymmentuhansittain kertyi kansaa Pietariin ja hyvin järjestyneenä kulkueena väki alkoi hiljalleen vyöryä Talvipalatsia kohti, jossa tiedettiin Pikku

Isän silloin oleskelevan. Hehkusilmäinen pappi Gapon johti jättiläiskulkuetta, korkea risti kohotettuna käsissään...

Tien vierillä, missä kulkue eteni, vaipuivat ihmiset polvilleen, sillä kaikki tunsivat, että tuossa ratkaistiin Venäjän kohtalo... Kärsimyksistä täytyi vihdoinkin tulla loppu, ja vielä viimeisen kerran tarjottiin nyt tsaarille tilaisuus voittaa kansansa luottamus ja vahvistaa horjuvaa valtaansa. Helttyisikö nyt Pikku Isän sydän, vai joko se oli kiveksi kovettunut?

Talvipalatsin piha täyttyi kohta, ja pappi Gapon kohotti ristinsä korkealle, odottaen että mahtava tsaari astuisi esiin ja vastaisi lastensa rukouksiin...

Vastausta ei tarvinnutkaan kauan odottaa. Se tuli, ei tosin Pikku Isän rakastavana tervehdyksenä, vaan kanuunain suusta jymisten ja sylkien tulta ihmisjoukkoon... Se joka pääsi pakenemaan syöksyi pois... Loput lakaisi kuulasade veriinsä pitkin lumista pihamaata. Siinä oli Pikku Isän rakastava vastaus lapsilleen...

Minkä muun vastauksen olisikaan Nikolai II voinut antaa! Kohtalo oli ottanut ohjokset omiin käsiinsä. Siinä oli vallankumouksen tulikaste.

Mutta minne oli hävinnyt kulkueen johtaja, Gapon? Häntä ei näkynyt missään, ei verissään vaikeroivien joukossa pihalla, ei kaatuneitten

seassa, eikä niidenkään joukossa, joitten oli onnistunut juosta pakoon ja jotka nyt kauhuissaan harhailivat pitkin katuja . . .

Gapon oli pelastettu. Sen saimme monen päivän perästä kuulla, huhu, joka sittemmin näyttäytyi todeksi, kertoi, että Gapon oli ilman painosta kaatunut maahan, ja nuori mies, jonka nimi oli Pinhas Rutenberg, oli oman henkensä uhalla rientänyt kaatuneen papin luo ja vetänyt hänet puolipyörtyneenä kuolleitten ja haavoittuneiden seasta piiloon läheisen sillan alle, jossa hän sitten virkosi niin paljon, että pääsi Rutenbergin avulla ystävien luo turviin.

Silloin kuulumme ensi kerran Rutenbergin nimen, ja myöhemmin tapasimme miehenkin, kun hän tuli Helsingissä käymään. Pinhas Rutenberg miellytti suomalaisia heti ensi näkemältä. Hän oli aivan erilainen kuin hyvin monet, ehkäpä enemmistö, Venäjän vapautustelijoita, joiden kanssa olimme tekemisissä ja joiden uhrautuvaisuutta ja antaumusta vaaralliseen työhön aina olimme syvästi ihailleet, mutta jotka siitä huolimatta useinkin olivat kuin olentoja toisesta tähdestä. Rutenberg tuntui aivan tavalliselta sivistyneeltä eurooppalaiselta.

Olin aina ennen uskonut, että ei milloinkaan voida puhua ylimalkaisesti kokonaisista kansoista sanomalla niitä hyviksi tai pahoiksi, viisaiksi tai tyhmiksi, vilkkaiksi tai hitaiksi, vaan on puhuttava ainoastaan yksilöistä. Nyt, kun

Pinhas Rutenberg.

olen nähnyt hyvin monta kansanryhmää eri maanosissa, on pitänyt sovitella koko joukon tuota uskoani. Ei tietysti koskaan voi sanoa, että toinen kansa on hyvä, toinen paha, mutta hyvin erilaisia ne ovat, ja sen voi mielestäni täydellä syyllä sanoa, että nuo kaksi näyttävät ymmärtävän toisiaan, mutta nuo toiset kaksi katselevat elämän ilmiöitä aivan eri näkökulmista, eivätkä ota sulautuakseen yhteen milloinkaan.

Siltä kannalta katsoen minusta tuntuu kuin esim. suomalaiset ja venäläiset olisivat, vaikka ovatkin naapureita, tuomitut olemaan muukalaisia vielä pitkät ajat, kun taasen suomalaisilla ja englantilaisilla tuntuu olevan hyvin monta yhtymäkohtaa, joissa molemmat ymmärtävät toisiaan aivan vaistomaisesti ja ilman selityksiä, ja jotka saattavat mahdolliseksi lujat ystävyys-suhteet. Aivan samoin minusta on luonnollista, että venäläiset ja ranskalaiset helposti löytävät toisensa ja ymmärtävät panna arvoa toistensa suurille ominaisuuksille.

Pinhas Rutenberg ei ollut venäläinen, vaikka hän oli Venäjällä syntynyt ja kasvanut ja siitä syystä kävi täällä venäläisen nimellä. Hän oli juutalainen, mutta ulkomuodoltaan hän ei ollenkaan vastannut tunnettua juutalaistyyppiä, vaan oli silloin, kuten nytkin sinisilmäinen, pyöreänaamainen, hyvinvoivan näköinen herrasmies, joka yhtä hyvin olisi voinut käydä suomalai-

sesta, taikka mistä muusta eurooppalaisesta tahansa. Sillä »eurooppalainen» sanan parhaassa kulttuurimerkityksessä hän selvästi oli.

Vähän ajan kuluttua tuli myöskin Gapon Suomeen päästäkseen tätä tietä ulkomaille. Siihen aikaan oli jo Suomen aktivistinen puolue täydessä toiminnassa, ja, kuten tiedämme, se koetti m. m. kykynsä mukaan auttaa Venäjän vallankumouksellisia pääsemään pakoon tsaarin ulottuvilta. Aktivisteihin olin minäkin heti liittynyt, sillä minua miellytti paljon tuo puhtaasti poliittinen keskitys yhden ainoan asian ympärille, nimittäin tsaarin vallan kukistamiseen. Yhteiskunnallisissa kysymyksissä olimme varsin kirjavaa joukkoa, mutta kaikilla oli selvillä se, että kaikki kehitys oli mahdotonta mihinkään suuntaan, ellemme ensin päässeet tsaarin ikeestä.

Aktivistit antoivat kaiken mahdollisen avun Gaponille, hänen ollessaan Helsingissä, mutta minä en koskaan sattunut häntä tapaamaan enkä siis omasta kokemuksestani voi hänestä mitään sanoa. Kuulin vain toisilta, ettei hän mitenkään vaikuttanut kiinnostavasti ja puoleensa vetävästi niihin tovereihin, jotka olivat hänen kanssaan tekemisissä.

Ei viipynyt kovinkaan kauan, ennenkuin kuulimme, että Gapon oli herättänyt paljon epäluuloja venäläisten vallankumouksellisten joukossa, ja epäiltiin hänen joutuneen poliisin

apujoukkojen lisäksi. Venäjällä nämä huhut saivat aivan selvän muodon, ja m. m. Rutenberg tuli varmasti vakuutetuksi, että Gapon oli muutunut poliisiurkkijaksi. Siihen aikaan se kyllä tuntui vallan mahdottomalta, mutta sitten saimme kokea niin paljon järkähdyttäviä yllätyksiä, että tuollainenkin huhu alkoi kadottaa alkuperäisen kauhunsa.

Oli kuitenkin monta, jotka eivät mitenkään ottaneet uskoakseen, että Gapon oli Witten kätyri, vaan olivat vakuutetut hänen viattomuudesta. Sellaisia oli m. m. ruhtinas Pietari Kropotkin, joka usein Lontoossa keskusteli kanssani siitä kysymyksestä. Hän oli kuolemaansa saakka vakuutettu, että Gapon oli joutunut viattoman vainon alaiseksi. Mainitsen tämän siksi, että sekin kuvaa venäläistä sielunelämää hyvin, etteivät heidän suurimmat ajattelijansakaan, sellaiset kuin esim. Kropotkin, voineet seurata julkisten henkilöiden kehitystä, vaan iskivät tuon tuostakin kiveen haitaksi työlle, ja vielä suuremmaksi haitaksi keskinäiselle luottamukselle.

Rutenbergillä oli kumminkin niin paljon selviä todistuksia, että hän oli aivan vakuutettu Gaponin syyllisyydestä. Gapon oli hyvin itse-rakas ja pöyhkeili sillä, että hänellä oli erittäin suuri vaikutusvalta Pietarin työväestöön. Ja suurihan se olikin, valitettavasti. Sen tiesi Witte varsin hyvin, ja harvinaisen viisaana ja kava-

lana valtiomiehenä hän pian sai imartelulla Gaponin täydellisesti valtaansa. Rutenbergiä huolestutti, mitenkä hän saisi Pietarin työväestön käsittämään, että Gapon ei ollut enää heidän ystävänsä, vaan oli muuttunut heidän vaaralliseksi viholliseksi, joka toimi Witten komennon mukaan eikä suinkaan silmälläpitäen työväen parasta. Pietarilaiset työmiehet ihailivat Gaponia, joka oli heitä niin urhoollisesti johtanut verisenä sunnuntaina, eivätkä ollenkaan ottaneet kuuleviin korviin huolestuttavia huhuja siitä miehestä. Siinä vaadittiin selviä todistuksia. Rutenberg käsitti aivan selvästi, että heidän piti omin koryin kuulla ja omin silmin nähdä, ennenkuin he luopuivat ihanteensa vaaralliseksi muuttuneesta johdosta.

Gaponin oma itserakas usko vaikutusvoimaansa myöskin Rutenbergiin tuli kohtalon avuksi. Rutenberg oli saatava auttamaan suuressa suunnitelmassa, joka yhdellä iskulla saattaisi Gaponin Witten ainaiseksi velkojaksi.

Pietarissa oli mahdoton toimia, mutta Gapon oli pyytänyt Rutenbergin tulemaan eräänä päivänä Oserkin asemalle, salaiseen keskusteluun. Rutenberg oli heti suostunut, aavistaen, että nyt oli hänen hetkensä tullut, jolloin hän saattoi avata Pietarin työläisten silmät. Hän läksi siis huvilaan, mutta otti mukaansa muutamia työmiehiä, jotka hän asetti viereiseen pimeään huoneeseen, mistä he vallan hyvin saattoivat seu-

rata Rutenbergin ja Gaponin keskustelua. Itse hän jäi istumaan valaistuun huoneeseen, odottaen, mitä tuleman piti.

Ei viipynytäkään kauan ennenkuin Gapon saapui ja aloitti melkein heti asiansa. Hän tarjosi Rutenbergille erittäin tärkeän johtajan paikan suurissa Putilovin tehtaissa sekä loistavat taloudelliset edut, jos Rutenberg vain suostuisi houkuttelemaan Boris Savinkovin Pietariin poliisin kynsiin. Esitys tehtiin mitä julkeimmin ja aivan suorin sanoin. Kun Rutenberg jyrkästi kieltäytyi, kävivät pyynnöt yhä kiihkeämmiksi ja tarjoukset yhä houkuttelevammiksi. Työmiehet viereisessä huoneessa olivat kuulleet tarpeeksi ymmärtääkseen, että se mies, jota he olivat melkein jumaloineet ystävänään, olikin kurja petturi . . .

Karjuen syöksyi raivostunut joukko pimeästä huoneesta Gaponin ja Rutenbergin huoneeseen tarttuen kiinni kauhun valtaamaan pappiin, jonka he vetivät mukanaan. Rutenberg tietysti työnnettiin syrjään, ja melkein puolipyöröksissä kauhusta hänkin riensi pois ulkoilmaan. Sinne jäi Gapon tuomariensa kanssa. Mitä siellä tapahtui ei kukaan saanut tietää, mutta monen päivän perästä löydettiin pappi Gapon huvilassa hirtettynä. Se oli petturin kamala loppu.

Kohta sen jälkeen Rutenberg tuli Helsinkiin näöltään muuttuneena miehenä. Ei kukaan meistä hänen entisistä tutuistaan ja ystävistään

voinut käsittää, mikä oli muuttanut Rutenbergin, iloisen, lempeän ja miellyttävän maailmanniehen tuollaiseksi. Hän oli kalpea kuin lumi ja tummat silmät katselivat kuin unessa meitä ja koko ympäristöä. Hän oli kai sairas, niin arvelimme.

Mutta sairas hän ei ollut. Häntä hirvitti äskeinen kokemus. Siinä kaikki. Vasta viikkojen kuluttua sai yleisö tietää, mitä oli tapahtunut, kun Gaponin ruumis löydettiin Oserkin yksinäisestä huvilasta.

Rutenberg ei vähimmässäkään määrässä kuulu niihin, jotka istuvat kivelle tienviereen itkemään, jos kohtalo iskee heitä piiskalla itse sydänjuuriin. Työssä oli apu haettavana, nyt kuten aina. Hän läksi suoraa päätä Italiaan, jossa hän sai ankaraa työtä insinöörinä. Mutta käytännölliset harrastukset yksin eivät koskaan ole tyydyttäneet Rutenbergia. Hänellä täytyy olla selvä henkinen päämäärä, jonka edestä maksoi vaivaa työskennellä ja kärsiä, jos kohtalo oli määrätty kuljettamaan inehmoa kärsimysten kautta tuota päämäärää kohti. Italiassa hänelle selvisi, että vielä lähempänä kuin venäläisten sorto oli hänelle hänen oman kansansa kova kohtalo. Juutalaiset olivat sorronalaisia koko maailmassa eikä heillä ollut omaa kansallista kotia, minne olisivat voineet päänsä kallistaa ja saada suojaa myrskyiltä... Vasta Italiassa Rutenberg tuli läheiseen yhteyteen sio-

nistisen liikkeen kanssa ja liittyi siihen koko sydämellään, asettaen kaikki tietonsa ja neronsa sen palvelukseen.

Siihen aikaan — siis muutamia vuosia ennen maailmansotaa — sionistinen liike ei ylimalkaan herättänyt paljoa mielenkiintoa Suomessa. Meillä oli itsellämme juuri silloin mitä kamalin taistelu Venäjän sortoa vastaan, joka tuntui vallan ylivoimaiselta. Ei riittänyt osanottoa muille. Taikka ehkä syy oli haettavissa siinä tosiasiasa, että juutalaisten kärsimykset ja oman maan menetys olivat jo kestäneet kaksituhatta vuotta ja me olimme jo niin tottuneet sellaiseen asiain tilaan, että pidimme sitä vallan luonnollisena. Sitä arveli eräs juutalainen ystäväni, hyvin sukela ja hieman ivallinen rabbiini New Orleansissa, Louisianassa, joka ensin sai minut vakavasti ajattelemaan sionismia, meidän aikamme ehkä merkillisintä liikettä. »Kuinka kauan Suomi nyt on ollut kovan sorron alaisena?» hän kerran kysyi minulta »Noin parikymmentä vuotta», vastasin. Hän hymyili: »Aa, sitten teillä on koko maailman suosio puolellanne, olkaa varma siitä. Parikymmentä vuotta! Sen jokainen ymmärtää ja tuntee lämmintä osanottoa ja tahtoo auttaa, auttaa... Mutta jos teitä olisi sorrettu kaksituhatta vuotta, kuten meitä, ei kukaan välittäisi, vaan pitäisi sitä melkein kiitettävänä asiana, johon voi kuka tahansa rehellinen ihminen ottaa osaa...» Hän nauroi

hyvin ivallisesti ja näytti kyllä tietävän, että meillä Suomessakin usein ilmaantuu tilaisuuksia, jolloin voimme hiukan loukata juutalaisia, vaikka olemmekin itse kärsineet, ja outo ehkä luulisi meidän siitä syystä ymmärtävän toisenkin kärsimyksiä... En voinut olla häpeämättä, kun muistin, kuinka usein olin kuullut puolisivistyneiden nuorten meillä vakuuttavan, että he »eivät voi sietää juutalaisia»... Tietysti se ei merkitse käytännössä yhtään mitään, eikä vahingoita ainakaan juutalaisia!

Liekö rabbiini lukenut ajatukseni, mutta hän jatkoi hyvin ystävällisesti, melkein surullisesti: »Olkaa varma, että meidänkin kärsimyksemme kerran loppuvat ja Palestiina on taas oleva meidän omamme, ja pääkaupunkinamme pyhä Jerusaleml...»

Tuo jäi mieleeni kytemään, ja siksi Rutenbergin lämmin sionismi alun pitäen tuntui minusta niin merkillisen tutulta ja luonnolliselta.

2000-vuotinen sorto, se on myönnettävä, on kumminkin vaikuttanut moneen juutalaiseenkin ja saattanut heitä pitämään asiain tilaa vallan luonnollisena. Muistan hyvin kuinka usein läheinen kirjailija-ystäväni R. S., itse juutalainen, minulle selitti, että juutalaisten suuri tehtävä maailmassa oli vaikuttaa kansainvälisenä kansana, joka ei kaipaa omaa maata, vaan jolla kaikki maat ovat omia maita. Varmaan

moni heidän parhaimmistaankin uskoo siten. Mutta sitten sattuu käytännöllisessä elämässä usein seikkoja, jotka kääntävät nurin tuon opin. Muistan sellaisen tapahtuman Lontoosta:

Eräs juutalainen ystäväni, joka erittäin paljon puhui kansainvälisyydestä, kaikkien uskontojen samanlaisesta siveysopista, kulttuurin tasoittavasta vaikutuksesta j. n. e., istui englantilaisen ja suomalaisen tutun kanssa yhdessä konsertin jälkeen, missä oli soitettu Sibeliuksen seitsemäs sinfonia. Juutalaisen ystäväni suuri heikkous, jonka hän hyvin itse tunnusti, oli siinä, että joskus, käyttäkseni hänen omia sanojaan, »sydän käänsi aivot kokonaan mullinmallin». Ei auttanut filosofia, ei tepsinyt järkevä selitys, tunne valtasi sielun kokonaan. Niinpä nytkin. Juutalainen, joka samoin kuin hänen englantilainen pöytätoverinsa, kuului siihen ihmisryhmään, jolle musiikki on elämän suurin nautinto, kaikkien ilojen lähde, ongelmien suorittaja, istui kuin lumottuna. Ihmeellinen, taivaallinen Sibelius! Seitsemäs sinfonia oli jumalien lahja inehmoille. Se oli suurinta, puhtainta, mitä koskaan oli kuultu. Sibelius tuntui siinä vapautuneen kaikista siteistä, hän kohoo siinä kaiken aineellisen olemuksen yläpuolelle... Hän on vapaa... vapaa... Sanat olivat loppuneet. Kuka osaisi sellaista selittää...

Hieman proosallinen suomalainen puuttui nyt puheeseen: »Mitä te oikeastaan tarkoittatte

tuolla lauseellanne, että Sibelius on vapaa kaikesta, mikä ennen sitoi? Tarkoitatteko, että hän tässä uudessa sinfoniassa on vapautunut siitä suomalaisuudesta, jonka vähemmänkin musikaalinen henkilö huomaa hänen musiikissaan, vai mitä tarkoittatte?» »Ei, ei», huudahti englantilainen, »eihän hän voi vapautua omasta sielustaan, siitä ilmasta, jota hän hengittää, siitä valosta, joka häntä lämmittää... Suomalaisuus on hänen sisimmässä olemuksessaan. Siinähan juuri on hänen taiteensa suuri tenho...» Nyt tarttui juutalainen puheeseen. Hän myönsi valvoneensa melkein koko yön Sibeliuksen seitsemän sinfonian lumoissa ja sitten mietti-neensä, miksi hän ei löytänyt samaa voimaa, samaa lumoa juutalaisten säveltäjien musiikissa. Onhan nykyajan juutalaisilla mitä suurimpia säveltäjiä, enemmän kuin millään muulla kansakunnalla, ja onhan juutalaisilla myöskin nykyään musiikin esittäjiä, enemmän ja nerokkaampia kuin muilla... Siis, missä vika, ettei juutalainen musiikki anna yhtä paljon hengelle kuin esim. Sibeliuksen musiikki? Siihen oli tietysti yksi ainoa syy: Sibeliuksella oli oma maa, joka hänellä aina oli taustana — juutalaisilla ei ollut omaa maata. Juutalainen on muukalainen kaikkialla, eikä hän edes voi sanoa olevansa suosittu muukalainen... Hän on vieras ja pysyy vieraana, kunnes hänen ikivanha oma maansa, Palestiina, tulee taas hänen omaksi

maakseen... Vasta sitten hän voi luoda taidetta, joka on laadultaan ikuista, kuolematonta...» — Sama juutalainen ystäväni on nyt innokas sionisti.

Kuten jo mainitsin, oli Italia se maa, jossa Rutenberg löysi itsensä, s. o. löysi sisimmän olemuksensa kaipuun ja muuttui innokkaaksi sionistiksi. Muuan hänen ystävänsä kysyi minulta, satuinko tietämään, oliko kukaan erityinen henkilö vaikuttanut häneen siellä ja avannut hänen silmänsä näkemään ja hänen sydämensä ymmärtämään, että juuri sitä tietä hänen oli kuljettava saavuttaakseen tyydytystä työssään. En osannut siihen vastata, mutta mikäli olen tuntenut Rutenbergin jo lähes 30 vuotta, en oikein ota uskoakseni, että kenenkään henkilön suoranainen vaikutus on syynä hänen lämpimään sionismiinsa. Kaikista herttaisista seuraamies-avuistaan huolimatta Rutenberg on itseensä sulkeutunut uneksija ja syvä mieltijä. Hän kuuluu samaan henkiseen ryhmään kuin Henry Ford, Bertrand Russell, Einstein y. m. (No voi, voi, eihän noilla ole mitään yhdyssidettä toistensa kanssa taikka Rutenbergin kanssa, huu-dahtaa viisas lukija.)

Onpa kyllä. Ne hämmästyttävät koko maailmaa kylmällä nerollaan ja ajatustensa horjumattomalla johdonmukaisuudella. Tuntuu kuin maailma astuisi pitkän askelen eteenpäin heidän ajatusluomiensa valossa. Mutta samat aivot,

joiden kylmä, kaikesta tunne-elämästä täydellisesti puhdas, kristallinkirkas tieteellisyys meitä melkein peloittaa, samat aivot luovat itselleen toisenkin maailman, täynnä lämpöä, unelmia, runollista kauneutta... Syrjäinen hyvin harvoin saa läheltä katsoa tuohon toiseen maailmaan, sillä sen porttia vartioidaan ankarasti, eikä tulisella miekalla varustettu enkeli päästä ketään inehmoraukkaa kurkistelemaan ovenraosta. Mutta aavistaa sen olemassaoloa kumminkin melkein aina, ja joskus onnellinen sattuuma tulee avuksi. Kuten Einsteinin ystävät tietävät, kyllästyy mestari joskus kaikkiin relativiteettiteorioihinsa ja pakenee pois koko maailmasta, tempaisee käteensä viulunsa ja antaa sen sävelien tulkita mitä sydän tuntee...

Ja kun näkee Russellin riehuvan pikku poikansa ja tyttärensä kanssa tukka pörrössä ja hihat ylöskäärityinä, ymmärtää hyvin, että siinä onkin haettavana hänen filosofiansa ydin. Lapset ja lasten kasvatus ensin ja matematiikka vasta sen jälkeen.

Nämä kaksi maailmaa ovat hyvin selvinä myöskin Rutenbergillä, mutta aina on muistettava, että hän on molemmissa itsevaltiias, aina käskijä eikä koskaan käskettävä, johtaja, mutta ei johdettava.

Kun maailmansota puhkesi, ryhtyi Rutenberg heti toimintaan. Aivan kuten moni suomalainen silloin tunsu, että nyt oli isku iskettävä oman

maan itsenäisyyden saavuttamiseksi, samoin Rutenbergkin ymmärsi, että Israelin unelmien aika oli ohi ja toiminnan kausi oli alkanut. Hän läksi neuvottelemaan juutalaisten johtomiesten kanssa Lontooseen jo vuonna 1914 ja sitten seuraavana vuonna Amerikkaan saadakseen kannatusta perustamalleen juutalaisten legionalle. Amerikassa näiden rivien kirjoittaja tapasi hänet uudelleen ja sai kuulla hänen innokkaasta työstään kansansa hyväksi. Siellä hän myöskin julkaisi kirjasen »Die Wiederauflebung des Jüdischen Volkes» ja siellä hän myöskin aloitti n. s. juutalaisen kongressiliikkeen ja rupesi julkaisemaan viikko-lehteä, jonka nimi oli »Der Jüdische Kongress». Samalla hän liittyi jäsenenä kiihkosionistien puolueeseen, joka oli nimeltään »Poale Zion».

Sitten sattui järkyttävä tapahtuma, joka muutti Rutenbergin silloiset tuumat, nimittäin Venäjän vallankumous. Muistan hyvin, kuinka kaikki, jotka ennen olivat taistelleet tsaarin hirmuvaltaa vastaan, ottivat vastaan sanoman Venäjän vallankumouksesta. Satuin juuri silloin olemaan San Fransiskossa, ja ensimmäinen tunteeni tuon sanoman kuultuani, oli juuri sama kuin muidenkin, jotka olivat tsaarin valtaa vastaan taistelleet: epäilystä, epäilystä! Meitä oli niin usein petetty väärillä huhuilla, ettemme uskaltaneet enää uskoa. Kuinka se nyt voisi

olla todempi kuin ennenkään... Huhu oli liian hyvä ollakseen tosi... Mutta vihdoin, vihdoin piti meidänkin se uskoa —, ja riemu oli sanomaton. Vihdoinkin siis oli uusi elämä alkava Venäjälläkin. Ensi ilon vallitessa ei kenenkään mieleen johtunut, että Venäjä oli niin kauan ollut kahleisiin sidottu, että se oli unoh-
tanut, kuinka elämä oli elettävä vapaudessa...

Rutenberg, joka ennen kaikkea on toiminnan mies, ei tietysti voinut sen kauempaa viipyä toimetonna New Yorkissa, vaan riensi viipymättä taistelutantereelle, Venäjälle. Siellä alkoi sitten jokseenkin sama leikki kuin ennenkin: innostusta, uhrautumishalua, paljon puheita, mutta ei mitään johtoa, ei mitään järjestystä... Kerenski, hyväluontoinen, parasta tarkoittava, teatterimainen, tunteellinen, oli nimeksi johdossa, piti liikuttavia puheita, itketti kuulijoitaan ja itki joskus itsekin, mutta sen valmiimpaa ei tullut Venäjän uudestisyntymisestä. Sitten seurasi bolševikki-vallankumous, jota Rutenberg yhdessä Kišinskin ja Palczinskin kanssa asettui vastustamaan, kunnes vihdoin, luonnollista kyllä, löydämme hänet Pietari-Paavalin linnassa. Sieltä hän pääsi vapaaksi vasta silloin, kun saksalaiset alkoivat marssia Pietaria kohti.

Venäjä on Rutenbergin nuoruudenrakkaus — muutoin olisi vaikea ymmärtää, miksi hän ei heti jättänyt tuota maata, jossa vakava, järjestyntynyt työ oli mahdotonta, ja miksi hän ei heti

ryhtynyt elämänsä päätyöhön, oman kansansa kodin valmistamiseen Palestiinassa. Hänen piti vielä läpikäydä monet vaiheet, nähdä Venäjän taistelua elämänsä edestä, olla apuna silloin kun saattoi, uskoa ja toivoa ja taasen pettyä, kunnes hän vihdoin pääsi siirtymään Palestiinaan, missä hänen varsinainen elämäntyönsä häntä odotti. Siellä avautui hänelle heti ankaraa työtä vaativa kehitysaika.

Rutenberg antautui viipymättä koko tarmolla tutkimaan Jordan-virran voimamahdollisuuksia. Hän oli taas insinööri, eikä mitään muuta kuin insinööri, joka mittaili ja punnitsi, teki laskelmia, laati karttoja. Hän näytti taas tuon aivan erikoisen taitonsa pyyhkiä pois tietoisuudestaan kaikki, mikä ei kuulunut insinöörialaan. Pois kaikki politiikka, pois natsionalismi, pois tyhjät unelmat. Nyt oli insinööri itsevaltiainen, jonka tahdon alle kaiken muun piti alistua.

Vihdoin olivat laskelmat valmiit, ja Rutenberg tiesi, että pyhällä virralla oli voimaa luoda uudestaan juutalaisten luvattu maa, luoda erämaasta kukoistava puutarha, lopetta kaksituhattu vuotinen pakolaisuus, antaa Israelin lapsille jälleen mahdollisuus alkaa uutta onnellisempaa vaihetta historiassaan, joka siihen asti oli ollut täynnä vainoa ja kärsimyksiä.

Vaikea osa oli kumminkin vielä jäljellä, ehkä kaikkein vaikein: Kuinka saataisiin Englanti,

Palestiinan mandaattorivalta, suostumaan siihen, että alettaisiin käyttää Jordanin vesivoimaa Palestiinan uudestaansyntymiseksi? Palestiinan arabialaiset asukkaat ja yleensä muhamettilainen maailma tulisi varmaan sellaista vastustamaan.

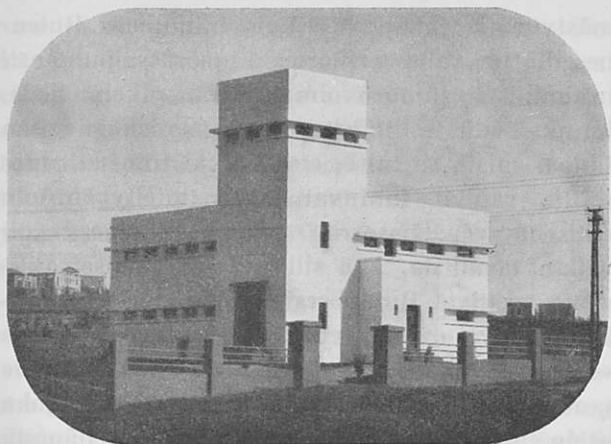
Jarmukin toe. Ensimmäinen tärkeä aste voiman hankkimiseksi Pyhälle maalle.

Rutenberg asetti tietysti kaikki laskelmansa ja esityksensä Englannin hallituksen harkittaviksi, ja ihme tapahtui: Englanti suostui Rutenbergin ehdotuksiin ja antoi hänelle yksinoikeuden Jordanin ja sen lisäjokien vesivoimaan, hankkiakseen sillä sähkövoimaa jaettavaksi ja myytäväksi koko Palestiinassa ja Transjordaniassa, siitä kumminkin poisluettuna itse Jerusalem ja koko Jerusalemin alue, sillä sikäläiset

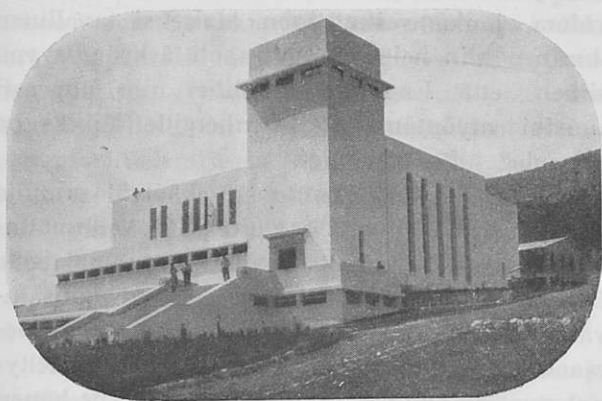
oikeudet oli jo aikoja ennen myönnetty Turkille, ja Turkki ei ollut suostuvainen mistään hinnasta luovuttamaan niitä Rutenbergille. Siitä syystä onkin Jerusalem ja koko Jerusalemin alue vielä tänäkin päivänä kovin paljon jäljessä muusta Palestiinasta sähköistämiseen nähden.

Lukiessa kaikista noista seikoista, siitä miten Englanti suostui antamaan noin tärkeät oikeudet Rutenbergille, sekä myöskin, miten Turkki jyrkästi kielsi mitään oikeuksia luovuttamasta hänelle, syntyi luonnollisesti monen mielessä kysymys: Onko Rutenberg hirvittävän rikas? Ei ole. Itse hän nauraen vakuuttaa, että hän ei henkilökohtaisesti omista yhtään mitään, vaikka kyllä miljoonia kulkee hänen kättensä kautta joka vuosi, ja hänen läheiset ystävänsä vakuuttavat aivan samaa. Kysyin kerran asiantuntijoilta, kuinka oli mahdollista, että rahoja heti tuli hänen käytettäväkseen, kun hän niitä tarvitsi, ja että Englannin hallitus myönsi tuollaisia mullistavia oikeuksia tuntemattomalle, köyhälle insinöörille, olkoonpa, että tämä olikin nero, joka osoitti ymmärtävänsä asioita ja kykenevänsä suunnittelemaan Palestiinan uudestisyntymistä. Eiväthän nerot ylimalkaan ole korkeassa kurssissa hallituspiireissä...

Mutta Rutenbergillä oli muitakin ominaisuuksia, sellaisia, joita tavalliset ihmiset ymmärtävät paljon paremmin kuin esim. teknillisen neron ilmauksia, olkootpa nämä kuinka häm-

Tiberiaksen voimakeskus, joka ulkomuodollaankin panee katsojan ymmärtämään, että siinä on järkähtämätöntä ja voittamatonta voimaa.

Hiukan lempeämpi voimakeskus.

mästyttäviä tahansa erikoistuntijoille. Rutenbergillä on vallan erikoisessa määrässä puhtaasti inhimillistä lumousvoimaa. En oikein tiedä, kuinka sitä selittäisin, enkä myöskään osaa sanoa, mistä se tulee, että kaikki ihmiset, nuoret ja vanhat, tuntuvat häneen mieltyvän. Jo entisenä venäläissorron aikana Suomessa oli vallan tavallista, että silloiset suomalaiset aktivistit asettivat Rutenbergin vallan toiseen luokkaan kuin muut venäläiset. Hän oli aina »eurooppalainen», kuten eräs ystävästämme sanoi. Toisin sanoen, kaikki raakalaisuus, joka usein ehkä haittasi vapaustaistelijoita, oli hänestä täydellisesti kulunut pois. Hän oli täysiverinen kulttuuri-ihminen aina ja joka tilaisuudessa.

Minusta tuntuu vallan luonnolliselta uskoa, että juuri tuo puhtaasti inhimillinen viehätysvoima, jonka vaikutuksen alaiseksi tavallinen ihminen niin helposti joutuu, oli tärkeänä syynä siihen, että Englannin hallitus niin nopeasti suostui myöntämään Rutenbergille kaikki ne oikeudet, joita hän anoi.

Kun olosuhteet Lontoossa kävivät minulle siksi suotuisiksi, että saatoin pitää vaatimattomia iltakutsuja antaakseni nuorille suomalaisille tilaisuutta tutustua sivistyneeseen, n. s. »kansainväliseen» seurapiiriin, oli Rutenberg usein vieranamme ja tuntui olevan vallan yhtä mieltynyt nuorten suomalaisten seuraan kuin he hänen seuraansa. Vaikka hän jo oli ylittänyt puoli

vuosisataa, oli hän säilyttänyt nuoruuden vilkkouden ja tuoreuden niin muuttumattomana, että hän aivan vaivatta sulautui ymmärtämyksellä suomalaisten nuorten pariin. Tummatukkainen Toini ja sinisilmäinen Maija — kaikki tuntuivat selityksittä ymmärtävän, että nyt oltiin ystävien parissa, hilpeässä eurooppalaisessa seurassa.

Eihän minun tarvitse suomalaiselle yleisölle selittää, kuinka tärkeätä ja samalla kuinka hirtittävän vaikeata useinkin on houkutella suomalainen jäykkyys häviämään ja asettaa sen sijaan yleismaailmallinen, luottavainen ystävällisyys. Maailmanmiehen seurassa se ei ole vaikeata, mutta annapas että kyseessä on oman arvonsa syvästi tunteva pystynokka, jolla ei ole kaukaisinta aavistusta kohteliaista tavoista, vaan joka uskoo varmasti raakuudella saavuttavansa kaikki tarkoituksensa. Sellaista kyllä saa suomalaisten parissa työskentelevä henkilö useinkin kokea. Silloin on silittelemisessä, tasoittelemisessä, selittelemisessä varmasti vallan tarpeeksi työtä meille naisille, jos mielimme saada maailmaa ymmärtämään, että meillä on kulttuuri-edustajiakin Euroopassa. Ei tuollainen tehtävä ole kovinkaan helppoa, mutta sen tärkeydestä ei silti voi olla muuta kuin yksi mieli.

Kun Rutenberg, ankaraa työtä tehtyään ja keskitettyään sekä henkiset että ruumiilliset voimansa suuren unelmansa toteuttamiseen hank-

kimalla Palestiinan uudistumisen ja nuortumisen Jordanvirran mahdilla, ja kun tämä unelma siten loistavasti toteutui, olisi luullut hänen asetuvan, ainakin vähäksi aikaa, lepäämään laakereillaan, kuten kaikki hänen ystävänsä hartaasti toivoivat ja neuvoivat häntä tekemään. Mutta mitä vielä! Nyt se vasta tuntui työ alkavankin täydellä todella. Ei tullut mitään levosta eikä edes työn rajoittamisesta n. s. kohtuullisiin puitteisiin, mitä nuo »kohtuulliset» puitteet lienevätkään, kun on kysymys ihmisen suurimmasta elämän unelmasta.

Oikeus oli saatu Jordanin voiman käyttöön, ja nyt oli määrättävä, miten tämä käytäntö oli parhaiten järjestettävä Palestiinan hyväksi. Seuraavat kaksi vuotta Rutenberg teki työtä niin sanoakseni yöt ja päivät yhteen menoon, kunnes hän vuonna 1923 sai muodostumaan Palestiinan sähköyhtiön, *The Palestine Electric Corporation, Ltd.* Tälle yhdistykselle hän myi Englannin hallitukselta hankkimansa oikeudet. En maltanut olla kerran kysymättä häneltä, kuinka monta miljoonaa hän sai noista oikeuksista, sillä ymmärsinhän hyvin, että niiden arvo oli mittaamattoman suuri. Hän nauroi:

»Koettakaapa arvata, niin saan nähdä, kuinka taitava liikkeiden arvostelija te olette...»

Mitäpä minä osaisin arvata. Piti syyttää, että mitä minä, salomaiden papintytär miljoonaliikkeistä tiesin. Hän hymyili poikamaista

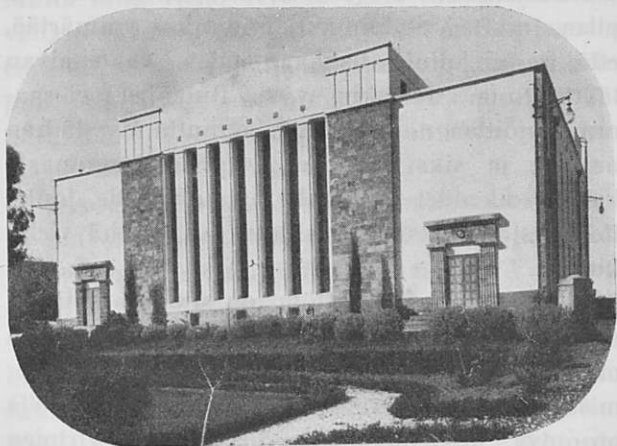
hymyään, josta saatoin hyvin arvata, että siinä oli koira haudattuna. Niin olikin asian laita. Saatuaan selville, että minä käsitin, jotta siinä oli kysymyksessä lukuisia miljoonia, hän hyvin juhlallisesti ilmoitti saaneensa Palestiinan sähköyhtiöltä kokonaisen yhden punnan noista oikeuksista... Tietysti luulin hänen laskevan pilaa, mutta vihdoinkin piti minunkin ymmärtää, että se ei ollut ollenkaan pilaa, vaan aivan täyttä totta. Jostakin syystä Rutenberg ei saanut lahjoittaa noita oikeuksia, mutta myydä hän ne sai, ja siksi hän »myi» yhdestä punnasta kaikki oikeudet mainitulle sähköyhtiölle, jonka toimitusjohtajaksi hän silloin tuli ja yhä vieläkin on.

Tähän samaan yhtiöön on sittemmin liittynyt myöskin Jaffan sähköyhtiöstä ja sen mukana oikeus käyttää Auja-virran vettä maan kastelamiseen. Toisin sanoen Palestiinan sähköyhtiöllä on nyt käytettävänä Palestiinan virtojen yhdistynyt sähkövoima varsinaisen Palestiinan sekä myöskin Transjordanian kehittämiseksi ja auttamiseksi.

Noin pari, kolme vuotta sitten kävi Bernard Shaw Palestiinassa ja kirjoitti, kuinka kaunis maa se oli. Heti ilmaantui henkilöitä, jotka vastustivat kiivaasti Shawn arvostelua ja sanoivat, että on kaikkea muuta kuin kaunis, sillä se on autio ja kivinen ja hedelmätön. »Mutta sehän juuri minusta onkin kaunista», vastasi

Shaw viattoman näköisenä... — Niinhän se on, että makuasioista ei pidä riidellä. —

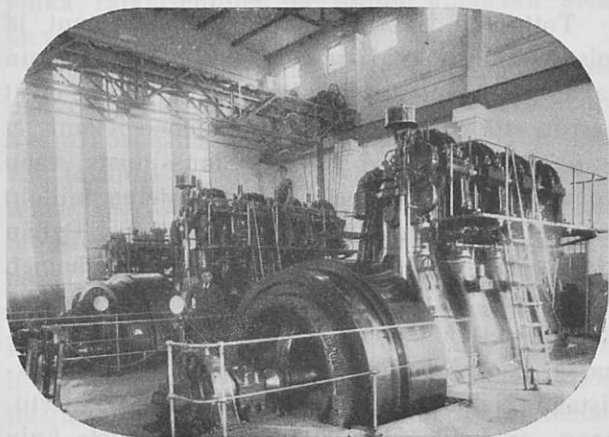
Rutenbergillä on myöskin oma makunsa, kun on puhe maan kauneudesta. Hän tahtoo puita, paljon puita. Hänen työnsä Palestiinassa vie hänet alituiseen paikasta paikkaan, seudusta

Jaffan voimakeskus, jonka jalot »eurooppalaiset» piirteet ovat jo täynnä kauneutta.

seutuun, ja hän kertoo ylpeillen, että yhdellä seikalla, yhdellä ainoalla seikalla hän kehuu: Hän ei koskaan ole jättänyt mitään paikkaa autioksi, oli se miten kolkko ja kivinen tahansa hänen tullessaan. Kun hän muuttaa pois, jää aina jäljelle puisto, milloin suuri, milloin pienen pieni. Ensi työkseen aina tullessaan uuteen

paikkaan hän alkaa istuttaa puita ja jatkaa sitä tointaan koko ajan. Hän rakastaa puita ja tahtoo antaa niille, jotka hänen jälkeensä tulevat, tilaisuuden varjostavien puiden alla ihailia Pyhän Maan kauneutta. Se on varsin luonteenomaista Rutenbergille. Hänellähän olisi ollut

Jaffan voima-aseman konehuone.

tilaisuutta enemmän kuin useimmilla ihmisillä koota rikkauksia ja rakentaa komeita palatseja muistomerkeiksi työstään, ja niin kaiketi moni olisi tehnytkin. Se, joka tuntee Rutenbergin, ei tosin hetkeäkään usko, että hän siten koettaisi kiinnittää muistoaan Palestiinaan, jota hän niin paljon rakastaa. Ei kullalla eikä kalliilla kivillä vaan Jehovan omalla luonnolla hän pyytää

muistonsa kiinnittää. Kukkivia, tuoksuvia appelsiinipuita, tummanvihreitä öljypuita, jotka satojen vuosien kuluessa kasvavat jättiläisiksi, hentolehtisiä akaasioita — kaikkia etelän kaudneimpia puita jää aina varjoaviksi lehdoiksi kaikkiin paikkoihin, missä Rutenbergin vaatimaton mökki on seisonut.

Totta on, että etelän ihanimmat puut ja loistavimmat kukkaset kertovat Rutenbergin rakkaudesta luontoon ja ihmisiin, mutta ne eivät kerro, että tuon yksinäisen miehen elämä ei suinkaan ole ollut ruusuilla tanssimista, vaan kovaa, usein hirvittävän kovaa taistelua, milloin luonnon, milloin ihmisten voittamiseksi Pyhän Maan palvelukseen. Muuan hänen läheinen ystävänsä, joka säännöllisesti kerran vuodessa lähtee viettämään muutamia viikkoja Palestiinassa, kertoi minulle hänen monista vaikeuksistaan siellä: »Kun siirtolaisia tulee Palestiinaan, on heidän huoltonsa aivan erilaista kuin Amerikkaan muuttavien siirtolaisten huolto. Yhdysvaltoihin, Kanadaan, Argentiinaan ja muihin tunnetuihin siirtolaisia vastaanottaviin maihin nämä tulevat pääasiallisesti aineellisista syistä. Toimeentulon siirtomaassa otaksutaan syystä tai syyttä olevan paremman kuin kotimaassa ja siksi kiirehditään sinne. Verraten harvoin mitkään henkiset syyt ovat sinne ajaneet muuttamaan.

Palestiinaan taasen muuttaa melkein yksin-

omaan sionisteja, jotka uskonnollisista syistä tahtovat asettua elämään ja kuolemaan luvatussa maassa. Tämä koskee nyt pääasiallisesti juutalaisia, mutta muistakaa, että Palestiinaan pyrkii uskonnollisista syistä myöskin muhamettilaisia, ja siitä on syntynyt uusi arvoitus, jonka ratkaiseminen ei tunnu ainakaan vielä olevan selvänä. —

Puhuessani juutalaisista sionisteista on huomattava, että erittäin suuri määrä heistä on hyvin korkealla sivistystasolla. Taitava johtaja voi tavallisissa oloissa kyllä hankkia toimeentuloa vaatimattomille siirtolaisille, mutta asia muuttuu vallan toiseksi, kun on kysymys maahan pyrkivistä filosofian tohtoreista, joista jokainen ymmärtää kaikki asiat paremmin kuin kukaan muu ja on vakuutettu siitä, että juuri heidän ohjelmansa on ainoa oikea ja kaikki toisin ajattelevat ovat vallan väärässä. Sellaisissa tapauksissa Rutenbergin kuuluisaa sovittelemiskykyä ja luontaista viehätysvoimaa kysytään, kysytään loppumattomiin...»

Englanti on kauan ollut ja on yhä vielä Palestiinan mandaattorivalta. Ennen, lordi Balfourin aikaan, kaikki tuntui sujuvan hyvin, mutta nyt on ilmestynyt siinäkin asiassa paljon vaikeuksia. Balfourilla tuntui olevan selvä vakuutus siitä, että päämääränä piti olla kansallisen kodin vahvistaminen juutalaisille, mutta asiat ovat sittemmin paljon muuttuneet. Muha-

mettilaiset ovat alkaneet ankaran kiihotuksen ja saaneet paljon puoltajia. Juutalaiset ovat tietysti sivistyskannaltaan paljon korkeammalla tasolla, mutta taivas ties, onko korkea sivistyskanta edullinen, kun on kyseessä kiihotustyö! — Uskoa kumminkin täytyy, että ajan pitkään sivistys ja sivistyneet keinot vievät voittoon...

Huolimatta valtiollisesta ja uskonnollisesta kiihotustyöstä Rutenberg ja häntä seuraavat järjestöt jatkavat väsymättä työtä maan aineelliseksi kehittämiseksi. Voimakeskuksia ja konehuoneita nousee nousemistaan, ja kaikkialla tuntuu Rutenbergin johtava käsi. Hän uskoo positiiviseen työhön enemmän kuin taisteluun. Sitä tietä hän uskoo varmasti toteutuvan juutalaisten suuren kuningasaatteen: Pysyväinen kansallinen koti Israelin lapsille Palestiinassa.

JOOSEPPI PILSUDSKI

Katri seiso vieressäni, silmät kauhusta valan pyöreinä ja tuijottaen käsikirjoitukseeni:

»Mitä ihmettä sinä nyt aiot kirjoittaa? Pilsudskistako, Jooseppi Pilsudskista?»

»Eikö hän mielestäsi ole kylliksi johtaja, tullakseen mainituksi johtajien joukossa?»

»On tietenkin, oikein johtajien johtaja, mutta minua hirvittää ajatella, että sinä et oikeastaan tiedä hänestä mitään, et kerrassa mitään!»

Katri näytti niin huolestuneelta, että piti hiukan lohduttaa:

»Älä nyt ole levoton, Katri pieni. Minä tiedän aika paljon Jooseppi Pilsudskista ja aavistan vielä enemmän...»

Katri ei ottanut ollenkaan tyyntyäkseen:

»Mitä sinä voisitkaan tietää tuosta maailmankuulusta marsalkasta, joka sotataidossa lienee Napoleonin vertainen. Ethän sinä sotataidosta tiedä hölyn pölyä. Pari päivää sitten kysyit, mikä on erotus rykmentin ja pataljoonan välillä,

ja nyt sinä jo olet valmis kirjoittamaan sota-
taidon suurmestarista!»

»Rauhoitu nyt, Katri kulta! Senhän tiedän, että Jooseppi Pilsudski ei ole rykmentti eikä pataljoonakaan, ja minä siis en joudu kiusaukseen selittämään noiden konstikkaiden sanojen merkitystä. Hän on ihminen vain eikä muuta.»

Katri näytti miettivältä ja sanoi: »No niin. Jatka.» — Ja minä sain jatkaa kertomustani merkillisestä kokemuksesta.

Oli syyskesä vuonna 1907. Olot Suomessa tuntuivat melkein toivottomilta. Venäläinen sorto kasvoi kasvamistaan, ja Suomen ystävien lukumäärä Venäjällä kävi yhä pienemmäksi. Suurin yllätys oli kumminkin monelle meistä se surullinen seikka, että sortajamme löysivät niin monta kannattajaa itse suomalaisten seassa. Nämä kannattajat tottelivat venäläisten katalimpia käskyjä, jopa moni niistä meni niinkin pitkälle, että ehdotti uusia sortokeinoja. Tuollainen ilmiö lienee vallan tavallinen maissa, missä voimakas vastustaja koettaa pakottaa heikompia alistumaan. Mainitsen tämän siksi, etten usko suomalaisia sen huonommiksi kuin muitakaan kansoja, vaikka en paremmiksikaan, mukavuus ja kaikenlaiset edut houkuttelevat. Mutta suomalaisilla on ominaisuus, joka useinkin tuntuu epämiellyttävältä ulkokullaisuudelta, mutta jonka olemassaoloa ei voi kieltää: Pitää aina, mikäli mahdollista, keksiä ideaalinen perussyy

kaikkeen toimintaan, josta sopii epäillä, että sitä ei yleisö ota ymmärtääkseen. Niinpä nytkin. Syyksi tuohon ihmeelliseen alistuvaisuuteen ryssien vaatimukseen sanottiin tavallisesti, että oli väärin jättää kaikkia asioita ryssien haltuun ja että oli pelastettava, minkä vielä pelastaa saattoi. Ehkä se monelle oli täyttä totta. Ei kukaan erittäin näyttänyt panevan merkille, että se ei laimentanut vaan päinvastoin kiihotti sortajien intoa.

Helsingissä toimi siihen aikaan pieni ryhmä n. s. aktivisteja, jotka yrittivät omalla tavallaan vastustaa ylivoimaista vihollista. Vaikka aktivisteja ei ollutkaan kuin kourallinen, tuotti heidän innostuksensa ja pelottomuutensa usein aika paljon harmia viholliselle. Kekseliäisyydessä ja täydellisessä vaaran ylenkatseessa he hakivat vertojaan. — Oli vallan luonnollista, että heidän puoleensa käännettiin, kun apua tarvittiin johonkin »vaaralliseen» yritykseen.

Niinpä nytkin: Piti järjestää hyvin tärkeä kokous, jossa oli edustajia kaikista sorretuista kansakunnista tsaarin laajassa valtakunnassa. Kokoukseen piti tulla ukrainalaisia, puolalaisia, kaukasialaisia y. m. ja yhdessä heidän piti siten tuumia yhteisestä sorron vastustamisesta. Kokouspaikaksi oli saatu Jorvaksen talo, verraten lähellä Helsinkiä, ja valmistuksia tehtiin kiireellisesti.

Erittäin tärkeä henkilö näissä valmistuksissa

oli junankuljettaja P. — Paitsi muita etuja hänellä oli sekin, että hän tunsii venäläisten tapoja ja tiesi tarkkaan, mitä heikkouksia aina oli pelättävissä. Oli suorastaan naurettavaa, kuinka usein me suomalaiset tuollaisissa asioissa erehdyimme. Venäläisten tapa olla varovainen, jotta vältettäisiin santarmien huomio, oli suorastaan naurettava. Muistan hyvin, kuinka kerrankin muuan pitkätukkainen, hiukan pesemätön herrasmies tuli luoksemme Pariisista tuomaan tärkeätä viestiä ja päätti olla hyvin varovainen. Hänellä oli selvä osoite Helsingissä ja selvä käsky mennä sinne heti kaupunkiin saavuttuaan. Siinä paikassa tiedettiin edeltäkäsän hänen tulostaan ja oli kaikki valmistettu niin, ettei se mitenkään olisi herättänyt kenenkään huomiota. Mutta päivä kului loppuun eikä miestä kuulunut. Levottomana alkoi talon emäntä hiukan kuulustella, oliko häntä näkynyt. Ihmeekseen hän saikin kuulla, että merkillisen näköinen herrasmies, jonka kansallisuuden saattoi heti arvata, oli kuljeksinut kaupungilla poiketen puodeissa ja kahviloissa. Emäntä arvasi heti, että hän se oli se odotettu, mutta mikä oli syynä hänen vaarallisiin retkeilyihinsä? — Myöhään illalla hän tulikin odotettuun paikkaan ja oli vallan ihmeissään, kun häneltä kysyttiin, miksi hän ei tullut aamulla, kun häntä odotettiin. Aa, suomalaiset ovat kovin lapsellisia luullessaan, että tuollaista tär-

keätä viestiä voi noin vaan kuljettaa suoraan määräpaikkaan. Ehei, hän oli ollut *varovainen*, kulkenut ainakin kymmenessä paikassa sitä ennen, jotta ei kukaan saisi selkoa, minne hän oikeastaan oli menossa... Hänen ei johtunut mieleenkään, että hänen ulkomuotonsa heti herätti huomiota, ja elleivät santarmit olleet aivan pöllöjä, he olisivat tarkkaan seuranneet hänen jälkiään. Koko Helsinki oli tietysti huomannut hänet ja hyvin moni oli arvannut millaisilla asioilla hän liikkui, mutta suomalaisista ei siihen aikaan ollut pelkoa. Silloin vielä he osasivat pitää suunsa kiinni silloin kun tarvittiin.

Äskenmainittu junankuljettaja P. tiesi tämän tapahtuman hyvin, ja sekin puolestaan oli omiaan avaamaan hänen silmiään. Tärkeä keino, jota sekä hän että me muut koetimme tuollaisissa tapauksissa käyttää, oli koettaa houkutella ystäviämme leikkuuttamaan tukkansa, jotta he hiukan eurooppalaistuisivat, mutta moni heistä suostui kovin epämielellään tuollaiseen keritsemiseen. Asian vuoksi he kumminkin enimmäkseen siihen suostuivat.

Jorvakseen heitä piti tulla koko joukko, ja siinä oli aika sovitteluinen. Ystävämme P. saatiin kuljettamaan sitä paikallisjunaa, missä enemmistön piti tulla. Ne asetettiin kaikki viimeiseen vaunuun, joka oli siten järjestetty, että hädän tullen se »erehdyksessä» irtautui muista

vaunuista ja jäi seisomaan radalle. Meikäläisiä oli läsnä läheisessä vaunussa ja hädän tullen vieraamme saatettiin viedä varmaan paikkaan.

Kaikki onnistui kumminkin hyvin, »erehdystä» ei tarvittu käyttää, ja kaikki saapuivat onnellisesti Jorvakseen.

Siellä oli tietysti myöskin Suomen edustajia, ja meitä naisia oli muistaakseni kolme, en ole aivan varma lukumäärästä. Meidän toimenamme oli pitää huolta siitä, että ystävämme saivat hiukan ruumiillistakin ravintoa kaiken politiikan kesken. Siksi meillä oli voileipiä, kahvia, teetä ja leikkeleitä aina tarjolla. Vahvempi sukupuoli istui suuressa salissa keskustelemassa, ja me naiset olimme viereisessä huoneessa, jossa saatoimme hyvin seurata keskustelua, jos muutoin tahtoimme sitä seurata. Puhekielenä oli milloin venäjä, milloin ranska taikka saksa ja mahdollisesti vielä jokin slaavilainen kieli, josta emme mitään ymmärtäneet. Tuo kielten merkillinen moninaisuus oli myöskin osaltaan apuna aikaansaamaan sekasortoa, joka kasvamistaan kasvoi. »Monikielisyys, monimielisyys!» huudahti yksi suomalaisista leikillä. »Niinpä niin», myönteli toinen. »Kyllä joskus yksi kieli, yksi mieli, tuntuu vallan ihanteelliselta tilalta.» Koetettiin ylläpitää tuota leikillistä mielialaa niin kauan kuin mahdollista, mutta hiukan jokainen meistä tuntui rasittuneelta.

»Nuo ovat meidän herrojamme», virkkoi

äskeinen suomalainen ja leikillinen sävy oli aivan kadonnut hänen äänestään.

»No no, ei se nyt ole niin vaarallista, vaikka ne hiukan rähisevätkin», puolusteli toinen. »Muistakaamme aina, ettemme yksin saa mitään aikaan jättiläis-santarmia vastaan.» — Tämä oli viittaus siihen, että tsaarin Venäjää olimme nähneet kuvaannollisesti esitettävän jättiläis-santarmina, jota jokaisen piti kumartaa. Niinhän se oli. Yhdessä venäläisten vallankumouksellisten kanssa meidän täytyi toimia, jos mielimme milloinkaan päästä vapaaksi jättiläis-santarminkynsistä!

Tietysti ei kukaan — ei ainakaan meidän joukossamme — silloin voinut uneksiakaan, että seitsemän vuoden perästä puhkeaisi maailman sota, joka lopulta johti meidänkin ja monen muun tsaarin piiskan alla hikoilevan kansan vapauttamiseen!

Melu viereisessä huoneessa alkoi käydä vallan sietämättömäksi. Puoli tusinaa puhui aivan samaan aikaan, toiset huusivat, toiset hikoilivat punaisina kiukusta, mutta koska he eivät olleet suomalaisia, ei ainakaan puukkoja välkkynyt näkyvissä. Minun muutoinkin varsin rajoitettu kärsivällisyyteni alkoi loppua kokonaan. Huusin täydellä äänellä Elinille, joka aina käyttäytyi kuin sivistynyt kulttuuri-ihminen eikä menettänyt mielenmalttiaan:

»Sano, eikö siellä ole yhtä ainoata miestä,

oikeata miestä, heidän joukossaan, joka voisi saada järjestystä tuohon meluavaan laumaan. Tämähän on vallan kauheata! Missä on se mies!?)»

Tuskin olin nuo sanat sanonut, kun ovi ulkoa avautui salin eteiseen, ja siinä se oli vastaukseni! Pitkä, komea, säihkysilmäinen mies seisoi siinä katsoen laumaa puoleksi harmistuneena, puoleksi huvitettuna. — Avonaisesta ovesta tuntui tulevan raitis tuulen hengähdys, joka herätti ja virkisti. Komea uusi tulokas sen toi mukanaan. Sen kanssa tuntui tulevan myöskin henkinen virkistävä tuulen henkäys. Melu lakkasi ja kaikkien silmät kääntyivät tulokkaaseen. Kuka oli tuo mies, jonka lumoihin ihmiset noin selvästi näyttivät joutuneen?

Kysyin, kuka oli tuo mies, hyvin tietäen, että siihen kysymykseen en voinut saada vastausta. Kansojen onnen ja vapauden puolesta taistelevat vallat luonnollisesti taistelivat tsaaria ja tsaarin sortoa vastaan. Siis kansojen ystävät olivat tsaarin vihollisia. Vapauden edestä taistelevilla ei ollut nimeä, ei kotia, ei kontua. Tässäkin kokouksessa oli tietysti kaikilla varta vasten keksityt nimet, ja ylimalkaan saattoi sanoa, että vapaustaistelijat olivat oikeasta nimestään kovin arkoja. Syynä oli se, että jos jonkun »vaarallisen» henkilön nimi saatiin selville ja tämän henkilön itse oli onnistunut päästä

pakenemaan tsaarin kynsistä, vangittiin hänen läheisimmät sukulaisensa ja he saivat kärsiä kaiken sen vainon, joka muutoin olisi tullut »syyllisen» osaksi. Tätä samaa tsaarinaikaista hauskaa tapaa seurattaneen yhä vieläkin itäisessä naapurimaassamme. Pääasia on, että joku tulee rangaistuksi, oli se sitten syyllinen tai syytön! Venäläinen oikeudentunto on siten tyydytetty!

Olipa hänellä mikä nimi tahansa kirkonkirjoissa, minun tietoisuudessani hänellä heti alusta alkaen oli nimi. Tulikannus hän oli, ja sillä nimellä häntä usein muistelin noin kymmenkunta vuoden kuluessa, jolloin en hänestä mitään tiennyt, vaikka aavistus kyllä usein sanoi, että vielä tulee sekin hetki, jolloin Puola on vapaa ja Tulikannus voi astua esiin ylpeänä puolalaisena omalla nimellään eikä kukaan voi häntä uhkailla. Tuossa hän nyt istui tyynenä ja rauhallisena ja hänen rauhallsuutensa oli tynnyttänyt myöskin levottoman joukkueen hänen ympärillään.

Kovin teki mieleni nähdä lähemmältä Tulikannusta, mutta miten? »Tuossahan on tyhjä paikka aivan hänen vieressään. Mene sinne istumaan», sanoi Elin, jolle olin uskonut toivomukseni. Niin, sehän oli ainoa keino. Koetin näyttää juhlalliselta ja astuin rohkeasti Tulikannuksen viereen. Puhekielenä oli juuri sillä hetkellä saksa. Tulikannus oli juuri sanonut

jotain virheettömällä, kultivoidulla saksankielellä. Kovin teki mieleni kuulla häntä vielä hiukkasen, josta syystä sanoin, jotain sanoakseni: »On hauska kuulla venäläisen puhuvan noin kaunista saksaa.» Tuo vaikutti melkein kuin tuli tappuroissa. Tulikannus kääntyi puoleeni, silmät säkenöiden: »Minä en ole venäläinen. Olen puolalainen.»

No niin, sitähan minä olin tahtonutkin tietää. Ymmärsin hyvin, että sen enempää ei Tulikannus saanut sanoa. Liekö ollut oikeus sanoa niinkään paljon. Joka tapauksessa tiesin nyt, että hän oli puolalainen, ja vaisto sanoi minulle, että Puolan kohtalo merkitsi hänelle enemmän kuin mikään muu maailmassa, aivan niinkuin Suomen kohtalo meille suomalaisille. Siitä lähtien, Tulikannus, seurasin Puolan vaihteita enemmän kuin koskaan ennen.

Tulikannuksen silmät hakivat usein nuorta kalpeata miestä, joka myöskin otti osaa Jorvaksen kokoukseen ja joka hartaasti seurasi keskustelua. Arvasin, että hänkin oli puolalainen ja sittemmin selvisi, että otaksumiseni oli oikea, vaikka en häntä sen jälkeen tavannut seuraavien kymmenen vuoden kuluessa.

Seuraava, joka muistissani on säilynyt siltä ajalta, on Katarina Breškovskaja, joka myöskin oli läsnä, ja jonka kanssa käyskentelin ulkona koettaen kykyäni mukaan vastata hänen kysymyksiinsä. Hänellä oli mitä hartain kiintymys

kaikkiin tämän talon taloutta koskeviin seikkoihin. Kuinka monta henkeä oli perheessä? Olivatko he varakkaampia kuin suomalaiset talonpojat yleensä? Kuinka monta lehmää heillä oli, ja kuinka monta hevosta, lammasta, kanaa j. n. e.? Ei sitä seikkaa, josta hän ei pyytänyt tietoja. Ja Venäjä, Venäjä, jossa ei ollut mitään niin siistiä kotia kuin tämä ja jossa tsaari teki hävitystyötään estymättä... Babuška huokasi syvään.

Olihan niitä kokouksia sen jälkeen, oli hyvinkin tärkeitä, mutta ei mikään jättänyt aivan yhtä pysyviä jälkiä. Syynä oli epäilemättä se, että ei missään sen jälkeisessä kokouksessa nähty Tulikannusta. Hän oli hävinnyt kokonaan näkyvistäni enkä tietysti voinut kysyäkään hänestä, kun en tiennyt hänen nimeään eikä tietysti kukaan muu häntä Tulikannukseksi sanonut. Ei siis muuta kuin piti odottaa. Merkillinen aavistus minulle sanoi, että kyllä minä vielä kerran sain kuulla Tulikannuksen vaiheista.

Tuli sitten muuttoni Lontooseen ja oman pienen kodin kuntoonpano siellä itselleni ja Olli-pojalleni. Saimme siellä paljon ystäviä, joiden joukossa myöskin oli useita puolalaisia tuttuja, melkein poikkeuksetta vapaustaistelijoina, joita tsaarin yhä katalammaksi käynyt sorto oli ajanut pois Puolasta. Heidän seassaan oli lähellä meitä asuva nuori Tytus Filipowicz,

johon sekä Olli että minä olimme hyvin kiintyneet. Hän oli sellainen selvä kulttuuri-ihminen, aina hienotunteinen, lempeä, osaaottava, toisten mukavuudesta huolehtiva — sanalla sanoen täydellisesti englantilaista »gentleman»-käsitettä vastaava olento. Hän kävi usein meidän vaatimattomassa asunnossamme ja hänen avullaan saatoimme seurata vapaustaistelua idässä jotenkin hyvin, sillä hänellä oli tilaisuus saada tietoja enemmän kuin meillä.

Siltä ajalta on myöskin muisto toisesta puolalaisesta vapaustaistelijasta, jonka kaikille rakas nimi oli Marie de Czaplicka. Hän ei ole enää parissamme, sillä tulinen puolalainen veri hokutteli hänet hakemaan liian aikaisen haudan. Paljon oli hänestä iloa ja innostuttavaa seuraa hänen eläessään. Muistan hyvin, kun hän läksi suuren tieteellisen lähetystön johtajana, johon toimeen Oxfordin yliopisto oli hänet valinnut, tutkimusretkelle Siperiaan. Se lienee ollut ensi kerta, kun Oxfordin vanhoillinen yliopisto valitsi naisen, pelkän naisen, eikä miehen, johtamaan tärkeätä tieteellistä tutkimusretkeä. Tapasin hänet, kun sodan puhkeaminen pakotti hänet palaamaan retkeltään ennen aikoja. Hän oli murtunut, varjo entisestä reippaasta, ihastuttavasta työstä... Juuri siihen aikaan minun piti lähteä taas Amerikkaan kolmannen kerran, enkä sen jälkeen enää tavannut Marie de Czaplickaa. Hän oli jo mennyt toiselle puolen

rajaa, jättäen jälkeensä kirkkaan muiston ja syvän kaipauksen.

Ajat kävivät yhä levottomammiksi ja meitä pienten, sorrettujen kansojen jäseniä vaivasi alituinen pelko tulevasta kohtalostamme. Olin taas Amerikassa ja sieltä Fordin retkikunnan kanssa Ruotsissa ja takaisin Amerikassa. Puolalaisia ystäviä tapasin monta New Yorkissa, mutta ei ollut Tulikannus heidän joukossaan. Usein ajattelin, että kai Tulikannus, kuten niin monet muutkin, oli löytänyt kohtalonsa niiden uhrien seassa, joita taistelu tsaaria vastaan alituisen vaati. Melkein kadehdin häntä silloin. Onnellinen Tulikannus, joka sai mennä lepoon kesken taistelua, jolloin vielä saattoi sekä uskoa että toivoa.

Tuli sitten vihdoinkin Venäjän kauan odotettu vallankumous ja valtiollisen elämän uudestaan järjestäminen. Suomi tuli vapaaksi, kuten useimmat muutkin sorretut kansat.

Kun palasin Suomeen syksyllä v. 1918, oli elämä alkanut järjestyä kuten ainakin normaaliaikoina. Täällä kotona tosin intrigoitiin ja juoruttiin kahta kauheammin, mutta järkevät ihmiset hiukan hymyilivät tuolle henkiselle taudille ja sanoivat, että kylläpähän tyyntyvät, kun ovat saaneet tyhjentää kaiken myrkyä, joka heihin oli pitkien vuosien kuluessa saanut kertyä.

Vapaa Suomi lähetti edustajia ulkomaille, ja muut vapaat kansat lähettivät omia edustajiaan

Suomeen. Kaikki kävi alussa hyvin tottumattomasti, mutta piti näyttää kumminkin kuin tämä olisi ollut vanhaa tuttua komentoa meille. Ja alkoihan se sitten vähitellen sujua. Puolalla oli ensin minulle tuntematon edustaja, mutta sitten, suureksi ilokseni, tänne lähetettiin vanha ystäväni ja toverini, Tytus Filipowicz. Heti hänen saavuttuaan sain häneltä hyvin ystävällisen kirjeen, jossa hän lausuu toivomuksenaan, että entiset ystävälliset suhteet meidän välilämme tulisivat pysymään entisellään. Tietysti, eipä muu mielestäni voinut tulla kysymyksenäkään. Hänellä oli mukanaan rouvansa, johon jo Lontoossa olin tutustunut, ja pieni, Lontoossa syntynyt poikansa.

Kerran Helsingissä juttellessamme maailman asioita lausui Filipowicz ilonsa siitä, että oli tullut Suomeen oikein noin viran puolesta, vaikka hän silloin Suomessa käydessään ei ollut aavistanut, että sellaista koskaan tulisi tapahtumaan. Aloin tulla uteliaaksi... »Silloin Suomessa käydessään...» En sanonut tietäneeni, että hän oli koskaan ennen Suomessa käynyt...

»Aa, ettekö muista, että tapasimme silloin hyvin, hyvin kauan aikaa sitten Jorvaksessa?»

Siis se oli sittenkin hän, se kalpea, hieno mies, joka oli ollut Tulikannuksen toverina silloin...

Nyt en enää voinut vaieta, vaan kysyin

häneltä, kuka oli se tumma, pitkä mies, hänen toverinsa.

»Ettekö todellakaan tiedä, kuka oli se toinen?» kysyi Filipowicz vällän hämmästyneen näköisenä. Kun vakuutin hänelle, etten koskaan ollut tiennyt hänen oikeata nimeään, Filipowicz virkkoi hymyillen:

»Jooseppi Pilsudski.»

Filipowicz ei ensin näyttänyt käsittävä, kuinka niin monta vuotta, joiden kuluessa alitukseen olimme tavanneet toisemme Lontoossa, oli voinut kulua ennenkuin olin kysynyt, kuka se toinen mies oli, vaikka hänen harvinaisen voimakas henkilöllisyytensä oli selvästi iskenyt syvän merkin tietoisuuteeni. Semmoistahan meille kodittomille, maattomille vapaustaistelijaille alitukseen sattui. Sen kyllä Filipowiczkin heti älysi. Itsesuojelemisvaisto pakotti jokaisen erittäin tarkasti huolehtimaan siitä, ettei kukaan vähääkään tuntematon tiennyt hänen nimestään. Me muut, joiden ei silloin vielä tarvinnut niin kovin pahasti pelätä nimemme tutuksi tulemistä, olimme tietysti hyvin hienotunteisia niissä asioissa, emmekä milloinkaan kysyneet mitään henkilökohtaisia seikkoja ystäviltämme. Siten koko henkilökohtainen elämä ikäänkuin hävisi, joutui unohduksiin...

Lieneekö se ollut onneksi vai onnettomuudeksi, en tiedä, mutta joskus nykypäivinä, kun jokainen ajattelee vain omaa itseään, ei malta

olla kaipauksella muistelematta useita kohtauksia tuolta ajalta, jolloin »asia» taikka »aate» oli kaikki ja yksilö ainoastaan tuon aatteen taikka asian ajaja. Myönnän mielelläni, että tuona aikana, joka nyt joskus tuntuu niin kauniilta, usein valitimme sitä, että asia ja aate olivat niin kokonaan nielleet ihmisen, että elämä oli menettänyt arvonsa ja korkein hyvä tuntui olevan siinä, että sai antaa elämänsä tuon aatteen uhriksi... Sellaista on ihmiselämä. Kaikella tuntuu sittenkin olevan sekä varjopuolensa että valopuolensa, katselipa sitä miltä puolelta tahansa...

Tietysti, nyt kun tiesin, että entinen, nuori vallankumouksellinen, hehkusilmäinen Tulikannus oli muuttunut maailman kuuluksi marsalkka Pilsudskiksi, piti minun koettaa uskotella itselleni, että Tulikannus oli vain mielikuvituksen luoma haaveolento, jolla ei ollut mitään vastinetta todellisuudessa. — Niin, koetin todellakin takoa tuota n. s. tosiasiaa päähäni, mutta eihän se siihen mennyt. Tulikannus oli liian lujasti tietoisuudessani siltä ajalta eikä ottanut ollenkaan siirtyäkseen syrjään marsalkka Pilsudskin tieltä. Aloin silloin hakea Tulikannusta marsalkka Pilsudskin varjosta — ja sieltähän hän löytyikin.

Ensi työkseni aloin lukea, minkä käsiini sain marsalkka Pilsudskista, — ja paljonhan olikin hänestä luettavaa. Kaikkein ensimmäi-

seksi piti tyydyttää Katrin vaatimukset ja saada selville, että hän oli syntynyt marraskuussa v. 1867, Zulovon kaupungissa lähellä Wilnoa, ja kuului vanhaan puolalaiseen sukuun. Kasvatettiin alussa Wilnossa ja alkoi sitten lukea lääketiedettä Harkovin yliopistossa. Lopusta piti sitten Venäjän hallitus huolen. Kun poikanen oli täyttänyt kaksikymmentä vuotta ja ennenkuin hän oli millään lailla ottanut osaa valtiolliseen toimintaan, ja kun hän kaiken lisäksi sydämensä pohjasta inhosi kaikkia terroristisia tekoja, Venäjän hallitus tuomitsi hänet viiden vuoden maanpakoon. Nuo viisi vuotta Siperiassa olivat hänen kasvatusvuotensa vallankumoukselliseksi. Hän ymmärsi selvään, ettei mikään työ olojen parantamiseksi ja kansojen auttamiseksi ollut mahdollista, ennenkuin tsaarin valta oli kukistettu. Pois Venäjän ikeen alta! Siinä kaiken rauhallisen ja onnellisen elämän alku.

Kun hän palasi Siperiasta Puolaan, liittyi hän heti kuuluisaan vallankumoukselliseen seuraan P. P. S., antaen sille siten uuden merkityksen. Tarmokkuudellaan, viisaalla uhrautuvaisuudellaan ja väsymättömällä innollaan se hankki Puolalle vapauden. Pilsudskin mielilause oli: »Romantiikkaa päämäärässä — realismia keinoissa.»

Pian näemme Pilsudskin rinnalla auttajan, hänen nuoren vaimonsa, joka on ollut hänen

uskollisena avustajanaan työssä Puolan vapauden puolesta. P. P. S. oli imenyt itseensä Puolan rohkeimman, tarmokkaimman nuorison, niin että sen vaikutus tuntui joka paikassa.

Heti kun minulle tosiaankin selvisi, että Tulikannus nyt oli Puolan kuuluisa sankari, Jooseppi Pilsudski, aloin tarkasti lukea Puolan historiaa, sekä vanhaa että uutta, jotta löytäisin molemmat, sekä Tulikannuksen että marsalkka Pilsudskin. Tulikannuksen löysin hyvin pian, mutta marsalkka Pilsudskia sain hakea kauan. En ole varma, että vieläkään olen hänet oikeastaan löytänyt.

Lontoossa, jossa silloin asuin, luin eräänä aamuna lehdissä, että erittäin mielenkiintoinen kirja oli juuri ilmestynyt, nimittäin Jooseppi Pilsudskin oma elämäkerta, jonka hän itse oli kirjoittanut. Tuo vaikutti, suoraan sanoen, ensin kuin korvapuusti. Mitä? Puolassa, kuten muuallakin, oli kaikki vielä kaukana selvitysteestä. Oliko Pilsudskilla nyt aikaa istua komean kirjoituspöydän ääreen ja kirjoittaa omaa elämäkertansa? Se tuntui minusta mahdottomalta. Ei ainakaan Tulikannus mitään sellaista olisi keksinyt. — Mutta joka tapauksessa oli uutinen siksi kiihottavaa laatua, että huolimatta kirjan kalleudesta — muistaakseni se maksoi yhden guinean (1 punta 1 sh), riensin melkein lentämällä sitä ostamaan. Myyjä, jonka tunsin ennestään, sanoi minulle ylpeästi:

»Tämä on tosiaankin merkellisimpiä kirjoja, mitä meillä on ollut vuosikausiin! Ajatelkaapa, marsalkka Pilsudskin autobiografia!»

Marsalkka Pilsudski kuuntelemassa puhetta
ulkoilmajuhlassa.

Kotiin tultuani revin heti pois käärepaperin — ja melkein vuodatin ilokynneliä... Eihän se ollut ollenkaan, mitä sanomalehdet olivat sanoneet. Kannella luin:

Joseph Pilsudski, *The Memoirs of a Polish Revolutionist and Soldier*, Translated and Edited by D. R. Gillie.

Ei ollut Tulikannus ollenkaan istunut kesken kiireen kirjoittelemaan omista suurtoistään, vaan D. R. Gillie, hyvin taitava englantilainen kirjailija ja Puolan tuntija, oli koonnut kirjoituksia, joita Pilsudski vuosien kuluessa oli julkaissut eri lehdissä, tavallisesti ankarasti kielletyissä ja venäläisten santarmien ankaran vainon alaisissa julkaisuissa. Nämä kirjoitukset oli sama Gillie nyt julkaissut kirjana ja varustanut joka luvun selityksillä, jotka todellakin ovat erittäin hyvin kirjoitettuja ja antavat lukijalle selvän käsityksen tapahtumien kulusta. Se kirja on jokaisen luettava, joka tahtoo ymmärtää, mitä Pilsudski on merkinnyt Puolan vapaudelle, Puolan uudestisyntymiselle. Aivan elävänä on siinä astunut eteeni Tulikannus, hänen hirvittävän voimakas persoonallisuutensa, hänen henkilökohtainen vaatimattomuutensa ja hänen rajaton uhrautumiskykynsä suuren aatteen, Puolan vapauden puolesta. Erittäin kiinnostava osa kirjasta on nimeltään »Bibula». Sitä lukee suomalainen melkein henkeään vetämättä.

Bibula merkitsee ohutta silkkipaperia, mutta se silkkipaperi, josta Pilsudski kertoo, on silkkipaperille painettuja vallankumouksellisia lehtisiä, joita levitettiin Puolan kansalle. Ne olivat samaa maata kuin meidän »Vapaita lehtisiä» ja »Fria ord», joita levisi pahimman venäläisen sorron aikana ympäri Suomea ja jotka pitivät vireillä vapauden toivon ja taisteluhengen. Bibula oli

suorastaan henkisenä elinehtona Puolan kansalle, jota venäläinen sorto kaikkein kovimmassa julmuudessaan painosti.

Aivan kuten meillä, oli Puolassakin oman kansan seassa niitä, jotka joko tietien taikka tietämättään avustivat venäläisiä heidän sortotyössään. Oli tietysti tärkeätä saada jokin varjo himmentämään Pilsudskin kirkasta nimeä, ja siksi levitettiin hänestä jos jonkinlaisia huhuja. Milloin sanottiin hänen lupautuneen Itävallalle, milloin Saksalle, milloin millekin ryhmälle, ja varoitettiin puolalaisia häneen luottamasta. Eihän hänen tosin tarvinnut muuta kuin näyttäytyä, niin kansa riensi riemulla hänen turviinsa. Mutta tietysti hän ei voinut olla aina ja joka paikassa läsnä, ja hänen poissaollessaan saivat huhut aina uutta vauhtia.

Bibula-lehtisten levittäminen oli tietysti erittäin vaarallista tointa, sillä venäläiset santarmit ja heidän kätyrinsä olivat joka paikassa vahdissa, ja seuraukset olivat tietysti vankila ja Siperia. Alituisen istui Pilsudski jossakin venäläisessä vankilassa taikka Siperian tyrmässä, taikka parhaimmassa tapauksessa itse Warsovan linnassa. Ei mikään kumminkaan voinut hänen tulista sieluaan jäähdyttää.

»Mutta sanopas nyt aivan suoraan», virkoi Katri, »etkö sinä ollenkaan ole lukenut hänen sotataidostaan, jonka nerokkuus usein

tuntui työntävän Napoleoninkin maineen syrjään?»

»Rauhoitu, Katri hyvä, kyllä luin siitäkin, mutta katsopas, minä en usko siihen ollenkaan samalla tavalla kuin monet näyttävät siihen uskovan.»

Enkö muka ole lukenut hänen sotataidostaan! Pöydälläni on hyvin komeissa kansissa koreileva kirja, suuri ja paksu kuin raamattu. Kirjan nimi on

Joseph Pilsudski

L'Année 1920

Siitä kirjasta, kuten muistakin samaa seikkaa koskevista kirjoista käy selville, että korkeat kenraalit ja sotatieteen mestarit alituisen edeltäksin neuvoivat, miten oli tehtävä, mutta että Pilsudski kaikkien kauhuksi aina teki sen mikä hänestä näytti oikealta — ja voitti! Sitten jäljestäpäin selitettiin aina, että hänen voittonsa riippui vallan merkillisen viisaasta sotatieteen monimutkaisten neuvojen noudattamisesta ja että taas voitiin todeta kuinka hän tämän tieteen mestarina oli kuuluisimpiakin edeltäjiään suurempi...

Hm. Saattoipa niin olla, mutta näin syrjästä katsojalle, sotatieteestä täysin tietämättömälle tuntuu siltä, että joka kerta unohtui mainitsematta hänen ihmeelliseltä tuntuvien voitto-

jensa oikea syy. Se oikea tuntuu olevan hänen suuri sydämensä ja hänen melkein hirvittävän voimakas persoonallisuutensa. Kun kaikki näytti mustalta ja häntäkin vastaan oli mielettömien huhujen avulla koetettu synnyttää epäluuloja, ei tarvittu muuta kuin hänen näyttäytymisensä vaarapaikalla. Heti riensivät sekä ystävät että vastustajat hänen turviinsa.

Miksi siis hänestä ei tehdä diktaattoria ja panna ainaisiksi ajoiksi määräämään Puolan kohtaloa? Onhan sitäkin koetettu. Enemmän kuin yhden kerran on hänelle riemulla tarjottu mitkä arvonimet tahansa, on pyydetty rupeamaan presidentiksi, kansansa päälliköksi, Puolan ensimmäiseksi marsalkaksi ja miksi tahansa. Joka kerta hän rauhallisesti hymyilee, ottaa vastaan arvot jakaakseen ne sitten aina sille, jonka hän pitää juuri siihen toimeen sopivimpana. Siten hän oikeastaan onkin Puolan itsevaltiias, Puolan kansan värähtelevä sydän, joka paremmin kuin kukaan tuntee kansan toivomukset ja sen syvimmän sielun.

Ulkonaisia etuja hän ei tahdo itselleen. Hän ei käytä loistavia arvonimiä, ei asu ruhtinaallisissa hoveissa, ei koskaan esiinny muuna kuin vaatimattomana soturina. Mutta jos asiat näyttävät menevän nurin, jos puolueriidat ja sisällinen vaino uhkaa särkeä Puolan kansan, silloin astuu Pilsudski esiin piilostaan ja yhdellä iskulla panee asiat taas paikoilleen, ja heti kun

kaikki taas juoksee tasaisesti eteenpäin, hän hiljalleen vetäytyy pois julkisesta elämästä.

Senhän tiedämme jo vanhastaan, että Puolan kansa on kuumaveristä joukkoa, joka helposti syttyy ilmi tuleen. Nyt sillä on se rauhoittava tieto, että jossain tuolla syrjässä valvoo mies, jolle ei tarvitse mitään selittää, joka ymmärtää kaikki ilman sanoja, joka tuntee kansan sydämen sykkinnän tarkemmin kuin kukaan muu ja joka aina astuu esiin auttamaan, kun oikea vaara uhkaa.

Kaikki nuo paksut kirjat, komeakantiset ja vaatimattoman näköiset, tuntuvat näin syrjästä katsojasta unohtaneen yhden ominaisuuden, joka erittäin selvästi esiintyy kaikessa, minkä Pilsudski on kirjoittanut. Tosin en, ikävä kyllä, ymmärrä puolankieltä, enkä siis ole voinut lukea riviäkään hänen omalla kielellään, mutta olen lukenut hyviä englantilaisia käännöksiä, ja niistä käy päivää selvemmäksi, että mies on kirjailija, loistolahjainen kirjailija.

Hänen kirjoitustapansa on lyhyttä ja hyvin sattuvaa. Vaikka saksalainen kirjallisuus on hyvin tuttua hänelle, ei häneen ole vähääkään tarttunut saksalainen monisanaisuus, kuten, valitettavan usein, meihin suomalaisiin. Pilsudski sanoo hyvin lyhyesti sanottavansa, mutta alituisen pilkahtaa esiin rivien välissä leikkivä huumori taikka pureva satiiri. Olipa hänellä aine mikä tahansa, Bibula, Ulina Malan tappelu-

tanner, vallankumous, vankilat, vankien sielunelämä — — — kaikkia hän käsittelee suuren kirjailijan ja suuren henkilön nerolla ja ymmärtämyksellä. En usko että kukaan, joka aivan sattumaltakin saa käsiinsä Pilsudskin omia kirjoituksia noista aineista, malttaa ne panna pois käsistään, ennenkuin viimeinen rivi on luettu.

Kirjailija Pilsudskia voivat kaikki, joilla on herkkä kirjallinen tajunta, ymmärtää ja ihailia. Ei tarvitse olla upseeri. Ei tarvitse tietää yhtään mitään pataljoonista ja rykmenteistä, mutta korvien pitää kuunnella äänen oikeata värähdystä ja suuren sydämen sykintää. Silloin voi vaatimattominkin, omaa maataan rakastava henkilö, oli hän sitten loistava tiedemies taikka vaatimaton papin tytär, ihailulla ja kunnioituksella muistella nimeä

Jooseppi Pilsudski.

TUOMAS GARRIGUE MASARYK

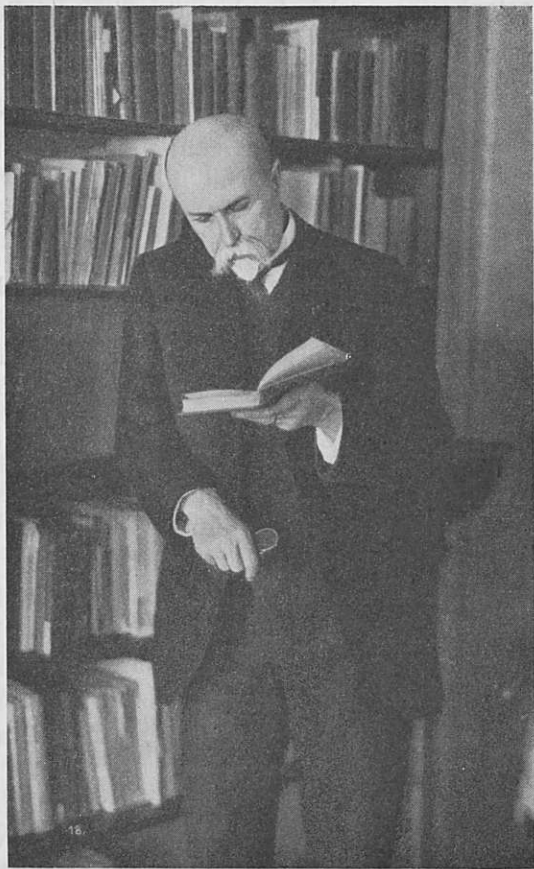
Katri oli huolissaan kuullessaan, että minun piti kirjoittaa Tšekkoslovakian presidentistä uuteen kirjaani. Siksi hän varoitti minua: »Kuule, olepas nyt varuillasi, että sanot kaikki pääasiat siitä Tšekkoslovakian Ukko-Pekasta aivan heti. Sitten eivät pääse sinua moittimaan siitä, ettet edes ilmoita uhriesi syntymävuotta, päivästä ei kysymystäkään. Sano se nyt aivan aluksi, niin joudat sitten puhumaan itse ihmisestä...»

Katri oli oikeassa, kuten tavallista. Hän istuikin kirjoituspöytäni viereen odottamaan, tokko tottelisin. Siis ei muuta kuin n. s. pääasiat ensiksi:

Tšekkoslovakian nykyinen kuuluisa presidentti, Tuomas Garrigue Masaryk, syntyi maaliskuun 7 päivänä vuonna 1850, Hodonin kaupungissa Moraviassa. Hän on siis nyt 82 vuoden vanha (v. 1932).

»Oliko hän suurta sukua?» kysyi Katri.

Ei ollut, ei edes köyhä aatelismies, jolla oli

Presidentti Masaryk kirjastossaan.

komea nimi, mutta tyhjä kukkaro. Isä oli hevostenhoitaja sekä kuski suurella maatilalla ja äiti oli palvelustyttö. Köyhiä olivat sitäpaitsi kuin kirkonrotat.

Ei ollut ihme, että Katrin silmät olivat aivan pyöreinä hämmästyksestä, kun hän tuon sai kuulla, sillä kyllä sitä ovat ihmetelleet kaikki muutkin ihmiset, jotka hiukan tuntevat maailman menoa. Mutta vielä ihmeellisempää piti Katrin kuulla, ennenkuin hän salli minun alkaa puhua »itse ihmisestä». Katri oli ylioppilas ja hän tiesi paljon asioita, ja oli tietävinään vielä enemmän. Nyt hän kumminkin alentui kysymään:

»Kuule, mikä se Tšekkoslovakia oikeastaan on? Olinhan minä hyvä oppilas maantiedossa, mutta en minä vain semmoista maata muista. Missä sen niminen valtakunta onkaan?»

»Aa, eihän ole yhtään kumma, ettet muista sellaista maata, hyvä Katri, sillä ei sitä vielä silloin ollutkaan. Sekin on saman miehen luoma, sen miehen, jota sinä sanot Tšekkoslovakian Ukko-Pekaksi ja jonka nimi on Masaryk...»

»En minä nyt jaksaa seurata sinun juttujasi. Ala nyt kertoa itse miehestä, sillä muutoin voit keksiä vielä hullumpia kuvitelmia. Kyllähän minä tietysti sen ymmärrän, ettei kukaan voi uutta valtakuntaa luoda... Siis ala kertoa.» —

Katri näytti loukkaantuneelta. — Ja kumminkin oli joka sana totta . . .

Tuo »itse miehestä» kertominen ei ollut aivan niin helppoa kuin Katri näytti otaksuvan, mutta paras on kai koettaa. Alan siis siitä kun ensin tapasin presidentti Masarykin, tosin aivan lyhyesti ja satunnaisesti, mutta se vaikutus, joka hänellä oli kaikkiin, ei ollut pintapuolista eikä helposti haihtuvaa laatua.

Oli kevät v. 1918. Oleskelin silloin New Yorkissa, Yhdysvalloissa. Henkinen ilmasto oli levotonta, epävarmaa, kysymyksiä herättävää. Suomalaiset siellä olivat hermostuneen epä-tietoisuuden vallassa Suomen kohtalosta. Tiedettiin kyllä, että Suomi oli julistautunut itsenäiseksi tasavallaksi, mutta Yhdysvallat eivät suinkaan olleet vielä Suomen itsenäisyyttä tunnustaneet, eikä koko Eurooppakaan. Siinä tuntui olevan vielä monta mutkaa voitettavana. Koittaisiko meille sitten vihdoinkin vapauden päivä, vai olimmeko tuomitut sortumaan Venäjän jalkoihin?

Oli vallan luonnollista, että sorrettujen kansakuntien jäsenet hakivat toistensa seuraa ja miettivät jonkinlaista yhteistyötä. Yhdistyksiä, eri nimisiä ja erilailla työskenteleviä syntyi kuin sieninä sateen jälkeen, mutta sama päämäärä tuntui olevan jokaisella: jonkin kärsivän pienen maan vapauttaminen sorrosta, kun kerran se päivä koitti, jolloin maailmansodan tuloksia oli

määriteltävä ja Euroopan kartta uudestaan piirrettävä.

Työ Amerikassa oli monessa suhteessa vaikeampaa kuin Euroopassa. Hyvin pian saimme kaikki kokea kuinka tosi se sanonta oli, että kiihkeä viha »vihollista» vastaan kasvoi samassa määrässä kuin etäisyys juoksuhaudoista. Itse juoksuhaudoissa — niin vakuuttivat yksimielisesti niissä olleet taistelijat — ei vihattu ollenkaan. Siellä säälitettiin. Mutta kun etäisyys itse taistelutantereelta kasvoi, unohdettiin kärsimykset, ja silloin kaikki ihmisen hirvittävimät ominaisuudet, viha, kateus, kostonhimo, raakainen panettelu elpyivät eloon. Kuinka kamala ero oli esim. Lontoon ja New Yorkin välillä!

En tahdo siitä sen enempää puhua — tahdon mieluummin unohtaa niin paljon kuin mahdollista, sillä paljon oli myöskin silloin Amerikassa kiitollisuudella muistettavaa.

Suomen edestä työskentelevillä oli vielä toinen ja paljon pahempi vastus voitettavana: Amerikan suomalaiset eivät suinkaan olleet yksimielisiä siitä, että Suomelle olisi onneksi päästä eroon Venäjästä. Pitkällinen olo Amerikassa ja ehkä vielä tärkeämpänä se seikka, että Venäjä oli liittolaisten, siis amerikkalaistenkin puolella, vaikutti sen, että moni suomalainen Amerikan alamainen uskoi sen tyhjäksi puheeksi, että Venäjä, Amerikan rakas liittolainen, sortii Suomea. Muistan hyvin kuinka eräässä kokouk-

sessä suomalaisten kesken, jossa olin selittänyt, kuinka meille oli elinehtona saada vapaus itse määrätä kohtaloitamme, muuan nuori suomalainen nousi pitämään kiihkeän puheen, mistä erityisesti vihloivat korviani aivan alussa lausutut sanat, että »Venäjän mahtavan kotkan siipien suojassa Suomi on ollut onnellinen», ja tietysti hän toivoi saman onnen vielä jatkuvan... Missä, missä lienee ollut se suuri »kuningas-aate», joka saattoi yhdistää kaikki suomalaiset saman lipun alle työhön!

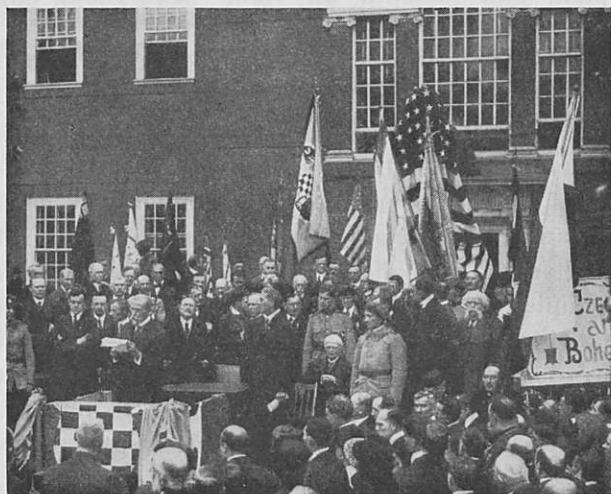
Suomen asiain pääjohdossa Amerikassa oli silloin kauppias P. J. Valkeapää, jonka Suomen silloinen senaatti oli sinne lähettänyt, pääasiallisesti hankkimaan ruokaa nälkää kärsivälle Suomelle. Herra Valkeapään vaatimaton, ystävällinen käytös ja harras antaumus Suomen asialle, hankkivat hänelle heti alussa paljon lämpimiä ystäviä. Paitsi sitä hänen erittäin intelligentti ja lahjakas rouvansa oli syntyään amerikkalainen ja omisti ennestään monta vaikutusvaltaista tuttavaa. Hänen apunsa oli koko ajan arvaamattoman suuri. Suomesta käsin ei sen enempää tehty herra Valkeapään työn helpottamiseksi, mutta jo silloinen kokemus osoitti samaa kuin monet pitkät ja vaikeat kokemukset jäljestäpäin ovat osoittaneet, että työt kyllä sujuvat, jos on epäitsekkeitä, työhön kiintyneitä työskentelijöitä ja näiden annetaan

rauhassa toimia ilman kaikenlaista sekaantumista »ylhäältä päin».

Tuli sitten alkupuoli vuotta 1918, jolloin kuulimme, että tunnettu professori Tuomas Masaryk Prahan yliopistosta oli tullut Amerikkaan käymään. Masarykin nimi ei ollut suomalaisille tuntematon, sillä hänen toimintansa ja taistelunsa tšekinkielen oikeuksien puolesta oli monelle meistä tuttu jo ennen sotaa. Hän varmaankaan ei silloin aavistanut, kuinka moni meistä imi rohkeutta hänen väsymättömästä taistelustaan masentavaa ylivoimaa vastaan. Olimme myöskin lukeneet, kuinka habsburgilaiset viranomaiset olivat häntä vainonneet ja koettaneet salamurhaajienkin avulla saada hänet pois tieltä, sekä nyt viimeksi, kuinka hänen nuori tyttärensä syöstiin virumaan habsburgilaisessa vankilassa, epäilemättä siitä syystä, että hän oli isänsä tytär...

Kun nyt ystäväni, mrs G. E. Bostonista tuli minua pyytämään mukanaan Washingtoniin Masarykia tapaamaan, läksin hyvin mielelläni hänen seuraansa. Se oli minulle sen puolesta hyvin tärkeä matka, että se antoi minulle uutta uskoa työhön sorrettujen kansojen hyväksi. Totta oli, että hän taisteli Tšekkoslovakian puolesta ja me muut teimme työtä jos jonkin avuttoman ja voimattoman maan puolesta, mutta onneksi ymmärsimme hyvin, että hänen voittonsa tulisi auttamaan meitäkin voittoon...

Muutama viikko sen jälkeen näimme leh-
dissä, että Suomesta oli lähetetty kaksi miestä
Amerikkaan hakemaan ruokaa nälkää näkeväille
Suomelle ja Amerikan tunnustusta Suomen itse-

Masarykin kokoonkutsuma suuri kokous Liberty
Hallin edustalla Philadelphiassa.

näisyydelle. Kuten muistamme, oli Suomi jo
julistautunut itsenäiseksi joulukuun alussa
v. 1917, mutta vielä ei Amerikka ollut sitä ollen-
kaan tunnustanut ja vallan hämärältä näytti,
tulisiko se tunnustamaankaan, että Suomi oli
oikeutettu itse määräämään omista asioistaan,
ilman mahtavan tsaarin lupaa.

Kun Amerikan lehdissä luimme, että nuo

kaksi tunnettua herraa olivat tulleet New Yorkiin ja sitten sieltä Washingtoniin, sanoi outo aavistus monelle meistä, että jossakin nyt oli isketty harhaan, mutta missä? Kokemus osoittikin pian, että jossakin oli vika. Sekä ruoka että tunnustus jäivät saamatta...

Ne, jotka syystä tai toisesta olivat vihamielisiä Suomelle, saivat nauttia voitostaan. Kongressin jäsen Knutson ja professori S. Morison, joka sittemmin Versailles'in kongressissa niin suuremmoisesti auttoi Suomea, saivat molemmat jäädä ilman niitä tietoja, joita he jalomielisesti olivat pyytäneet, ja paljon, paljon muita hirvittävän epämiellyttäviä ja Suomelle turmiollisia asioita tapahtui, josta en tässä tahdo puhua. Ne ovat hyvin katkeria muistoja Suomea rakastaville ja sen puolesta työskenteleville kansalaisillemme, eikä kannata niissä sen enempää viipyä. Toivoa voi kumminkin, että ne, joilla ohjat ovat, jonkin verran ainakin vahingosta viisastuivat...

Saavuttuani mrs G. E:n kanssa Washingtoniin oli hauska todeta, ettemme olleet erehtyneet odottaessamme paljon Masarykista. Harvoin olen elämässä tavannut ketään, joka niin heti ensi näkemältä voitti luottamusta ja herätti uutta intoa ja uutta uskoa sorrettujen puolesta taistelevissa kuin juuri tuo vaatimaton tiedemies Prahasta. Mutta samalla heräsi kysymys, kuinka oli mahdollista, että köyhän hevospaimenen poika oli voinut kohota noin kor-

kealle? Hän oli kansansa johtaja, suuren aatteen edestä taistelija, tunnettu tiedemies, joka kulki voitosta voittoon... Vastattiin, että hän oli nero ja neroja ei voitu mitata samalla mitalla kuin muita kuolevaisia... Niinpä saattoi olla, mutta se selitys ei tuntunut ketään tyydyttävän. Oli kai hänenkin elämässään ollut johdonmukainen kehityskulku, kunnes hän näyttäytyi meille täällä Washingtonissa täysin valmiina johtajana...

Tietysti oli ollut, ja täällä, jossa nyt jokainen hänestä tahtoi tietoa, oli myöskin tietoja saatavana. Saamieni tietojen nojalla saatoin panna kokoon pääasiat hänen elämästään tähän Washingtonin-matkaan saakka.

Mielestäni soveltuvat Masarykiin erinomaisen hyvin Goethen sanat itsestään:

Vom Vater hab' ich die Statur, des Lebens ernstes
Führen,
Vom Mütterchen die Frohnatur, die Lust zu fabulieren.

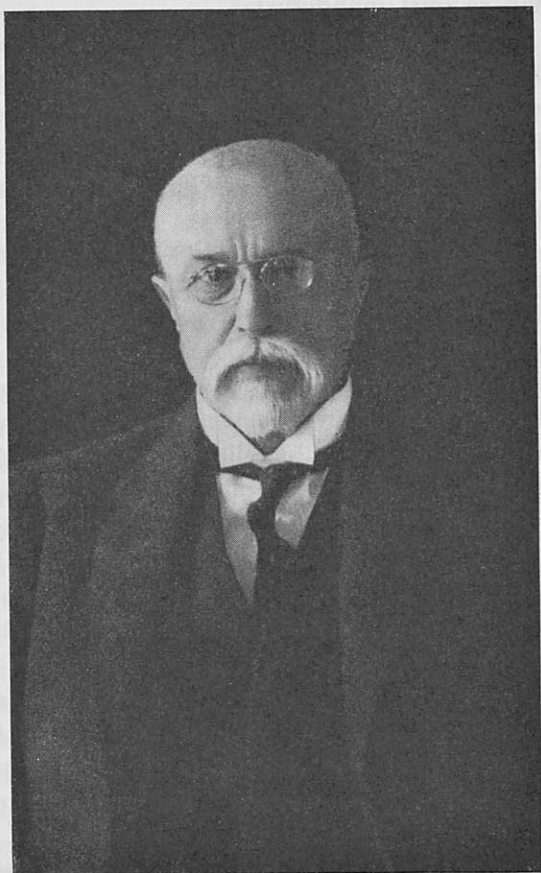
Isä oli antanut hänelle niin sanoakseni varmuuden, ankaran totuudenrakkauden ja taipumattoman selkärangan, jota ei mikään mahti voinut panna totuuden kanssa tinkimään. Totuus voittaa oli lapsesta saakka Masarykin mielilauseena ja se pysyi ydin-oppina koko hänen elämässään. Myöhemmin hän kyllä usein huomautti, että totuuden puhuminen suoraan ja kaunistelematta ei ollut kylliksi. Tär-

keämpi kuin totuuden puhuminen oli totuus itseään kohtaan.

Tämä totuuden palvominen ei tietysti ollut helpompaa hänelle kuin kenellekään muulle, joka on ottanut totuuden elämänsä pääohjeksi. Hän sai alituisen taistella sen puolesta, ja jokainen totuuden voitto maksoi hänelle hyvin kalliita kokemuksia. Mutta se kasvatti hänestä myöskin jättiläisen...

Olin aina aavistanut, että Masarykin äiti oli ollut suurenmoinen henkilö, mutta vasta täällä sain hänestä lähemmin kuulla. Kukapa sitä köyhistä palvelustyöistä kirjoittaisi pitkiä seloituksia...

Äiti oli ollut palvelijana hienoissa saksalaisissa perheissä Wienissä, jossa hän oli myöskin oppinut puhumaan saksaa aivan sujuvasti. Masaryk oppi myöskin jo aikaisin puhumaan tätä kieltä, joka laajensi hänen piiriään paljon ja teki hänelle mahdolliseksi oppia lukemaan myöskin saksalaisia kirjoja. Äiti rakasti kiihkeästi poikaansa ja toivoi hänelle parempaa asemaa kuin hänelle itselleen ja miehelleen oli suotu. Ne perheet, joissa äiti oli palvellut, olivat aivan toisenlaisia kuin köyhät, rasittuneet orjat, joihin hän itse kuului. Ne olivat siististi ja hyvin puettuja, niillä oli siro, miellyttävä käytös, eikä niitä tuntunut ainaiset huolet painavan. Semmoiseen asemaan piti hänen kauniin

Taistelija Masaryk.

ja lahjakkaan poikansakin tuleman... Mutta miten se olisi mahdollista?

Kun äidit jotakin oikein koko mielellään ja sielullaan tahtovat, niin kyllä siitä aina jotakin tulee. Tuomaan äiti ymmärsi jo heti alussa, että jos mieli päästä eteenpäin maailmassa, piti pojan saada enemmän tietoja, kuin isällä ja äidillä oli ollut tarjona.

Äiti ei pelännyt mitään uhrauksia, ja monen mutkan ja onnen vaihtelun perästä hän sai kuin saikin pojan siirretyksi heti valmistavan koulun lopetettua korkeampaan kouluun. Poika oli harvinaisen hyväpäinen, ja siitä syystä monet opettajista myöskin suosivat tuota lahjakasta lasta ja hankkivat hänelle pientä ansiotyötä, erittäinkin heikkojen oppilaiden avustajana ja neuvojana. Siten hän saattoi ansaita silloin tällöin jonkin pennin, ja tuli siten myöskin tekemisiin sivistyneiden perheiden kanssa, jossa hän sai tilaisuutta itse kehittyä ja oppia näkemään maailman menoa.

Isän kunnianhimo oli suunnattu toiselle taholle. Hän toivoi pojastaan taitavaa lukko-seppää, ja hänen avullaan pääsikin poika sepän oppiin, ensin Wienissä ja sitten omassa kotikylässä.

Tämä sepän oppi oli siitä syystä erittäin hyödyllinen, että se vahvisti Tuomaan terveyden mitä lujimmaksi. Hän lukee kokonaan sepän työn ansioksi, että hänellä vielä van-

hoilla päivillään oli rautaiset jänteet käsivarsissaan.

Mutta pojan oma syvä halu oli kaikesta huolimatta lukemaan ja oppimaan. Nyt oli juuri se aika, jota jokainen lukuhaluinen ihminen on saanut kokea: piti lukea ja lukea ja yhä vain lukea kaikki mitä käsiinsä sai. Hänen sammuttamaton lukuhalunsa nieli kaikki mitä eteen sattui, hyvät ja huonot, viisaat ja typerät kirjat, varsinkin jos ne sattuivat olemaan romaanin muodossa saatavina. Kaikki, jotka ovat käyneet tuollaisen lukuhurjuuden läpi, tietävät hyvin, että aina siitä jotain jää päähänkin, vaikka lukeminen on ollut ilman kaikkea järkevää johtoa ja tiettyä päämäärää.

Koska hän koko elinajallaan oli tullut tapamaan jos jonkinlaisia kansakuntia — muistammehan, että silloinen Itävalta oli kuin kirjava kansallisuuksien kartta — hän pian oppi ymmärtämään, että oli olemassa ryhmiä, joiden kieli tuntui aivan tutulta, niin että sitä hyvin helposti oppi vaikka puhumaankin, ja toisia, joiden sanoista ei saanut mitään selvää. Edelliseen ryhmään kuuluivat tšekit, slovakit, puolalaiset, venäläiset j. n. e., jälkimmäiseen unkarilaiset ja monet muut... Yksi asia vain oli heille yhteinen: orjuus ja alamaisuus saksalaisille käskynhaltijoille... Hän oli itse puoleksi tšekki, puoleksi slovakki, ja paitsi sitä hän oli jo lapsena oppinut puhumaan myöskin saksaa

Hän saattoi siis helposti olla seurustelussa ja läheisessä yhteistyössä kaikkien eri kansakuntien kanssa, ja synnynnäisenä filosofina hän oppi ymmärtämään eri kansakuntien eri kieliä ja myöskin heidän erilaista sielunelämäänsä ja elämäkäsitystä.

Tältä ajalta on alkuaan hänen syvä kansallisuustuntonsa, joka koko elämän ajan tuli häntä johtamaan. Koska en ole filosofi, en yritäkään selittää sitä omituista, mutta luullakseni vallan tavallista ilmiötä, että se, joka oppii läheltä näkemään ja tuntemaan monta kansakuntaa, useita maita ja monenlaista väkeä, kiintyy lähemmin ja lämpimämmin juuri omaansa, läheiseensä, kuin se, joka ei koskaan ole muita nähnyt eikä tavannut kuin omiaan.

Juuri tällä ajalla kertyivät Tuomas Masarykin sydämeen ne ainekset, jotka myöhemmällä iällä tekivät hänestä niin innokkaan vapaus-taistelijan ja slaavilaisten kansojen pelastajan Itävallan ikeestä.

On seikka, josta olen harvoin kuullut puhuttavan, mutta jolla varmaan oli mitä tärkein vaikutus hänen elämäänsä. Hän itse kirjoittaa siitä näin: »En ole koskaan tuhlannut paljon aikaa päästäkseni selville, miksi aioin tulla ja miten, mutta poikavuosista saakka olen aina uskonut siihen, että se, joka todellakin tahtoo tehdä työtä, tietää aina kuinka ja missä ja milloin.» — Siinäpä se oli hänen elämänsä suuri

salaisuus, että hän tiesi aina, milloin elämä tarjosi tärkeitä antimiaan, eikä silloin istunut miettimään, uskaltaisiko vai eikö uskaltaisi ottaa, vaan otti heti, mitä elämä tarjosi. Sehän on tämän ajan huomattavimpia vaikeuksia, että ihmisiltä puuttuu rohkeutta ottaa elämän tarjoamia antimia heti. Tavallisesti sanotaan elämälle, että kiitoksia paljon, mutta olkaa niin hyvä, rakas elämä, ja sallikaa minun hiukan mieltiä, voinko ottaa sitä vai enkö... Huomenna vastaan varmaan... Mutta elämä ei odota. Huomenna on jo kaikki mennyt ohi eikä palaa, vaikka kuinka pyytäisi, ja vaikka kuinka harmittelisi omaa hitauttaan...

Toinen Masarykin mielilause oli: Ainoastaan kovalla työllä me luonteen rakennamme... Tätä hän on elinkautensa seurannut ja voiton saavuttanut. Hän on pienestä pitäen tottunut mitä kovimpaan työhön, milloin kirjan ääressä, milloin sepän pajassa, milloin takomalla oppia toisten päähän, milloin iskemällä säkeniä hehkuvasta rautatangosta. Aina työ oli häntä auttanut ja aina se oli lopulta voittoon vienyt.

Tuo alituinen ja lakkaamaton työ tietojen saavuttamiseksi ja voidakseen hankkia elämän mahdollisuuden itselleen oli tähän asti täyttänyt Tuomas Masarykin elämän niin kokonaan, että tunne-elämälle ei ollut jäänyt paljon tilaisuutta kehittymään. Nyt tuli siinä suhteessa

äkkinäinen muutos. Masarykin työ vei hänet joksikin aikaa Leipzigiin, ja siellä hän erään ystävänsä kodissa tapasi nuoren amerikkalaisen neitosen, jonka nimi oli Charlotte Garrigue. Ei viipynyt kauan, ennenkuin nuo kaksi nuorta, lahjakasta ihmistä löysivät toisensa ja ymmärsivät, että kohtalo oli heidät määrännyt koko elämän kestävään toveruuteen. Kun aika tuli, että Charlotte Garriguen piti palata Amerikkaan, matkusti hän sinne Tuomas Masarykin kihlatuna morsiamena.

Nyt sujuivat Masarykin työt uudella vauhdilla, ja hän toivoi pian lopettavansa ensimmäisen tärkeän filosofisen teoksensa »Itsemurha nykyaikaisen sivistyksen joukkoilmiönä». Kirja herätti paljon huomiota vapaamielisissä tieteellisissä piireissä, vaikka kyllä vanhoilliset professorit kauhulla kieltäytyivät hyväksymästä sitä näytteenä tieteellisestä kypsyydestä yliopistovirkoihin. Masarykin hyvät ystävät, eurooppalaisen maineen saavuttaneet professorit Brentano ja Zimmermann, asettuivat kumminkin yksimielisesti puoltamaan nuorta Masarykia, ja kirja tuli kuin tulikin vihdoin hyväksytyksi.

Ennen sitä oli Masarykin kestävyys pantu kovalle koetukselle: Hän sai sähkösanoman Amerikasta, että hänen morsiamensa oli ankarasti sairastunut. Hän oli kovasti loukannut itsensä ollessaan ajelemassa, sillä hevonen pil-

lastui ja hän putosi alas kärryistä. Kaikkien huolien ja harmien keskellä tämä oli tietysti ankarin isku nuorelle tiedemiehelle. —

Suurella vaivalla Masaryk sai kokoon matkarahat Amerikkaan ja läksi heti sinne päin purjehtimaan. Hyvin vaivalloisen ja myrskyisän matkan jälkeen hän vihdoin saapui New Yorkiin ja kuuli siellä ilokseen, että Charlotte oli melkein parantunut sairaudestaan.

Hieman ikävä yllätys häntä odotti, kun ukko Garrigue hänelle kohteliaasti ilmoitti, että Charlotte ei saa penniäkään myötäjäisiä. Se, joka ottaa hänet vaimokseen, saa myöskin pitää huolta hänestä. No, mitäpä siitä! Molemmat olivat nuoria ja täynnä elämän iloa ja uskallusta. Totta kyllä, että Masarykilla ei ollut mitään virkaa ja että ne satunnaiset tulot, joita hän saattoi hankkia opetustyöllä, olivat keskeytyneet, kun hän noin suin päin läksi Amerikkaan... Mutta ei kumpaisenkaan päähän juolahtanut, että tässä piti odottaa parempia aikoja ja mennä naimisiin vasta sitten, kun heillä oli varmat tulot. Mitäpä muuta kuin vietettiin häät hyvin hiljaa ja vaatimattomasti, ja vanha Garrigue suostui ostamaan nuorille piletit Wieniin asti ja pisti heille vielä muutamia satoja dollareita kouraan, jotta pääsisivät elämän alkuun siellä.

Halvassa Wienin esikaupungissa nuoret vuokrasivat huoneen ja siihen liitetyn aivan

pienen keittiön. Ankaran työn ohessa muodostui tuosta pienestä kodista pian vilkkaan henkisen elämän keskus. Sinne kertyivät joka viikko tšekkiläisen sivistyneistön lahjakkaimmat edustajat Wienissä, ja teekupin ääressä siellä pohdittiin ajan polttavia kysymyksiä. Nuori vaimo oli nopeasti oppinut tšekinkieltä niin hyvin, että hän käytti sitä kuin äidinkieltään.

Väkisinkin tulee taas ajatelleeksi omia kotoisia olojamme ja myöskin suomalaisten oloa muualla maailmassa, jossa pitäisi tehdä Suomi tunnetuksi ja hankkia ystäviä maallemme. Aivan tavallinen huudahdus, jonka ehkä jokainen meistä on kuullut, on tämä: Kyllähän minä hyvin mielelläni tekisin voitavani, mutta kaikki seuraelämä on minulle mahdotonta varojen puutteessa! Se on tietysti totta, jos seuraelämä perustuu samppanjaan ja komeihin ruokiin, mutta se ei ole ollenkaan totta, jos se perustuu sivistykseen ja hyvään tahtoon. Tässä suhteessa Englanti, toisin sanoen Lontoo, kelpaa loistavaksi esimerkiksi. Jokainen, joka on tutustunut Lontoon parhaimpaan sivistyneistöön, tietää hyvin, että hänellä on joka viikko tilaisuus seurustella sivistyselämän johtohenkilöiden kanssa, jos hän todellakin sitä tahtoo. Sillä siellä on näet monta kotia, joissa on vastaanotto-päiviä, muutamissa joka viikko, toisissa kerran tai pari kuukaudessa. Silloin kokoontuu yhteen henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneet pohtimaan

ajan polttavia kysymyksiä. Virvokkeena tarjotaan kuppi teetä taikka joskus kahvia, eikä mitään muuta. Ei kenenkään maksa vaivaa mennä sinne ruumiillisen ravinnon vuoksi, mutta sitä enemmän henkisen ravinnon tähden. Usein on niin, että tuollaisessa »at home»-ryhmässä enimmäkseen keskustellaan aineista, missä talon isäntä tai emäntä on hyvä asiantuntija. Koska tällaisia illatsuja on monessa paikassa ja monenlaisia, on jokaisella tilaisuus mennä sellaiseen kotiin, missä keskustelu häntä eniten kiinnostaa.

Vielä tänäkin päivänä on tietääkseni joka sunnuntai »at home» erään professorin luona, joka on hyvin tuttu Amerikan olojen tutkija. Hänen luonaan tapaa silloin aina Lontoossa oleskelevia amerikkalaisia eri aloilta ja voi kuulla uusimmista virtauksista Amerikan elämässä. — Toisessa paikassa on isäntä suuren aikakauslehden kirjallisen osaston toimittaja, ja siellä liikkuu keskustelu aina kirjallisissa kysymyksissä. Molemmissa näissä paikoissa on kupillinen mustaa kahvia ainoana n. s. virvokkeena.

Ennen sotaa oli tällaisia illanviettoja säännöllisesti kerran viikossa myöskin vanhan ruhinas Kropotkinin luona. Siellä tietysti Venäjän kysymys ja sen ohessa myöskin Suomen kysymys olivat aina keskustelun aiheena. Niistä olisi paljon kerrottava, mutta pelkään, että ne veisivät liian pitkälle varsinaisesta aineestani.

Puolustukseksi voin kumminkin mainita, että noista aineellisesti vaatimattomista, mutta henkisesti paljon vaativista »salongeista» kerran koitui arvaamaton hyöty myöskin tämän kirjoitelman päähenkilölle. Tuomas Masaryk sai Lontoossa, Times-lehden päätoimittajan Wickham Steedin kodissa kokea, mikä hyöty tällaisesta seurustelusta on. Wickham Steedin kodissa, jossa Masaryk tapasi myöskin ystävänsä professori Seton-Watsonin ja muita asiantuntijoita, hän sai sanomattoman suurta apua työssään Tšekkoslovakian hyväksi.

Masaryk-puolisoiden elämä Wienissä ei suinkaan ollut ruusuilla tanssimista, vaikka he kyllä olivat saaneet ystävikseen kaikki tšekkiläisen aatteen ajajat. Se tietysti yllytti vastustajia yhä kasvavaan raivoon. Masaryk sai maksaa kalliit hinnat totuuden palvomisesta, josta hän ei koskaan luopunut. Jo ennen muuttoaan Wieniin, aivan nuorena poikana hän oli ensi kerran saanut ymmärtää mitä maksaa, jos panee totuuden korkeammalle kuin suurten herrojen toivomukset: Koulussa ollessaan hän alkoi epäillä katolisen kirkon oppia ja kieltäytyi siitä syystä menemästä ripille. Siinä ei auttanut uhka eivätkä kauniit puheet. Mitäpä muuta! Tuomas Masaryk erotettiin häpeällä koulusta. Se oli kova kolahdus, mutta se kasvatti henkiset jäsenet yhtä lujiksi kuin sepän oppi kasvatti jänteet. — Paljon kovempia iskuja oli tulossa . . .

Pienessä böömiläisessä kaupungissa oli pikkuinen tyttö tullut murhatuksi ja keisarillinen poliisi oli vanginnut juutalaisen Hilsner-nimisen kuljeksijan, muka syypäänä murhaan. Valtiolisista syistä oli suotavaa, että yleinen mielipide silloin käännettäisiin juutalaisia vastaan, ja siitä syystä selitettiin, että Hilsner oli surmannut lapsen saadakseen kristityn verta juutalaisten uskonnollisiin menoihin pääsiäisenä. Oli helppo ärsyttää mielipidettä vetoamalla tuollaiseen varsin yleiseen taikauskoon. Sanomalehdet eivät muusta voineet puhua, ja kirkon korkeimmat pomot langettivat kauheimmat tuomionsa juutalaisia vastaan. Hilsner tuomittiin kuolemaan rituaalimurhasta. Korkea katolinen mielipide oli tyydytetty ja siveellinen maailmanjärjestys pelastettu . . .

Silloin astui esiin Masaryk, joka sydämensä pohjasta häpesi tuota iljettävää näytelmää. Hän kirjoitti ankaran hyökkäyksen tuomareita vastaan ja syytti heitä karkeasta oikeuden väärinkäytöstä. Pala palalta hän otti tarkastaakseen Hilsneriä vastaan nostettua juttua ja todisti selvästi, ettei ollut olemassa ainoatakaan epäämättömästi toteennäytettyä seikkaa, jota saattoi käyttää syytettyä vastaan — ja kumminkin mies parka oli tuomittu kuolemaan, jotta raaka taikausko tulisi tyydytetyksi! Kuolemantuomio oli tietysti Masarykin voimakkaan esiintymisen jälkeen peräytettävä . . .

Tämä oli noita tapauksia, jotka hyvin nopeasti herättivät huomiota koko maailmassa, sillä tuo syytöshän oli hyökkäys kaikkia juutalaisia kohtaan, joista siis tässä väitettiin, että he tosiaankin käyttivät kristittyjen verta uskonnollisissa menoissaan. Masarykin erittäin terävä arvostelu tuli tunnetuksi yli maailman ja monta tunnettua tiedemiestä ja johtohenkilöä kiinnitti siihen niin suurta huomiota, että Itävallan hallitus nopeasti määräsi uuden tutkimuksen toimeenpantavaksi, ja sen kuluessa Hilsner todistettiin syyttömäksi.

Mutta mahtava katolinen papisto ja silloiset vallanpitäjät Itävallassa olivat tietysti raivoissaan, kun tuollainen nuori professori, köyhä ja alhaista sukua, asettui heitä vastaan. He ottivat miehen kurittaakseen ja hän sai kokea hyvin selvään ketä hän oli pistänyt. Yhteiskunnallinen vaino nousi ylimmilleen. Masarykia kutsuttiin isänmaan ja kristinuskon viholliseksi, häntä ei otettu vastaan entisessä seurapiirissä, ihmiset lakkasivat tervehtimästä häntä kadulla, entisten tuttujen lapset eivät saaneet käydä hänen lastensa luona ja hänen vaimoan vainottiin kaikilla mahdollisilla keinoilla. Nimettömien solvauskirjeiden tulva hänelle ja hänen läheisilleen ei tuntunut tietävän rajoja...

Eikö tuo kaikki tunnu merkillisen tutulta? Aivan kuin lukisi tapojen kuvausta vanhasta hyvästä Helsingistämme... Tuntuu melkein

lohdulliselta ajatella, että tuollainen raakuus ei ole ainoastaan meikäläistä sivistymättömyyttä, vaan juuri samanlaisia keinoja käytetään muuallakin, kun joku on uskaltanut loukata rakasta ennakkoluuloa. Samanlaisia alhaisen koston myrkkynuolia tähdätään ajateltua syyllistä ja koko hänen perhettään kohtaan muuallakin pienissä yhteiskunnissa, joista on vaikea päästä edes pakenemaan väljemmille vesille...

Masaryk arveli sitten, että kai se häneen tähdätty solvausten mitta nyt alkoi olla jotenkin täysi, ja taas saattoi ruveta hiljaiseen työhön. Mutta siinä hän erehtyi pahasti. Vielä kipeämpi isku oli tulossa.

Hänen vanha isänsä, jolle Tuomas Masaryk oli ostanut pienen ravintolan eteläosassa maata, tuli Prahaan tervehtimään poikaansa. Ukko käveli ensin parisen päivää pitkin katuja, ihmetellen suurkaupungin elämää ja varsinkin sitä, että hevoset siellä olivat niin perin toisella lailla valjastetut kuin heillä maalaiskylissä oli tapana. Sitten vihdoinkin hän näytti keränneen niin paljon rohkeutta, että saattoi sanoa varsinaisen asiansa pojalleen. »Kuulepas Tuomas», hän alkoi eräänä aamuna, »sinulla on nyt hyvä virka, jolla tulet toimeen, etkä tarvitse kaikkia niitä miljoonia, jotka sait juutalaisilta palkaksi siitä, että puolustit heitä siinä murhajutussa. Etköhän antaisi meille osaa rahoista, että saisimme laajentaa ravintolaamme hiukan...»

Tuo oli jo enemmän kuin Tuomas Masaryk jaksoi tyynesti kantaa! Siis hänen oma isänsä uskoi, että hän oli rahan edestä vain taistellut oikeutta puolustaessaan... Se oli masentavampi isku kuin mikään tähän asti läpikäyty. Ei tässä enää voinut tulla muu kysymykseen kuin lähtö pois, muutto muille maille... Masaryk päätti lähteä perheensä kanssa jonnekin muuhun maahan, jossa hänen annettaisiin rauhassa elää elämänsä ja tehdä työtä...

Mutta nyt tuli toinen ja voimakas este hänen tuumalleen: Hänen vaimonsa asettui jyrkästi sitä vastaan. — Tuohan tuntui selvästi paolta, ja kukaan ei saanut sanoa, että hädän tul- len Tuomas Masaryk pakeni velvollisuuttaan. Hänen velvollisuutensa oli selvästi pysyä omassa maassaan ja taistella oikeuden ja totuuden puolesta, maksoi mitä maksoi! — Vaimo oli tietysti oikeassa, ja Masaryk jäi paikoilleen. Hän ei karttanut taistelua, sillä nyt hänellä oli viisas vaimo apuna, ja hänen vanha mielilauseensa »totuus voittaa» tuntui saaneen uutta vahviketta.

Prahan vanhaan ja vanhoilliseen yliopistoon oli vihdoin perustettu tšekkiläinen osasto, ja oli vallan luonnollista, että etevin tšekkiläinen tiedemies, Masaryk, valittiin sinne professoriksi. Vähän sen jälkeen hänet myös valittiin edustajaksi parlamenttiin Wienissä. Kaikki tuo kyllä merkitsi kunniaa, mutta vielä varmemmin se

merkitsi taistelua, kovaa taistelua. Masaryk perusti heti kirjallisen aikakauskirjan, joka sai suuren menestyksen osakseen. Samaan aikaan kerääntyi tšekkiläisiä läheltä ja kaukaa tuon nerokkaan filosofian professorin luentoja kuuntelemaan. Taistelija Masarykista ja tiedemies Masarykista tuntui kehittyneen oman kansansa jumaloitu sankari...

Silloin kohtasi uusi isku. Tšekkiläinen kansallistunto oli kohonnut ylimmilleen, ja hyvin paljon sai siitä epäilemättä kiittää juuri Masarykin omia innostuttavia luentoja ja kirjoituksia, joissa hänen vahva luottamuksensa tšekkien lahjakkaisuuteen ja kaukonäköisyyteen selvästi esiintyi. Tuota kansallista intoa lisäsi vielä suuresti Masarykin nerokas taistelu habsburgilaisten sortoa vastaan edustajana parlamentissa, erittäinkin sen jälkeen, kun Itävalta oli noin vain ilman muuta anastanut Bosnian ja Herzegovinan itselleen.

Kaiken tämän lisäksi vedettiin uudestaan esille vanhoja käsikirjoituksia, joita muutamat uneksijat ilmoittivat jo parikymmentä vuotta sitten löytäneensä. Niiden avulla todistettiin, kuinka kaunis kuningatar Libusha oli perustanut tšekkiläisen kuningaskunnan jo monta sataa vuotta sitten. Siinä vanhassa kuningaskunnassa oli erittäin korkea kulttuuri ja kuuluisat sankarit olivat sieltä kotoisin. Nuo käsikirjoitukset olivat tulleet hyvin kalliiksi kansallisomaisuus-

deksi, ja niiden avulla pääasiallisesti vaadittiin vapautusta habsburgilaisten sorrosta sekä täyttä itsemääräämisoikeutta.

Masaryk taitavana tiedemiehenä alkoi epäillä käsikirjoitusten alkuperäisyyttä ja saikin aivan epäämättömästi todistetuksi, että ne olivat vääristelyjä. Hän ei hetkeäkään epäillyt julistaa niitä vääriksi, vaikka hän hyvin tiesi, millaisen raivon hän sillä synnyttäisi kiihkokansallisissa piireissä. Se oli hänen suuren kirjallisen julkaisunsa loppu. Eihän tietystikään kukaan isänmaallinen henkilö voinut kannattaa lehteä, jonka toimittajana oli tuollainen epäisänmaallinen mies.

Sellaista tapahtuu, kun joku Masarykin tavoin panee kaikki alttiiksi totuuden tähden. Rakkaiksi käyneitten epäjumalain särkeminen on tietysti kaikista asioista vaarallisin, mutta ei mikään tuntunut saavan Masarykia järkkymään vakuutuksestaan, että lopulta aina totuus voittaa.

Ninhän se lopulta kävi nytkin, että totuus voitti. Aika tuli verraten pian, jolloin maailman taitavimmat asiantuntijat olivat täysin yhtä mieltä siinä, että nuo tšekkiläisille hyvin rakkaiksi käyneet käsikirjoitukset olivat vääristelyjä ja täysin arvottomia!

Masarykin elämän vaiheista lukiessa tulee väkisinkin kysyneeksi, olemmeko ollenkaan edistyneet entisaikojen mädätyksestä. Ainainen taistelu valheita ja väärennettyjä asiakirjoja vas-

taan tuotti Masarykille enemmän huolia ja vai-
vaa kuin positiivinen työ tieteen ja kansan
hyväksi. Ellei hänellä olisi ollut intohimoista
rakkautta ja luottamusta totuuteen, jonka edestä
ei mikään uhraus tuntunut liian raskaalta, niin
kuinka olisikaan käynyt taistelun Tšekkoslo-
vakian itsenäisyyden ja onnen puolesta? ...

Valheita ja väärennetyjä asiakirjoja, niitähän
tuntuu nykyaikakin olevan täynnä. Levotto-
mana kysyy ihminen: Kuinka monta Masa-
rykia on meillä nyt taistelemassa oikeuden puo-
lesta?

Eikö Masarykille itselleen koskaan tullut
palkkaa kärsimyksistä ja huolista? Tuli aina-
kin se, että hänestä juuri noiden kärsimysten
avulla kasvoi jättiläinen, joka kesti nurkumatta
sellaista, mikä jo aikoja sitten olisi toisen mur-
tanut.

Tarkkana historian tuntijana ja Euroopan
valtiollisten olojen monivuotisena tutkijana
Masaryk oli jo aikoja sitten tullut vakuutetuksi
siitä, että sota oli tulossa, eikä voinut enää vii-
pyä kauan, ennenkuin maailma olisi ilmitulessa.

Näiden rivien kirjoittaja oli juuri niihin
aikoihin, muutama vuosi ennen kohtalokasta
vuotta 1914, muuttanut asumaan Lontooseen ja
siellä oli sodan tuntu myöskin aivan selvä,
vaikka sitä samalla selvästi vastustettiin. Minulla
oli siihen aikaan kaksi vanhaa ystävää, jotka jo
aikoja sitten ovat manalle muuttaneet, mutta jotka

silloin vielä olivat täysissä henkisissä voimissa, nimittäin vanha ruhtinas Pietari Kropotkin ja Englannin sosialidemokraattien johtaja H. M. Hyndman. He olivat merkittävästi toistensa näköisiä, sekä ulkonaisesti että sisäisesti. Minusta he aina tuntuivat kaksoisveljeksiltä, ja kaiketi he juuri siitä syystä vihasivatkin toisiaan niin hartaasti kuin kaksi luonteeltaan mitä lempeintä olentoa ikinä saattoi vihata. Molemmat olivat keskipituisia, pitkä lumivalkea parta rinnalla, hyvin lyhyet käsivarret, jotka pienimmänkin innostuksen sattuessa huitoivat ilmaa kuin tuulimyllyn siivet.

Olin vallan selvästi molempien suosiossa, sillä olin alituisen kutsuttu heidän luokseen, jolloin he aina varoittivat minua toisistaan. »Älä sinä käy Kropotkinin luona, hän on hyvin viisas mies ja voi vaikuttaa haitallisesti mielipiteisiisi», varoitti Hyndman juhlallisesti, ja sitten Kropotkin vuorostaan antoi minulle samanlaisen neuvon: »Ei sitä koskaan voi aavistaa, mitä Hyndman saattaa sinulle uskotella. Pysy erilläsi sieltä...» Ja sitten kumpikin puhui sodasta, joka tuleman piti. Kun kysyin, miksi kaiken järjen nimessä piti uskoa, että nykyaikainen sivistynyt Eurooppa kävi murha-ajatuksissa, sain aina molemmilta kiivaita selityksiä. Milloin siinä oli Bagdadin rautatie, milloin sorrettujen kansakuntien viha, milloin kauppakateus ja jos jotakin. En ymmärtänyt selityksiä, mutta kyllä

ymmärsin, kuinka merkillisen kiinnostavaa oli kuunnella noita vanhoja taistelijoita, vaikka en koskaan uskaltanut toiselle sanoa, että olin toisen tavannut, sillä se olisi varmaan johtanut ensimmäiseen sodan puhkeamiseen...

Emme siis me tyhmät ulkopuolisetkaan olleet tietämättömiä siitä, että sotaa odotettiin puhkeamaan melkein milloin tahansa, mutta voi sitä kauhun päivää, kun tuo odotus toteutui! En yritäkään kuvailla niitä sydämen tuskia, joita sinä päivänä kärsittiin, sinä päivänä, jolloin kaikki särkyi...

Meitä pienten kansain jäseniä lohdutettiin sillä, että nyt, jos koskaan, teillekin vapauden päivä koittaa. Niin, pitihän ainakin uskoa siihen...

Masaryk oli noita onnellisia, jotka varmasti jo silloin uskoivat, että sota toisi pelastuksen Tšekkoslovakialle. Hän uskoi, että näyttipä kuinka toivottomalta tahansa, lopulta Liittolaisten täytyi voittaa, ja Liittolaiset olivat Tšekkoslovakian ystäviä. Mutta nyt piti toimia. Ei kukaan saanut istua hiljaa odottamassa valmista. Hänen täytyi, maksoi mitä maksoi, päästä käymään muilla mailla voidakseen käsitellä olosuhteita oikein. Hän ryhtyi heti toimiin ja pääsikin käymään Hollannissa, muka järjestämässä kälynsä matkaa Amerikkaan. Hollannissa hän tapasi professori Seton-Watsonin, jonka hän tunsu ennestään, ja sopi hänen kans-

saan luotettavien tietojen lähettämisestä sodan ajalla ja yleisestä menettelytavasta, ennenkuin hän palasi Prahaan. Seton-Watsonin tapaaminen oli Masarykille uuden ajan alku.

Heti tultuaan kotiin hän sai tiedon, että häntä oltiin seurattu koko ajan Hollannissa ja habsburgilaiset urkkijat olivat antaneet hänestä sellaisia tietoja, että Böömin uusi hallituspäällikkö, kreivi Thun, piti hänen nimeään niiden joukossa, jotka oli aivan pian vangittava. Kreivi Thunilla oli hyvin laajat oikeudet: Hän saattoi vangita kenen tahtoi, vieläpä tuomita kuolemaankin. Paljon tietysti riippui siitä, millaisia raportteja urkkijat olivat hänestä antaneet.

Pitänee tässä huomauttaa, että asiat siellä olivat tähän aikaan samanlaisia kuin Romanovien aikana Suomessa, että nimittäin urkkijoiksi vallanpitäjät eivät millään hinnalla saaneet kunnon väkeä, vaan piti tyytyä mihin tahansa. Siksi heidän ilmoituksensa olivat usein kokonaan mielikuvituksen ja ilkeyden yhteistuotteita, jonka seikan kreivi Thunin hyvin tiesi. Piti tutkia urkkijain ilmoituksia moneen kertaan, ennenkuin niistä sai selkoa, ja se vei aikaa.

Masaryk päätti heti ryhtyä hyvin rohkeaan tuumaan: Hän pukeutui moitteettomaan vierailupukuun ja läksi kreivi Thunin asunnolle. Siellä hän lähetti sisään nimikorttinsa ja pyysi haastattelua. Kreivi Thun oli hämmästyksestä sana-

tonna, mutta arveli, että mies luultavasti ei tiennyt, mikä kohtalo häntä uhkasi, ja Masaryk sai pyytämänsä keskustelun.

Kuten saatamme aavistaa, Masaryk ei suinkaan häikäillyt puhua suoraa kieltä. Hän kertoi, kuinka mädätys armeijassa ja virkamiesten seassa oli kasvamassa yli äärien ja kuinka kansaa kohdeltiin, kuinka mitä karkein epärehellisyys ja siveettömyys rehoitti vallanpitäjien piireissä ja kuinka katkera viha habsburgilaista valtaa vastaan oli kasvamassa.

Kreivi Thun näytti sekä häpeävän että säikähtävän tuota rohkeata puhetta. Hän koetti hiukan puolustautua ja virkkoi, melkein kuin ohimennen, ettei ainakaan häntä, Masarykia, vastaan ollut hallitusvalta ryhtynyt mihinkään rangaistustoimenpiteisiin.

Sitähän Masaryk juuri pääasiallisesti oli tahdonutkin tietää, ja hän ymmärsi nyt, että jos hän menetteli viisaasti, oli hänellä vielä mahdollisuus päästä muille maille, missä oli tilaisuus tehdä työtä vapauden saavuttamiseksi. Hän ymmärsi myöskin, että nyt ei ollut enää hetkeäkään menettämistä. Ensiksi piti muodostaa ryhmä täällä kotona ja sitten toinen ulkomailla, ja näiden ryhmien piti olla yhteistyössä. Mutta kuinka, kuinka tuo olisi mahdollista? Ei ollut aikaa, ei ollut rahaa, ei ollut muuta kuin rohkeutta, uhrautumishalua, hyvää tahtoa ja viisautta...

Mutta niin näkyy tosiaankin usein tapahtuvan tässä pahassa maailmassa, että sille, joka epäitsekkäästi ja rohkeasti taistelee oikean asian puolesta, annetaan aseet käteen juuri silloin, kun hän niitä tarvitsee. Sortovuosina Suomessa saimme alituisen kokea tuota totuutta, ja olihan Masarykin lempilause »totuus voittaa».

Masaryk istui syvissä mietteissä ja huolestuneena, kun ovea soitettiin ja hänen puheilleen pyrki nuori mies, hänen oppilaansa yliopistossa, nimeltään Edvard Beneš. Hän kertoi Masarykille, kuinka hän oli tullut selville siitä, että nyt oli jotain tehtävä, jotta vihdoinkin päästäisiin Habsburgien ikeestä. — Niinhän se jääkäri-liike meilläkin syntyi, että nuoriso ei saanut rauhaa, ennenkuin pääsi tekemään jotain Suomen vapauden saavuttamiseksi...

Masaryk ihastui ikihyväksi nuoren miehen puheista ja kertoi, että samat tuumat olivat hänelläkin. Benešillä oli tärkeä ase käytettävänä: hän oli hyvin rikas. Hän asetti heti koko omaisuutensa Masarykin käytettäväksi ja teki siten mahdolliseksi tuuman muille maille menemisestä järjestämään edustajia ja propagandaa Tšekkoslovakian itsenäisyyden puolesta. —

Masaryk päätti lähteä aivan heti, mutta miten hän voisi päästä rajan yli Italian puolelle, sillä hän tiesi, että raja oli ankarasti vartioituna. Kuten hän oli arvannut, kohtasi häntä

rajalla este ja asemapäällikkö selitti, ettei hän voinut päästää Masarykia ilman erikoista lupaa, joka oli saatava Wienistä. Mitä siis tehdä? Masaryk ymmärsi hyvin, että tuota lupaa hänelle ei koskaan annettaisi, mutta yli hänen piti päästä. Kyselyillä ja selityksillä hän pidatti asemapäällikköä niin kauan, että hän tuli vakuutetuksi, ettei sähkösanoma Wieniin ja sieltä takaisin ennättäisi enää ennen junan lähtöä. Kun lupaus, kuten hän oli laskenut, ei ennättänyt ajoissa, hän tyynesti ja varmasti selitti, että hänen siinä tapauksessa täytyi käyttää oikeuttaan eduskunnan jäsenenä ja mennä ilman lupaa, sillä asiat eivät myöntäneet mitään viivytystä. Hän sanoi tuon niin ankaran vakuuttavasti, että asemapäällikkö kokonaan ällistyi ja päästi hänet ilman muuta lähtemään.

Italiassa hän tapasi heti vanhan ystävänsä professori Lombroson. Hänen avullaan oli helppo järjestää kaikki tarvittavat paperit, jotta Masaryk pääsi jatkamaan matkaansa eteenpäin. Hän läksi verraten pian Genèveen ja sieltä Ranskaan ja Englantiin.

Vasta Englannissa hän tunsu olevansa rauhassa, sillä sinne eivät itävaltalaiset urkkijat ja salamurhaa puuhailevat kätyrit uskaltaneet tulla. Hän viipyikin Lontoossa lähes kaksi vuotta, ja siellä hänelle tarjottiin heti professorin toimi Kings Collegessa, jonka toimen hän kiitollisena otti vastaan, sillä siten hän saat-

toi ansaita leipänsä Lontoossa-oloajallaan. Mutta vielä paljon tärkeämpi toimi oli hänellä kansansa pyrkimysten tunnetuksi tekeminen —, teki mieleni sanoa, niiden ymmärtämiseksi saattaminen, mutta sitä minun tuskin tarvinnee sanoa, sillä Lontoolla on oma merkillinen vaitonsa, joka heti mielenkiinnolla ja ymmärtämyksellä seuraa taisteluja vapauden edestä. Siksi oli mahdollista siellä toimia Suomenkin vapauden puolesta, huolimatta siitä, että Venäjä oli sodassa Englannin liittolainen.

Työssä Tšekkoslovakian puolesta Masarykilla oli verrattoman tärkeinä avustajina koko ajan ennenmainittu professori Seton-Watson ja Timesin silloinen loistava päätoimittaja Wickham Steed. Näiden molempien miesten kodeissa pantiin toimeen noita Lontoossa niin tavallisia illatsuja, jonne kokoontui sivistynyttä väkeä ja joissa selostettiin päivän polttavia valtiollisia kysymyksiä. On helpompi kuvitella kuin sanoin selostaa, mikä hyöty tuollaisesta seurustelusta on, ja kuinka tärkeätä se on kaikille maille, erittäinkin pienille, muista maista riippuville uusille tulokkaille, joiden on hankittava ystäviä ja avustajia suurten ja voimakkaiden seasta.

Tšekkoslovakian nimikin, jota ei kukaan ennen ollut tuntenut, tuli tutuksi ja voitti ystäviä Masarykin toimiessa Lontoossa. Juuri Masaryk oli tuon nimenkin antaja. Laskettiin leikkiä,

että ensin tuo merkillinen mies keksi valtakunnan itselleen ja sitten hän antoi sille nimen.

Masaryk aloitti luentosarjansa Kings Collegessa selittämällä pienten kansojen arvoitusta. Tämä tietysti koski ennen kaikkea Tšekkoslovakiaa, mutta siitä oli epäsuorasti suuri hyöty Suomellekin, ja muutamat meistä suomalaisista kyllä käytimme hyväksemme Masarykin luentojen sisältämää viisautta . . .

Verraten rauhallinen elämä Lontoossa loppui puolentoista vuoden kuluttua, kun yht'äkkiä levisi tieto, että Venäjän kauan odotettu vallankumous oli puhjennut. Siellä Venäjän kaukaisella sotatantoreella oli noin satatuhatta tšekkiläistä soturia, jotka olivat paenneet itävaltalaisen armeijasta Venäjän armeijaan. Mikä tulisi heidän osakseen nyt? Masaryk tunsu, että hänen paikkansa oli nyt Venäjällä avuttomia kansalaisiaan auttamassa ja ohjaamassa. Hän oli jo ennen hankkinut suosiollisia myönnytyksiä kaikilta liittovaltioilta, viimeksi Wilsonilta, että Tšekkoslovakialle vaadittaisiin vapaus habsburgilaisesta ikeestä. Tšekkoslovakialaiset sotilaat Venäjällä olivat vuosikausia jo taistelleet Itävaltaa vastaan eivätkä suinkaan sen puolesta, ja nyt oli heitäkin autettava pääsemään omaan maahansa.

Venäjällä oli silloin valta Miljukovin käsissä, ja Miljukov oli Masarykin vanha ystävä. Masaryk oli aikoinaan kirjoittanut ankarasti moitti-

van kirjan tsaarin hirmuvaltaa vastaan, mutta nyt ei enää ollut pelättävä mitään seurauksia siitä. Hän siis läksi Aberdeenista Oslon ja Tukholman kautta matkalle. Tukholmasta hän ei päässyt kuten oli toivonut, suoraan laivalla Pietariin, vaan oli kierrettävä Haaparannan ja Tornion kautta, ja sitten Suomen rautateitse Pietariin. Mutta sitä ennen oli jo Kerenski tullut valtaan, ja hän oli tuskin päässyt asettumaan Pietariin, kun jo puhkesi bolševikkien vallankumous.

Monen mutkan ja kärsimysten jälkeen Masaryk vihdoin ennätti Moskovaan juuri sillä hetkellä, kun siellä alkoi kaupungin piiritys. Noin viikon päivät hän eli suuren hotellin kellarissa muiden muukalaisten kanssa, alituiseissa vaarassa joutua kuularuiskujen saaliiksi, sillä nämä sylkivät kuulia hotellin kaikkiin huoneisiin, niin ettei ainoakaan ikkuna talossa jäänyt ehyeksi.

Vihdoin sai Masaryk aikaan bolševikkien kanssa sopimuksen, jonka nojalla hän sai kuljettaa tšekkiläiset sotajoukot pois Vladivostokiin ja sieltä laivoilla Ranskaan. Itse hän päätti lähteä Vladivostokista Amerikkaan.

Olen jo kertonut, kuinka ystäväni, mrs. G. E. Bostonista vei minut Washingtoniin professori Masarykia tervehtimään ja kuinka hän loi uutta toivoa meihin, pikkumaiden edustajiin. Sen jälkeen seurasimme kaikki hänen kohtaloon

Amerikassa mitä suurimmalla jännityksellä. Hän kulki niin sanoakseni voitosta voittoon, tapasi kaikki tärkeimmät henkilöt, selitti kansansa toiveet ja pyrkimykset ja sai kaikki vakuutetuiksi asiansa oikeudesta.

Masaryk oli heti Amerikkaan tultuaan perustanut n. s. Keski-Euroopan valtioiden demokraattisen liiton, ja hänen johtonsa alle olivat pienten kansojen edustajat riemulla liittyneet. Nyt oli aika tullut julistaa kaikkien näiden kansakuntien yhteinen tarkoitus, joka tietysti lyhyesti sanoen oli itsenäisyys ja vapaus sortajien vallasta. Pienten kansojen edustajat, joista paitsi Masarykia mainitsen esimerkkeinä seuraavat: Puolan edustaja Paderevski, Jugoslavian edustaja Hlinkovitch, Rumanian Stoica j. n. e. Kaikki kokoontuivat syyskuun lopulla Filadelfian kuuluisan »Vapaushallin», »Liberty Hall», edustalle, ja siellä Masaryk luki heidän yhteisen julistuksensa. Kuvassamme näemme hänet juuri lukemassa julistusta, ja neljäs mies hänestä vasemmalle, sotilaspukuisen miehen takana, on suomalainen P. J. Valkeapää, joka oli saanut kauniin kutsun olemaan tilaisuudessa läsnä, vaikka hän ei edustajana voinut ottaa osaa julistukseen, koska Suomi jo oli sitä ennen julkaissut itsenäisyytensä ja eronsa Venäjältä.

Lokakuun 28 p:nä seurasi sitten Prahassa Tšekkoslovakian vapaudenjulistus ja heti sen jälkeen ensimmäisen presidentin vaali. Kuten

kaikki edeltäkäsikin odottivatkin, tasavallan ensimmäiseksi presidentiksi valittiin Tuomas Garrigue Masaryk. Hän myöskin aivan luonnollisesti valittiin presidentiksi elinajakseen, mutta hänen seuraajansa tulevat valituiksi aina seitsemäksi vuodeksi.

Masaryk oli silloin vielä Amerikassa, kun hänet valittiin Tšekkoslovakian presidentiksi, ja hänen osakseen tuli nyt merkillinen kokemus. Vielä eilen hän oli köyhä professori Masaryk Prahassa yliopistossa, maanpakolainen, jota odotti vankila ja hirsipuu siinä maassa, jonka vapauden puolesta hän oli pannut kaikki alttiiksi, uhrannut kaikki, mitä ihminen voi uhrata, mutta joka vielä huokaili orjuudessa. Tänään hän ei enää ollut köyhä professori Masaryk Prahasta, vaan valtion päämies presidentti Masaryk Tšekkosloveniassa, maassa, jonka hän oli vapauttanut sortajain ikeestä, jolle valoisa tulevaisuus hymyili hänen johtonsa alla. Hän oli jo saanut Edvard Benešiltä sähkösanoman, missä häntä kiiruhdettiin joutumaan kotiin ottamaan valtakuntansa johdon käsiinsä.

Tuo muutos huomattiin pian myöskin ulko-
naisesti. Kun hän seuraavana aamuna heräsi ja katsoi ulos akkunastaan, hän näki porttinsa edessä täydellisen sotilaskomennuksen kunnia-
vahtina, kuten ainakin vieraan, ystävällisen valtion päämiehen asunnon edustalla, ja hänen astuttuaan ulos häntä tervehdittiin kaikilla

juhlallisilla kunnianosoituksilla, kuten vieraan valtakunnan korkeinta edustajaa tuli tervehtiä. Ehkäpä tässä tapauksessa hiukan enemmänkin, sillä hänen satumainen ylennyksensä oli kaikille tuttu.

Hänen piti nyt tietysti lähteä matkalle kotiinsa niin pian kuin suinkin, mutta ennen sitä hänen piti käydä kunnia-tervehdyksellä Wilsonin luona sekä tavata Yhdysvaltain korkeimmat virkamiehet. Hän ennätti silloin myöskin hankkia Tšekkoslovakialle ensimmäisen ulkomaisen lainan, hyvin tietäen, että häntä odotti, ei suinkaan levon aika, vaan ankaran uudestaanrakentamisen aika, jolloin hänen tuli johtaa maansa parantamaan niitä haavoja, joita sota ja sorto yhdessä olivat hänen maahansa iskeneet. Täynnä uskoa Tšekkoslovakian suureen tulevaisuuteen hän astui laivaan, joka kii-ruhti viemään häntä kotiin.

Laiva, johon hän nyt astui, oli Atlantin komeimpia loistoaluksia, aivan toisenlainen kuin se vanha, vuotava laivarähjä, jossa hän oli ensimmäisen matkansa New Yorkiin tehnyt. Nyt häntä kohdeltiin kuin kuningasta, joka paitsi korkeata arvoaan oli voittanut koko maailman ihailun ja kunnioituksen.

Aivan ohimennen täytyy tässä mainita seikka, joka osoittaa kuinka vähän vanhoillinen Eurooppa otti uskoakseen kansojen vapauten. Samana päivänä kuin edustajakokous Prahassa julisti

Tšekkoslovakian itsenäiseksi tasavallaksi, ilmoitti kreivi Andrassy, Itävallan keisarin, Kaarlen, ulkoasiainministeri, että Itävalta oli nyt suostuvainen keskusteluun Itävalta-Unkarin keisarikuntaan kuuluvien eri kansallisuuksien oikeuksista... Vielä näkyi Itävalta uneksivan saavansa jatkaa valtaansa Tšekkosloveniassa. Ei kukaan edes jaksanut suuttua tuollaisesta suorastaan nenällehyppäämisestä, vaan vallan ystävällisesti vastattiin, että ne kysymykset oli jo selvitetty...

Tuo muistuttaa aivan hakematta Nikolain viimeisiä mielenilmauksia sen jälkeen, kun hän jo oli pantu viralta ja matkusteli paikasta paikkaan Venäjällä. Jos saa uskoa hänen jälkeenhjättämiään muistiinpanoja, se seikka, jota hänen oli vaikein käsittää, oli hänen kansansa kiittämättömyys!

Kiittämättömyys tosiaankin! Ensin hän itsevaltiaana riehuu, rikkoo kaikki vannotut valansa, hirtättää, kiduttaa alamaisiaan, syöksee ne sanattomaan kurjuuteen, — ja sitten nämä samat typerät alamaiset vielä unohtavat kiittää häntä!!

Masarykin saapuessa Lontooseen odotti häntä sama ihastunut ja ihaileva vastaanotto, mutta sanotaan, että enemmän kuin kaikki korkeat kunnianosoitukset hänen sydäntään liikuttivat ne ystävyiden osoitukset, jota hänen vanhat ystävänsä Seton-Watson ja Wickham Steed hänelle olivat valmistaneet. Nuo molemmat

miehet olivat uskollisesti taistelleet hänen viressään voittaakseen usein mahdottomalta tuntuva päämäärän, ei siis ihme, että he nyt voiton tultua hänen kanssaan riemuitsivat enemmän kuin kukaan syrjästäkatsoja saattoi ymmärtää...

Masarykin riemukulkua kesti läpi Euroopan, ja hänen päästyään Tšekkoslovakiaan se tietysti paisui yli äärien. En ollenkaan yritäkään kuvailla sitä loppumatonta iloa, mikä vallitsi, kun kansan pelastaja, sen onnen luoja saapui kotiinsa. »*Oikeus voittaa!*» Sen hän nyt oli kokenut niin täydellisesti, kuin koskaan kuolevaisen on sallittu suuria totuuksia kokea.

Tietysti oli päivän selvää, että nyt ei ollut aikaa istua hiljaa nauttimaan uudesta onnesta, sillä nythän vasta varsinainen työ alkoikin. Siinä oli valtakunta, jolla kyllä oli selvät rajat, jolla oli ulkomaiden tunnustus ja jolla oli nimi-kin — kaikki saman miehen hankkimat, mutta jonka koko sisällinen järjestys oli vielä luomatta. Rahaa oli sama mies jo ennen tuloaan ennättänyt saada Amerikasta, jotta päästiin alkuun, mutta muutoin oli kaikki sodan ja sorron jälkiä potemassa. Oppilaitokset, teollisuuslaitokset, sisäinen hallinto — kaikki, kaikki oli hoidon puutteessa. Kaikki, mikä kuului sivistyneen eurooppalaisen valtakunnan elämään, oli uudestaan herätettävä eloon ja paljon uutta oli luotava lisää. Onnellinen Tšekkoslovakia, olla oli

semmoinen mies kuin Masaryk valtakunnan oloja ohjaamassa. Hänen entinen ystävänsä E. Beneš, oli heti valmis astumaan häntä autamaan, ja nyt hän myöskin saattoi käyttää jokaista isänmaallista tšekkoslovakialaista, joka jotain tiesi ja tunsu ja jolla oli kokemusta kansan tarpeista ja kansan toivomuksista, apunaan. Työ sujui nyt satakertaisesti onnen ja tyytyväisyyden merkeissä.

Masaryk oli jo lähellä 70-vuotista syntymäpäiväänsä, kun Tšekkoslovakia sai itsenäisyytensä, mutta syrjästä katsoen olisi luullut häntä ainakin 20 vuotta nuoremaksi. Hän ryhtyi heti työhön miehuuden koko voimalla. On mahdoton näin rajoitetussa kirjoituksessa mainita kaikkia aloja, joihin hänen suuri, voimakas henkensä puhalsi uutta eloa, mutta kumminkin ennenkuin lopetan, mainitsen erään Tšekkoslovakialle hyvin tärkeän laitoksen töitä. Tarkoitin kuuluisia »Sokol»-voimisteluyhdistyksiä, jotka ovat luoneet Tšekkoslovakian kansasta maailman terveimpiä ja raittiimpia ihmisiä. Masaryk liittyi heti itse Sokoleihin ja hänen innostuttava olemuksensa loi, kuten tavallista, uutta voimaa yhdistyksiin. Ruumiin terveyden ja kauneuden uskottiin luovan myöskin sielun terveeksi ja kauniiksi, ja siihen jättiläistyöhön ovat yli valtakunnan levinneet Sokol-yhdistykset innostuksella antautuneet.

Masarykin hallitusaikana olen kolme, neljä

kertaa käynyt Tšekkoslovakiassa, tuossa maassa, jonne vuosittain tuhansia ja taasen tuhansia ihmisiä tulee terveyttä hakemaan. Sen terveystilähteet ovat maailman parhaita ja sen kaunis luonto ja hyvin ystävälliset ja herttaiset ihmiset vetävät yhä uudelleen puoleensa niitä, jotka kerran ovat saaneet sitä kokea.

Ensi kerran olin siellä vuonna 1922, jolloin tapasin ystävän, parlamentinjäsenen, tohtori H:n. H. oli hyvin sivistynyt mies, saksankielinen ja ymmärtääkseni myöskin saksanmielinen, joka Tšekkoslovakiassa vastaa jokseenkin meidän ruotsinmielisiä. Hän tunsi Masarykin hyvin, mutta en koskaan kuullut hänen puhuvan presidentistä muuta kuin suurimmalla kunnioituksella, taikka oikeammin ihailulla. Se mikä tohtori H:ta erittäin ihastutti, oli presidentti Masarykin tavaton oikeamielisyys ja kaikille ulottuva hyvyys. Kun tohtori kuuli, että olin tavannut presidentin jo Washingtonissa ja tiesin hänen siunausta tuottaneen toimintansa pienten kansojen hyväksi, hän kertoi minulle samasta aineesta niin paljon kuin suinkin halusin tietää. Kaikki nuo lukemattomat kansakunnat Tšekkoslovakiassa olivat rauhoittuneet ja liittyneet yhteistyöhön yhteisen isänmaan hyväksi Masarykin johdolla. — Mitä taikatemppuja tohtori sitten lienee Prahassa käydessään tehnyt, en tiedä, mutta sen tiedän, että iloisena yllä-

tyksenä sain kutsun saapua Lanyyn, presidentin kesälinnaan.

Läksin junalla Lanyn asemalle, jossa oli hevoset ja vaunut vastassa. Kun suomalainen tulee Tšekkoslovakiaan Lontoosta taikka Saksasta, odottaa häntä aina kaksi erinomaisen miellyttävää yllätystä: kahvi ja hevoset! — Lontoossa, samoin kuin Saksassa, n. s. kahvi on mitä kauheinta sekasotkua, niin kaukana kahvista kuin itä on lännestä. Tšekkosloviassa hänelle annetaan höyryävä kuppi, paksulla kermavaahdolla peitettyä oikeata, väärentämättöntä kahvia! Ja entäs hevoset! Niin ihania ja komeita hevosia en ole missään nähnyt. Lanyssa minua odotti kaksi — jos saan uskoa kuskia — oikeata arabialaista vaunuhevosta, valkoisia väriltään, täynnä tulta, mutta totellen pienintäkin merkkiä. Rosinanten sukuun ne eivät kuuluneet, mutta mahdollisesti niillä oli Bukefalos taikka itse Pegasos esivanhempinaan.

Nopeasti saavuin Lanyn kauniiseen linnaan, joka on eräs presidentin kesäasunnoista. Lanyn linnassa presidentin isä ennen oli ollut kuskina ja hevosten hoitajana, ja saman linnan ihanassa puistossa poika nyt ajeli valtakunnan presidenttinä... Onnen pyörä oli tosiaankin tehnyt koko kierroksen...

Lanyssa en — ikävä kyllä — voinut viipyä muuta kuin sen päivän, vaikka minulle ystävällisesti oli asetettu kokonainen pieni hu-

Hradčany linna, presidentin asunto Prahassa.

Presidentin kesäasunto.

neusto käytettäväksi. N. S. »velvollisuus» kutsui vielä samana iltana Prahaan. Sitä ennen nautin erinomaisen hauskan ruokaveron Lanyssa, merkillisen hyvää kansallisruokaa, jonka ihmeellisen nimen kyllä kirjoitin muistiin, mutta jota en sittenkään muista, ja sitten tšekkoslovakialaista kahvia. Presidentti kyseli Suomen asioita, joista hän tuntui tietävän hyvin paljon ja tahtoi tietää vielä enemmän.

Pari vuotta myöhemmin tapasin toisen kerran presidentti Masarykin, silloin suuressa Hradčanylinnassa Prahassa. Hradčany on entinen keisarillinen linna ja se tosiaankin oli »keisarillinen» sanan juhlallisimmassa merkityksessä. Korkealla kukkulalla, kaupungin vieressä, se »hallitsee» koko piiriä, komeana, jättiläiskokoisena. Entinen »vihollinen», Emil Ludwig, sanoo Masarykista m. m. näin: »Ei kellään valtiomiehellä koko maailmassa meidän päivinämme ole niin suurta siveellistä oikeutta elää palatsissaan, kuin tuolla viisaalla, uljaalla vanhalla miehellä Prahassa.» Siihen lauseeseen yhtyvät varmaan kaikki hänen lukemattomat kunnioittavat ihailijansa, kaikki, jotka tietävät hänen merkillisistä elämänvaiheistaan, kaikki, joille hän on omalla elämällään osoittanut, että näyttäköötppä olot miten mustilta ja kurjilta tahansa, lopulta kumminkin TOTUUS VOITTA.

Näiden rivien kirjoittajalla on ollut tilaisuus

käydä neljä eri kertaa Prahassa ja viipyä siellä aina jonkin päivän kerrallaan. Muuan englantilainen ystäväni, joka hyvin tunsu Prahan, sanoi hiukan moittivasti, että se oli hänen mielestään hiukan liiaksi paljon »yhden ihmisen kaupunki». En ymmärtänyt vähääkään, mitä hän tarkoitti,

Presidentti Sárryn linnan edustalla lähdössä jokapäiväiselle ratsastusretkelle.

ja pyysin selitystä. Hän selitti tarkoituksensa hyvin mielellään, ja koska siinä mielestäni oli hyvin paljon syvää totuutta, koetan selostaa hänen tuumiaan niin hyvin kuin voin:

Kun ensi kerran tulee Prahaan, esim. Masaryk-asemalle, saa jo itse nimestä tietää, että on tullut Masarykin omaan kaupunkiin. Tuo tunne, että on Masarykin kaupungissa, ei suinkaan häviä, vaan käy yhä selvemmäksi, mitä kauem-

min viipyy Prahassa. En tiedä mitään muuta maata, jossa tuo yhden ainoan yksilön leima olisi niin selvä kuin Prahassa. Muistan hyvin ajan ennen maailmansotaa ja sitten sodan aikana ja sitten taas sodan jälkeen. Sehän oli murrosaikaa ja hermostunutta uudistusaikaa, jolloin olisi voinut luulla voimakkaiden henkien esiintyvän näyttämöllä. Ja olihan niitä myöskin siellä täällä, mutta n. s. viralliset johtajat, entiset voiman ja vallan perijät, missä ne mahtoivat olla? Ne hävisivät niin pian kuin suinkin pääsivät, hävisivät ikipäiviksi. Minne joutui Nikolai, minne Wilhelm ja monet pienemmät? Helpotuksen huokaus lienee se lähtövirsi, joka heitä on seurannut unholaan.

Mutta Masaryk ei ollutkaan mikään vallan perijä. Hän oli itse rakentanut valtakunnan itselleen ja iskenyt siihen alun pitäen syvän leimansa. Kukapa Prahassa kävijä pelastuisi, taikka tahtoisikaan pelastua tuon merkillisen miehen lumoista, ihaillessaan hänen kaunista pääkaupunkiaan!

Kaunis on Praha ja täynnä muistoja. Meitä suomalaisia kiinnostaa komea Kaarlen silta, joka johtaa suoraan entiseen keisarilliseen, nykyiseen tasavaltalaiseen hallitsijan linnaan. Se silta on nähnyt paljon vaiheita jo vanhimista ajoista alkaen. 30-vuotisen sodan aikana saivat meidän urhoolliset ja pelättävät Hakka-peliittamme juuri Kaarlen sillalla selkäänsä Tillyn

ylivoimaisilta joukoilta. Kovia tappelijoita lie-
nevät nuo silloiset esi-isämme olleet, ja eikö
mahtanut annos samaa sisua jäädä perinnöksi
myöhemmillekin sukupolville!

Tiesin, että Prahassa oli useita tuttujani ja
ystäviäni entisiltä vapaustaistelun ajoilta. Aika

Kaarlen silta Prahassa.

oli muuttunut meille suomalaisille suotuisaan
suuntaan, niin että saatoimme Suomessa jatkaa
elämäämme niin kauan kuin sitä vielä kesti.
Toista oli venäläisten ystäviemme laita. Suurin
osa heistä oli tuomittu olemaan muukalaisten
luona yhä edelleenkin kuten tsaarin aikoina.
Monet heistä olivat löytäneet tyyssijan Prahassa,
sillä tšekin kieli oli niin lähellä heidän omaa
kieltään, että he helposti oppivat sitä ymmär-
tämään ja käyttämään, ja paitsi sitä Praha oli

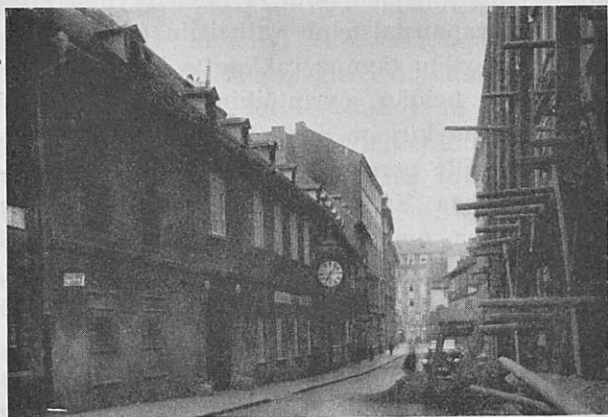
verraten halpa kaupunki köyhille pakolaisille. Tiesin, että siellä asui harras Suomen ystävä Viktor Tšernov ja myöskin vanha ystäväni Katarina Breškovskaja, yleisesti tunnettu »Babuška»-nimellä. Hän oli Venäjän vallankumouksen Babuška, isoäiti, joka oli koko elämänsä tarjonnut uhriksi vapauden edestä ja joka nyt oli löytänyt elämänsä loppuvuosiksi lämpimän kodin Masarykin valtakunnassa.

Sain helposti selvän Babuškan osoitteesta ja päätin lähteä heti häntä tervehtimään. Löysin asunnon ja soitin. Babuška tuli itse avamaan. Lähes 80 vuotinen, pieni, kirkassilmäinen, huivipäinen Babuška! Hän hiukan huu-dahti hämmästyksestä, ennenkuin hän aito venäläisen tapaan syleili ja suuteli minua. Hän oli tuntenut minut silmänräpäyksessä ja sointuvalla, helmeilevällä ranskankielellä sateli kysymyksiä Suomesta. Olihan Suomi nyt onnellinen, eikö totta? Ei ollut tsaaria, ei ohranaa, ei santarmeja... Kuinka kaikki ystävät jaksoivat ja kuinka ennen kaikkia hänen tyttärensä, tuo rakas tytär jaksoi? — Tiesin tietysti heti kenestä oli kysymys. Mitään tytärtä sanan luonnollisessa merkityksessä Babuškalla ei ollut Suomessa, mutta oli kyllä häntä paljon nuorempi ystävätär, joka oli hänestä huolehtinut ja häntä hoitanut kuin paras tytär silloin kovien maanpakolaisuuspäivien aikana, jolloin Babuškan täytyi olla Suomessa useita kuukausia.

Saatoin vastata kaikkiin hänen kysymyksiinsä ja samalla saatoin todeta ainakin sadannen kerran, kuinka vähän ihmisen n. s. almanakka-ikä ja todellinen henkinen ikä käyvät käsikädessä. — Siinä oli Babuška, ruumis vanhuuttaan kutistunut kääpiömäisen pieneksi, mutta silmät iskien tulta ja mieli täynnä kiinnostusta vapaustaistelun vaiheisiin tässä maailmassa ja sydän täynnä rakkautta Venäjän nuorisoon ja heidän pyrintöihinsä. Hän näytti innostuneena kirjeitä, joita hän oli saanut nuorilta oppilailta perustamastaan venäläisestä koulusta, kaukaa Karpaattien rinteeltä. Prahassa oli Babuška omassa ilmapiirissään, sillä siellä hallitsi Tuomas Masaryk, Babuškan ystävä, joka uskoi, että työ totuuden ja oikeuden edestä aina lopullisesti vie voittoon.

Tunnin kestäneen innostuttavan vierailun jälkeen Babuškan luona piti mennä tapaamaan siellä asuvaa suomalaista ystävää — nimitän häntä tässä Eeroksi — sillä paljon oli vielä kyseltävää Masarykin kaupungista. Eeron erittäin hauska keskustelusta kävi kyllä selville, että oltiin uudessa, taikka oikeammin sanoen hyvin vanhassa ja taas uudeksi tulleessa kulttuurikeskustassa, missä olisi ollut vuosikausiksi tutustumisalaa sekä tieteelle että taiteelle. Nyt piti vain valita mikä oli parasta ja mistä saattoi saada jonkinmoisen kuvan muutamassa tunnissa. Ensin tuli tietysti mieleen Karel Čapek,

jonka satiiriset »robotit» olivat myrskyn vauhdilla vallanneet Lontoon saattaen tekijänsä anglosaksilaisen maailman ainaiseksi suosikiksi. — Ei ollut Prahassa mitään sillä hetkellä nähtävänä, mihin Čapekin nero oli iskenyt leimansa. Piti valita jotain muuta.

Oluttupa »u Fleku». Kuvassa näkyy kello, jonka alla sisäänkäytävä.

Eero kysyi, oliko minulle nähtävien ja kuuluvien seassa mainittu paikka, jonka nimi oli »u Fleku». Nimen olin kuullut, mutta siihenpä tietoni loppuivatkin. Nyt vasta sain kuulla, että »u Fleku» oli aito tšekkiläinen oluttupa, jonne nuoria, kansallisuudestaan ylpeitä ylioppilaita joka ilta kertyi joukoittain. Tuo kuului erittäin kiinnostavalta, ja päätettiin lähteä

sinne iltaa viettämään, Eero, eräs nuori suomalainen rouva ja minä. Eero läksi joukon johtajaksi. Taitava johtaja hän olikin.

»Kuule, älä viitsi puhua saksaa, kun tullaan perille», virkkoi Eero minulle ikäänkuin ohimennen.

Oluttupa »u Fleku». Kesäinen pihakuva.

»Ei, ei, koetan muistaa. Se on kai hiukan niinkuin venäjän puhuminen meillä heti Bobban ajan jälkeen.» »Hm», sanoi Eero.

Siinä se oli se vaikea kielikysymys, jota kyllä jo aikaisemmin olin kokenut. Ainoa vieras kieli, jota Prahassa verraten hyvin osattiin, oli saksa, mutta se oli habsburgilaisten kieli, ja sortoajat olivat vielä liian tuoreessa muistossa. Olin kyllä joka kerta koettanut huonoa ranskaa

ja hyvää englantia, mutta tulos oli ollut aina jokseenkin toivotonta laatua. Koettaa piti kumminkin.

Lähdettiin astumaan Flekin oluttupaa kohti, ja tuolla näkyikin jo tunnettu Flekin kello, jonka alla oli ovi. Samassa Eero vaati seisautumaan liha- ja leikkelepuodin eteen ja ilmoitti meille, että sieltä oli paras ostaa kaikki leikkeleet... »Mi-mitä?» kysyin hämmästyneenä, »nythän mennään ravintolaan».

»Ei se ole mikään ravintola», selitti Eero. »Jos mieli saada muutakin kuin olutta, pitää itse varustautua ja viedä mukanaan voileipiä ja leikkeleitä.»

Jaha, ei siis muuta kuin mentiin leikkelepuotiin, ja jokainen meistä sai pienen paperipussillisen voileipiä ja leikkeleitä. Sitten astuttiin kuuluisaan Flekin oluttupaan.

Sali, jonne tulimme, oli hyvin pitkä ja kapea, ja näimme heti, että samanlaisia pitkiä ja kapeita saleja oli useita peräkkäin. Salit olivat niin kapeita, että kun molemmilla vastakkaisilla seinillä oli penkkirivi, jäi keskelle lattiaa, penkkien väliin ainoastaan kapea käytävä. Salit olivat täynnä väkeä, enimmäkseen nuoria, joilla jokaisella näkyi olevan oluthaarikka edessä ja samanlainen pussillinen voileipiä ja leikkeleitä kuin meilläkin. Eero tiesi kertoa, että olut oli vallan erikoisen hyvää ja siinäkin suhteessa

aivan erikoista maailmassa, että sitä valmistettiin tämän saman rakennuksen alla, maakerroksessa sijaitsevassa panimossa.

Puheen sorinaa ja iloista naurua kuului koko rakennuksessa, mutta laulua vain ei kuulunut, ja juuri sitä olin kovasti toivonut kuulevani. Jotain keinoja piti keksiä, jotta saataisiin nuoret puhkeamaan lauluun.

Vieressäni istui ystävällisen näköinen tšekki, jolta päätin kysyä. Aloin englanninkielellä kysellä eikö hän hiukan laulaisi meille. Mies pudisti päätään ilmoittaen, ettei hän ymmärtänyt englantia. Kysyin puhuiko hän ranskaa, mutta hän pudisti päätään ja sanoi, että saksaa hän puhui hiukan, mutta ei muita vieraita kieliä. Eeroa näytti naurattavan, ja nuori suomalainen rouva tirsкуi ääneen. No niin mitäpä muuta kuin jatkettiin saksaksi. Koetin selittää pöytätoverilleni niin kauniisti ja liikuttavasti kuin suinkin osasin, että täällä me nyt olimme kiihkeästi kaivaten tšekkiläistä ylioppilaslaulua ja saattoiko hän tosiaankin olla niin sydämetön, että antoi meidän palata kaukaiseen isänmaamme kuulematta, kuinka ihanasti tšekit osivat laulaa tässä kuuluisassa u Flekussa...

Hetken keskusteltuamme ja leikkiä laskettuamme meni pöytätoverini toisessa huoneessa käymään ja vallan kohta kajahti reipas ylioppilaslaulu kaikista huoneista. Minulle ilmoitettiin,

että laulu oli »Masarykin laulu», ja siltä se kuulikin. Nuoriso päästi laulussa ilmi ihailunsa ja kunnioituksensa maansa perustajaa ja johtajaa kohtaan.

Onnellinen Tšekkoslovakia, jonka johdossa on sellainen mies!

Mrs DESPARD

Tutustuin häneen keväällä v. 1909, kun yhdessä tohtori Tekla Hultinin kanssa tulin Lontooseen pitämään esitelmiä Suomen naisen asemasta. Olin kauan aikaa ollut kirjevaihdossa muutamien läheisten tuttujen kanssa, jotka kuuluivat suffragetti-järjestöön *Women's Freedom League* ja jotka minulta pyysivät neuvoa, kenen puoleen olisi paras kääntyä saamaan tietoja naisliikkeestä Suomessa. Tietysti suosittelin ystävääni Tekla Hultinia, joka saattoi kirjoittaa tuon kadehditun *M. P.* (Member of Parliament) nimensä jälkeen ja jonka tieteellisen tasapuolisuuden kaikissa kysymyksissä hyvin tunsin. Hän saikin kutsun *Women's Freedom League*lta, ja minut kutsuttiin myöskin hiukan niinkuin kaupanpäällisiksi olemaan tulkkina, jos toverini englanninkielen taito sattuisi väsähtymään. Samalla minun piti myöskin toimia jonkinmoisena kysy-minulta-kaikke-opastajana Englannissa, jonka tunsin ennestään verraten hyvin.

Suomessa olimme kuulleet paljon suffrage-

teista, varsinkin mrs Pankhurstista ja hänen tyttärestään Christabelistä ja heidän suuresta järjestöstään, jonka nimi oli »Women's Social and Political Union», mutta mrs Despardista ja hänen toimistaan olivat tietomme paljon niukemmat. Vielä nytkin, lähes 25 vuotta myöhemmin, en tiedä hyvinkään paljoa hänen aikaisemmasta historiastaan. Sen tiedän, että hän syntyi v. 1844 ja on siis nyt (v. 1932) 88 vuoden ikäinen. Tarkoitin tietysti nyt almanakka-ikää, joka hyvin harvoin on sopusoinnussa ihmisen oikean henkisen iän kanssa. Oikean henkisen iän sanoisin olevan noin 55 vuotta.

Hyvin nuorena Charlotte French — se oli hänen tyttönimensä — joutui naimisiin rikkaan mr Despardin kanssa, jolla oli joku virka Intiassa. Nuorena hän myöskin joutui leskeksi, ja rikkaana, lapsettomana, ylhäiseen sukuun kuuluvana leskenä hän muutti omaan syntymämaahansa, Irlantiin. Siihen loppuvat tietoni hänen varhaisimmasta elämästään.

Muistan hyvin, kuinka kerran kysyin eräältä mrs Pankhurstin hartaalta ihailijalta, eikö hän pitänyt mrs Despardia yhtä tärkeänä naisasian ajajana kuin konsaan mrs Pankhurstia ja sain vastauksen noin melkein yli olkain: »No katsoppas, hän on tuollainen ylimmän ylimystön jäsen, eikä heistä tavallisesti ole pitkälistä iloa tosi työssä...» Se meni merkillisen syvään,

Mrs Despard.

aivan liian syvään, ja vaikka varsin pian tulin huomaamaan, että ystäväni oli aivan väärässä tuomitessaan mrs Despardin hyödyttömäksi ylimysnaiseksi, jäi mieleeni aina outo tunne, jonka syytä en voinut selittää ennenkuin muistin, että sehän oli tuo puhe mitättömästä ylimysnaisesta, mikä jätti jäljen... Hyvin usein olen sen jälkeen elämässä saanut kokea, kuinka ajattelematon sana tekee pahaa jälkeä... Oli siitä sentään hyötyäkin: Se pani minut tarkkaan seuraamaan mrs Despardin töitä ja keskusteluissa hänen kanssaan saamaan selville hänen suurenmoisia suunnitelmiaan.

»Mutta olihan hän ylimysnainen, eikö totta?» kysyi Katri. — Oli kyllä, mutta ei suinkaan mitätön. Maailmansodassa hänen kuuluisa veljensä, lordi French, oli liittolaisten kaikkien armeijain ylipäällikkö Ranskassa. Siitä toimesta erotessaan hänet korotettiin Ypresin jaarliksi ja Irlannin varakuninkaaksi. Vaikka mrs Despard oli erittäin kiintynyt veljeensä, huolimatta useista eroavista mielipiteistään, häntä ei mikään niin paljoa harmittanut kuin tuo ainainen muistuttaminen, että hän oli veljensä sisar. Olen usein kuullut hänen huudahtavan: »Jos minä en tosiaankaan ole mitään muuta kuin veljeni sisar, ei maksa vaivaa kehua töitäni ja pyrintöjäni.» — Hän on toden totta paljoa enemmän kuin veljensä sisar ja hän on iskenyt pysyvän merkin naisten vapausliikkeeseen brittiläisessä

maailmassa. Se merkki tuntui monesta ensin heikommalta, kuin Mrs Pankhurstin voimakaiden otteiden jäljet, mutta aika on selvästi osoittanut, että Mrs Despardin työ on ollut syvempää ja elinvoimaisempaa.

Usein minulle tuotti päänvaivaa kysymys, miksi nuo kaksi saman asian puolesta taistelevaa viisasta ja voimakasta naista eivät yhdistäneet voimiaan, vaikka molemmat tekivät työtä täsmälleen saman aatteen hyväksi. Myöhemmin elämä opetti minulle syyn aivan selvään: Molemmat olivat johtajaluonteita, tinkimättömiä johtajaluonteita, eikä koskaan kaksi kuningasta voi olla saman valtakunnan ohjaksissa. Toisen täytyy väistyä syrjään, taikka hakea itselleen uusi valtakunta. Niin on käynyt meille Suomessa, ja niin kävi Englannissakin. Suurella pauhulla jakautui suffragettiliike kahtia: Toista puolta tuli johtamaan Mrs Pankhurst, toista puolta Mrs Despard.

Juuri siihen aikaan saimme Helsingistä todistuksen samasta asiasta, siihen vielä lisättynä hyvä annos suomalaista kateutta ja yleisen kulttuurin puutetta. Tuli näet kirje Helsingistä Women's Freedom Leaguelle, missä kovasti valiteltiin, että he olivat kutsuneet Tekla Hultinin selittämään Suomen naisten asemaa, sillä ainoastaan yksi nainen, vapaaherratar G., tunsu tuon asian ja olisi voinut antaa tyydyttävän selityksen siitä. Englantilaisiin tuo kirje tuntui teke-

vän kovin pahan vaikutuksen, ja entiset hyvät tutut kääntyivät minun puoleeni ja pyysivät minua selittämään, mitä tuo kaikki oikeastaan merkitsi. Onneksi he ymmärsivät asian helposti, kun viittasin samanlaiseen erimielisyyteen mrs Despardin ja mrs Pankhurstin seuraajien kesken. He nauroivat hyvänluontoisesti koko jutulle, vaikka totta puhuen ainakin minua harmitti aika lailla, että tuollainen kotimainen kateuden puuska vedetään syyttä suotta muukalaisten pilkallisten hymähdysten aiheuttajaksi.

Lontoossa sitä nyt oltiin, ja tietysti piti meidän ensi työksemme mennä Women's Freedom Leaguen toimistoon tapaamaan emäntäämme, mrs Despardia. Muistan hyvin, miltä tuntui, kun hänet ensi kerran tapasimme. Ensimmäinen näkemys oli mielestäni hyvin miellyttävä: pitkä, laiha, hyvin solakka ylimysnainen, kasvojen piirteet aivan säännölliset, silmät säihkyvän tarkastavaiset, tukka hopeanharmaa, pää osittain leveän valkoisen pitsin peittämä. Minusta tuo valkoinen pitsihuntu, vai miksi sitä nimitäisin, joka pitkänä ja pehmeänä valui melkein permantoon asti, oli erinomaisen kaunis. Sittemmin meille kerrottiin, että mrs Despard ei koskaan käyttänyt hattua, vaan aina tuollaista valkoista pitsiä, taikka mustaa, Lontoon sumujen aikana. Muuan hänen ihailijansa sanoi minulle, että tuo todisti hänen suurta vaatimattomuuttaan, eikä huomannut siinä mitään risti-

riitaa, että pitsi aina oli hienointa irlantilaista käsiteollisuutta ja kymmeniä kertoja kalliimpaa kuin hyvänpuoleinen hattu... — Sellaista se on vaatimattomuus joskus...

Lisään heti, etten tietysti hetkeäkään usko, että viisas mrs Despard pitää tuota kaunista päähinettään nöyryyden ja vaatimattomuuden merkinä, vaan johtunee sen käytäntö epäilemättä kauneussyistä ja ehkä myöskin mrs Despardin tunnetusta irlantilaisuudesta, sillä ihana pitsiteollisuushan on luonteenomaista Irlannille. Sen käyttö lisäsin mielestäni aina mrs Despardin tyyntä, kuninkaallista arvokkaisuutta.

Mrs Despardin toimesta oli meille, tohtori Hultinille ja minulle, ensimmäiseksi varattu tilaisuus esiintyä suuressa Queen's Hallissa, Lontoossa, ennenkuin läksimme kiertueelle maaseudulle. Queen's Hall sisältää 5000 istumapaikkaa, ja se oli onneksi aivan täysi, sillä se on vaikeimpia ja raskaimpia saleja puhujille, varsinkin, ellei se ole ääriään myöten täynnä kuulijoita. Seuraavana aamuna olivat lehdet täynnä varsin suosiollisia arvosteluja, ja naisten ääni-oikeuden vastustajat antoivat tarkan kuvauksen meidän — puvuistamme! Ne olivat vallan vaatimattomat, mustat, silkkiset, niin ettei niistäkään saanut mitään huomiota herättävää.

Käytyämme muutamissa suurkaupungeissa maaseudulla, piti meidän kiiruhtaa kotiin, missä

työt odottivat. Helmikuun alussa 1909 palasimme Tekla Hultin ja minä jälleen Helsinkiin, ja elämä näytti taas jatkuvan entiseen tapaansa.

Juuri silloin piteli Ukko Ylijumala minua hiukan kovakouraisesti, ja minun piti poistua Suomesta. Palasin takaisin Lontooseen, joka jo vuosikausia oli minusta tuntunut melkein toiselta kodilta. Ensi työkseni menin tapaamaan mrs Despardia, saamaan tukea ja hyviä neuvoja, ja totesin ilokseni, että hän otti minut erittäin sydämellisesti vastaan. Piti ruveta rakentamaan jonkinmoista kotia ja hankkimaan työtä eläökseni. Ensin yritin asua toisten luona, mutta kun työstä ei silloin tahtonut tulla mitään, vuokrasin pari halpaa huonetta itselleni. Mutta eihän sitä voi tyhjien seinien sisässä tulla toimeen, ja rahaa ei ollut juuri nimeksikään...

Silloin, juuri oikealla hetkellä, tuli mrs Despard apuun. Hän kalusti pikku huoneustoni alusta loppuun asti, lähetti pöydät, tuolit, vuoteet ja vuodevaatteet, veitset ja lusikat, kupit ja lautaset, kaikki mitä pieneen, vaatimattomaan kotiin tarvittiin. — Selitykseksi pyydän heti sanoa, että tuohon suureen ystävällisyyteen ei suinkaan ollut syynä mikään henkilökohtainen viehätysvoima minussa, vaan yksinomaan se seikka, että olin suomalainen, siis toisin sanoen kotoisin siitä maasta, joka ensimmäisenä Euroo-

passa oli antanut naisille täydet kansalaisoikeudet.

Tämä oli ensimmäinen, mutta ei suinkaan viimeinen kerta, kun sain kokea, ettei kenenkään tarvitse hävetä olevansa suomalainen. Monta kertaa olen saanut elämässä nähdä, että suomalaisuus on auttanut vaikeuksissa, mutta en koskaan ole kokenut, että siitä olisi ollut haittaa. Vielä nytkin, lähes neljännesvuosisataa myöhemmin on minulla Women's Freedom Leaguessa joka kerta lämmin vastaanotto, kuten vanhalla ystävällä ainakin, ja monet ovat ne hetket, joita olen saanut viettää siellä, Mrs Despardin laajasydämisen vaikutuksen kasvattamassa piirissä. Women's Freedom League elää nimittäin vielä voimakasta elämää, vaikka Women's Social and Political Union jo aikoja sitten on lopettanut toimintansa. Mrs Pankhurst itse on, kuten tiedämme, muutamia vuosia sitten siirtynyt pois elämän hyörinästä, ja kiitolliset aikalaiset ovat pystyttäneet hänelle komean muistopatsaan.

Sekä Mrs Despard että Mrs Pankhurst olivat jäseniä Englannin työväenpuolueessa. Olin siihen aikaan ymmärtävinäni hyvin, että Mrs Pankhurst siihen kuului, mutta Mrs Despardin olo siellä oli minusta melkein kuin näkisin kissan saappaissa. Mrs Pankhurst oli vaatimattoman porvarillisen perheen jäsen, joka sai ankaralla työllä ja kovalla säästäväisyydellä leskeksi jou-

duttuaan hankkia elatuksen ja hyvän kasvatuksen kolmelle tyttärelleen. Hän tunsii siis omasta kokemuksestaan elämän varjopuoliakin, mutta mikä kohtalon oikku oli ajanut mrs Despardin työväen leiriin? Siihen aikaan en ollut vielä paljoa nähnyt enkä paljoa aavistanut Englannin ylimystössä usein esiintyviä sielunelämän oikkuja. Minulle, toisesta maailmasta tulleelle ja vaillinaisilla esitiedoilla varustetulle, englantilaisten elämä tuntui usein aivan käsittämättömältä ja epäjohdonmukaiselta. Tarkoitaa etenkin heissä hyvin usein huomattavaa ylikulttuurin synnyttämää taipumusta äärimmäisyyksiin. Jos esimerkiksi upporikas ja ylhäiseen sukuun kuuluva nuori mies tai nainen yht'äkkiä liittyy työväenpuolueeseen, voimme jokseenkin suurella varmuudella ennustaa, että löydämme hänet puolueen äärimmäisimmässä vasemmistossa. Reaktio koko hänen entistä ympäristöään, entisiä kokemuksiaan vastaan vie hänet väkisinkin toiseen äärimmäisyyteen.

Mrs Despardin koko kehitys todistaa juuri samaa totuutta. Ajoipa hän mitä asiaa tahansa, aina löydämme hänet koko tulisella sielullaan taistelemassa vasemmistosiiven vasemmaisimassa laidassa. Kun maailmansota puhkesi, hän liittyi heti Irlannin vapaustaistelijoihin, jotka de Valeran johdolla vaativat täydellistä itsenäisyyttä Irlannille ja eroa Englannista. — Kun pari vuotta sitten tapasin mrs Despardin

Lontoossa ja koska olin monelta irlantilaiselta kuullut, että he ylimalkaan olivat tyytyväisiä Cosgraven varovaiseen ja maltilliseen politiikkaan, tahdoin mielelläni tietää, oliko mrs Despardkin tyyntynyt Irlannin kysymyksessä ja tyytykö hän silloiseen tilaan vihreällä saarellaan. Kun kysyin häneltä, oliko Irlannin Vapaavaltio nyt ulkonaisesti kiitettävässä asemassa, sain vastaukseksi jyrkän: »Ei ollenkaan», ja pyytäessäni selitystä, miksi hän moitti tilannetta, hän sen mielellään antoi: »Kolmesta syystä: Irlannin n. s. Vapaavaltio ensiksikään ei ole irlantilainen, toiseksi se ei ole vapaa ja kolmanneksi se ei ole valtio...» Olihan se kylläkin selvää.

Maaliskuun keskivaiheilla v. 1909 muutin Lontooseen asumaan ainaisiksi ajoiksi, ja silloin tietysti heti aloin tarkemmin tutkia parhaimmassa kukoistuksessaan olevaa suffragetiliikettä.

Tämä liike kiinnosti minua erityisen paljon siksi, että se syvimmältä sielultaan oli juuri samanlainen kuin Venäjän vallankumousliike Nikolai II:n aikana, johon me, silloiset suomalaiset aktivistit, otimme osaa. — Koska olin itse ollut innokas aktivisti ja istunut neljä merkillistä päivää venäläisessä vankilassakin, oli tietysti vallankumousliikkeen hermovärähdys minulle tuttua, ja nyt löysin täällä Lontoossa vallan saman hermoja kiihottavan eelen. Nimet vain

vaihtelivat. Tauti tuntui olevan ilmassa, ja se oli tarttuvaa...

Mrs Despard oli siihen aikaan hyvin selvästi »yhden aatteen» ihminen, s. o. hän kuului siihen ryhmään, joka ei tahtonut jakaa voimiaan ja siten heikentää vaikutusvaltaansa, vaan jolla aina oli silmämääränä yksi ainoa aate. Tuolaiset yhden aatteen ihmiset saavat tavallisesti enemmän aikaan kuin monien pyrintöjen ihmiset, vaikka tuntuvatkin meistä usein ahdasmielisiltä. Mrs Despardin aate siihen aikaan oli naisasia, taikka vielä rajoitetummassa muodossa valtiollisten oikeuksien hankkiminen naisille. »Votes for Women» oli silloisten suffragettien yhteinen sotahuuto. Suffragetti-liikettä ei siihen aikaan käsitetty ollenkaan muualla Euroopassa, ei Suomessakaan, vaikka muutoin taistelu vapauden puolesta eri muodoissa melkein aina herätti täällä vastakaikua. Ihmeteltiin vain kovasti, kuinka nuo tyyneydestään ja harkitsemiskyvystään tunnetut englantilaiset olivat noin kauheasti villiytyneet, että saattoivat rohkeasti ryhtyä vaikka kuinka pöyristyttäviin toimenpiteisiin: särkivät ikkunoita, häiritsivät melulla juhlallisia kokouksia, jopa pistivät tuleen talojakin... Suomessa ei vielä siihen aikaan olisi voinut uneksiakaan minkäänlaista Lapuan liikettä...

Naisasiaa oli ajettu Englannissa kuten muuallakin Euroopassa jo vuosikymmeniä,

mutta ei ollut saatu mitään sen kummempaa aikaan. Lupauksia olivat vallanpitäjät kyllä aina runsaasti tuhlanneet. Sanottiin aina, että kyllä, kyllä annetaan kaikki oikeudet, kunhan nyt vain tämä hyvin tärkeä ja kiireellinen asia on saatu käsistä pois. Mutta kun se yksi kiireellinen asia oli saatu pois tieltä, oli kymmenen vielä kiireellisempää ja vielä tärkeämpää asiaa odottamassa... Ei ollut koskaan aikaa ajatella naisten vaatimuksia. Pakostakin naiset vihdoin kyllästyivät odotuksiin ja lupauksiin, ja silloin alkoi naisten aktivistiliike. Suffragetit ilmoittivat aikovansa terrorisoida yhteiskuntaa, kunnes heidän vaatimuksensa täytettäisiin. Terrori kohdistui kumminkin ainoastaan omaisuuteen. Ihmishenkeä ei koskaan uhattu.

Tämän yhteydessä on muistettava, että aito englantilaiseen tapaan vedottiin alituisen yhteiskunnan huumorintajuntaan. Huumorilla on Englannissa ehkä suurempi merkitys kuin missään muussa maassa. »Rahallisesti hyvässä asemassa olevat nollat» (ekonomiskt väl situerade nollor), lainatakseni Hufvudstadsbladetin varsin terävän määritelmän, eivät Englannissa saa aikaan mitään, vaikka vähemmän kehittyneissä maissa usein huomaa, että rahan hohde luo sädekehän heidän ohimoilleen. Älyllä ja huumorilla on aina kunniasija Englannissa. Huumoria he käyttävät hyvin vapaasti, milloin suinkin tilaisuutta sattuu, joskus niin vapaasti, että meitä

jäykkiä suomalaisia melkein kauhistuttaa. Mutta englantilaiset muistavat aina, että se, joka saa naurajat puolelleen, on varma voitosta. Suffragettien monet temput olivatkin usimmiten sitä laatua, että naurajat asettuivat vastustamatta heidän puolelleen. Joskus tietysti sattui harha-iskujakin, joista hyvä hinta oli maksettava.

Muistan hyvin, kuinka muuan mrs Despar-din suosikki, nuori kaunotar Muriel M., sai päähänsä, että hänen piti pitää puhe parlamentti-ukoille itse parlamentin alahuoneessa. Puettuna hyvin komeaan siniseen silkkivaippaan, jonka laajojen poimujen alta ei kukaan voinut huomata, että hänellä oli vyötäisillään paksu rautavitja, hän astui parlamenttiin ja pyysi päästä naisten lehterille. Kumartaen johti kohtelias vahtimestari hänet naisten lehterin ensi riville, josta hän saattoi nähdä alas istuntosaliin ja todeta, että se oli täynnä edustajia. Naisten lehterin etusivua suojasi siihen aikaan paksu metalliaitus, jonka koristeellisten kolojen ja reikien läpi ei voinut paljoa nähdä, ellei nojautunut aivan kiinni aitaukseen. Siksi ei herättänytkään mitään huomiota, että Muriel heti asettui nenä kiinni aitaan, suurimpien kolojen kohdalle. Hän sai rauhassa kiinnittää toisen pään paksusta vitjastaan aitaan sekä lukita koko varustuksen paksulla lukolla. Lukon avaimen hän pudotti povelleen, hameen alle.

Nyt oli kaikki valmista. Suuresta ranne-

pussista hän veti esiin joukon hienolle ohuelle silkkipaperille painettuja lehtiä heittäen niitä aitauksen koloista parlamentti-ukoille, alkaen samalla kovalla äänellä pitää lennokasta puhetta siitä, kuinka paljon oli naisille luvattu ja kuinka vähän noita lupauksia oli pidetty. Syntyi yleinen sekasorto ja kauhistus. Vahtimestarit syöksyivät lehterille viemään ulos rauhanhäiritsijää, mutta siitä ei tullutkaan mitään, sillä kauhukseen huomasivat järjestyksen valvojat, että neitonen oli lujalla rautavitjalla lukittu aitaan kiinni. Avainta ei löytynyt mistään, eikä sitä niin aivan mistä tahansa voinut hakeakaan...

Mitä tehdä? Kaikki olivat hermostuksesta vallan pois suunniltaan, kaikki paitsi kaunis Muriel, joka kaikuvalla äänellä jatkoi puhettaan ja antoi toisten puuhata. Mikäs siinä muu auttoi, kuin piti juosta hakemaan hohtimia ja kankia, joilla saatiin murretuksi palanen metalli-aitausta irti, ja sitten kannettiin aidan palanen ja neitonen yhdessä pihalle.

Murielia odotti tietysti vankila, mutta mitäpä siitä. Hän oli kauhean ylpeä siksi, että hän oli ensimmäinen nainen, joka oli pitänyt pitkän puheen brittiläisen imperion edustajille, alahuoneen melkein pyhässä ilmastossa...

Siihen aikaan eivät suffragetit suinkaan pitäneet häpeänä, vaan päinvastoin suurena kunniana istua »aatteensa» tähden Hollowayn

harmaassa vankilassa. He antoivatkin muistoksi kaikille siellä istuneille kauniin hopeaisen lukkoneulan, jossa näkyi vankilan ulkohaahmo ja sopivia kirjoituksia. Siinäkin suhteessa suffragettien tunne-elämä muistutti täsmälleen Venäjän vapaustaistelijain mieltä, vaikka mitkään kunniamerkit eivät suinkaan odottaneet Nikolain sortovaltaa vastaan taistelevia, vaan päinvastoin kidutus ja hirsipuu, taikka parhaimmassa tapauksessa karkotus pois omasta maasta.

Mrs Despard oli istunut Hollowayn vankilassa kolme kertaa, ja hän kertoo vieläkin innostuksella noista ajoista, jolloin Englannin naiset saivat, taistellessaan oikeuksiensa puolesta, usein kärsiä sangen raakaa kohtelua Hollowayn vartijain puolelta. Eivät näy mitkään hallitukset käsittävän, että henkilöt, jotka taistelevat rakkaaksi ja kalliksi käyneen aatteen puolesta, eivät ole masennettavissa pakkokeinoilla, kuten tavalliset pahantekijät... Siihen aikaan huudettiin kovasti, että suffragetit rikkoivat lakeja, ja onkin kaiketi totta, että he rikkoivat kirjoitettuja lakeja, joiden laadinnassa heidän mieltään ei koskaan ollut kysytty. Ennen muinoin Suomessa, meillä aktivisteilla oli se lohdutus, että Nikolai aina ensiksi itse rikkoi omat laatimansa lait, omat vannotut lupauksensa... Kun hän sitten oli saannut aikaan niin paljon sekamelskaa kuin suinkin, oli vallan turhaa puhua meille lakien pyhydestä, jota

muka meidän pitäisi kunnioittaa. Vastaus oli aina sama: Suomen onni ja vapaus oli meille koko joukon kalliimpi kuin kaikenlaiset Nikolain laittomasti laatimat »lait», joilla meidän nisko-
jamme koetettiin kuormittaa . . .

Juuri niihin aikoihin tapasin kerran sattumalta mrs Despardin sihteerin, joka kertoi minulle pöyristyttävän jutun. Mrs Despard oli noin viikko sitten ollut puhumassa Thornton Heath-nimisessä kaupungissa, joka oli tunnettu kiihkeästä suffragettivihastaan. Hänen puheensa oli keskeytetty huudoilla ja humalaiset miehet olivat heittäneet mutaa hänen päälleen . . . Hän tahtoi väkisinkin lähteä sinne takaisin ensi lauuantaina, mutta hänen ystävänsä koettivat kaikin voimin sitä estää. Se vain kiihottaisi heidän vihollisiaan raaempiin tekoihin. Mitä tehdä? Kaikki tunsimme mrs Despardin taipumattomuuden uhkaa vastaan. Arvelin, että tässä oli tilaisuus, jolloin minustakin saattoi olla hiukan hyötyä. Kirjoitin mrs Despardille ja pyysin häneltä erityisenä suosiona, että hän sallisi minun mennä sijastaan Thornton Heathiin. Muukalaisena olin siellä tuntematon, ja luulin siitä syyttä voivani hallita levotonta kuulijakuntaa. Epäiltyään aika paljon mrs Despard vihdoin suostui pyyntööni, ja lauuantaina läksin riemuiten, vaikka kyllä hiukan sydän kourassa, Thornton Heathiin.

Se se oli kokous, jommoista en ole ennem-

min enkä myöhemmin saanut nähdä. — Ohimennen olkoon sanottu, että tämä tapahtui vuonna 1910, siis 22 vuotta sitten, jolloin olin vielä täynnä rohkeutta ja uskoa maailman hyvyyteen. — No niin. Keskellä, pienellä aukiolla, oli hyvin korkean patsaan huipussa kaupungin kello. Patsaan juurella oli jonkinmoinen puhujalava, jonne muutama porras johti. Tämä oli siis noita Englannissa tavallisia ulkoilmakokouksia. Nousin lavalle kellopatsaan juureen ja näin heti, että väkeä oli kertynyt hyvin paljon, melkein yksinomaan miehiä. Kivenheiton päässä, kadun kulmassa, oli suuri kapakka, josta kuului melua ja soittoa. Uuuh, mitenkähän tässä selvittäään!

Viittasin kädelläni ja olin aloittamaisillani puhettani, mutta samalla hetkellä räjähti suuri positiivi soittamaan kovaa tanssimusiikkia. Arvasin heti, että posetiivi oli tuotettu minua varten, ja sittemmin sain tietää, että olin arvanut aivan oikein. Rämpytys oli vallan kamaalaa... Käännyin rauhallisesti läsnäoleviin miehiin ja pyysin kohteliaasti, että läsnäolevat »English Gentlemen» englantilaiset gentlemannit, käskisivät posetiivin vaikenemaan. Vaikutus oli silmänräpäyksellinen. Englantilaisten ritareiden rita-ritillisuuteen ei koskaan vedota turhaan. Positiivi vaikeni kuin naulattu, ja puhuminen oli mahdollista.

Niinpä niin. Puhe oli mahdollinen, ei

ainoastaan minulle vaan koko seurakunnalle, ja myöntää täytyy, että n. s. kuulijat olivat äänessä paljoa enemmän kuin minä. Kyselyjä ja kas-kuja sateli kuin rakeita tuulessa, ja vaikka joskus hiukan yritin vastata, hukkui ääneni kuin heikko piipitys yleiseen meluun. Onneksi en vähääkään hermostunut, vaan asian naurettava puoli kävi yhä selvemmäksi... Samassa loikkasi parilla askelella pitkä mies puhujalavalle viereeni. Kaikki merkit viittasivat siihen, että hän tuli suoraan kulmakapakasta, mutta vaikka hänen pitkät säärensä tuntuivatkin hiukan huojuvilta, jyrisi hänen äänensä kuin paras pasuuna, kun hän keuhkojensa koko voimalla huusi seurakunnalle: »Let the lady speak!» — antakaa lady'n puhua. Seurakunta vaikenä ja lady sai puhua.

Tietysti en yrittänytkään ruveta kertomaan Suomen asioita, sillä seurakunta oli liian levotonta laatua, eikä varmaankaan olisi jaksanut kuunnella. Sen sijaan koetin keinoa, joka melkein aina auttaa Englannissa. Vastasin muutamiiin kysymyksiin, jotka olivat tarttuneet mieleeni, ja koetin puristaa itsestäni kaiken sen huumorin ja satiirin, mikä minuun oli kertynyt viimeisen puolen tunnin koettelemuksen aikana. Se auttoiakin heti. Ei ole koko maailmassa kansaa, joka on niin herkkää huumorille kuin englantilaiset. Vaikka minun vaatimattomat kaskuni eivät tietenkään ollet mitään neron-

leimauksia, älyisivät kuulijat heti hyvän tahtoni, ja suosio kääntyi kuin salaman iskulla puoleeni. Kokous sujui sen jälkeen kuin alamäkeä, ja minua harmitti, kun tunsin, että väsymys alkoi vaivata kaikkien koettelemuksien jälkeen. Uskollinen ritarini, joka yhä vielä seisoi vieressäni, huomasi myöskin väsymykseni ja ilmoitti pasuuna-äänellään, että nyt ei saa enää vaivata ladya, vaan nyt mennään läheiseen kahvilaan teetä juomaan.

Sen teimme, ja koko liuta meitä läksi syvässä ystävytydessä kahvilaan. Siellä odottikin minua uusi koettelemus: Keskustelumme aikana olin tullut sanoneeksi, että Suomessa juodaan hyvin vähän teetä, mutta sitä enemmän kahvia. Seurauksena oli, että heti ilmoitettiin, että minulle piti antaa kahvia, koska olin siihen tottunut, eikä suinkaan teetä. Turhaan kursailin vastaan, n. s. kahvi kannettiin sisään. Jokainen, joka ennen maailmansotaa oli pakotettu juomaan »kahvia» Englannissa tai Saksassa, ei koskaan uudistanut sellaista koetta muuta kuin pakosta. Sodan jälkeen se seikka on hiukan parantunut, mutta pohjoismaalaisille Englannin kahvi on yhä vieläkin kauhistus.

Iloisessa keskustelussa tuli sekin harmi voitetuksi, ja lämpimät kiitokset lausuttuani ja luvattuani tulla takaisin, erosimme mitä parhaimmassa sovussa.

Mrs Despard oli hyvin tyytyväinen tulokseen,

ja se oli minulle pääasia. Toista kertaa en kumminkaan tullut menneeksi Thornton Heatiin, sillä monet muut matkat tulivat esteeksi.

Olen kertonut tästä käynnistä näin tarkkaan, sillä tämä oli hyvin kuvaavaa sen ajan »rauhallisille» suffragettikokouksille.

Niihin aikoihin, vuoden 1910 tienoilla, oli mrs Despardin suhde Suomeen ja sen pyrintöihin, meille, Lontoon suomalaisille, varsin tärkeä. Suomen itsenäisyys näytti siihen aikaan melkein mielettömältä unelmalta, mutta monesta meistä tuntui sitä tärkeämmältä saattaa selvästi englantilaisten tietoon, miten asiat kotona Suomessa kehittyivät. Olin siihen aikaan melkein jokapäiväisessä yhteydessä mrs Despardin kanssa, ja hän ei koskaan säästänyt apuaan ja neuvojaan, milloin niitä pyydettiin. Päätimme silloin aluksi perustaa *Anglo-suomalaisen Yhdistyksen*, jonka päätoimena oli propaganda Suomen hyväksi Lontoossa ja suomalaisten auttaminen siellä. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi saimme parlamentinjäsenen, A. MacCallum Scottin, joka siinä toimessa oli monta vuotta. Kuten kaikki suomalaiset, jotka siihen aikaan kävivät Lontoossa, voivat todistaa, oli tästä yhdistyksestä arvaamattoman paljon apua suomalaisille Lontoossa, ja se ylläpiti koko ajan hyviä suhteita englantilaisten välillä, hankki suomalaisille tärkeitä tuttavuuksia y. m.

Anglo-suomalaisen Yhdistyksen silloinen

merkitys on nyt kokonaan muuttunut enkä sen myöhemmistä vaiheista osaa mitään kertoa tässä yhteydessä. Mr MacCallum Scott sai surmansa lento-onnettomuudessa ja muut silloiset toimimiehet ovat joko muuttaneet muuanne taikka siirtyneet muille aloille.

Silloin, parikymmentä vuotta sitten, oli tämä yhdistys siksi tärkeä, että alettiin tuumia oman kodin hankkimista sille. Tuumittiin ankarasti, mitä tehdä, miten menetellä, jotta saataisiin jonkinmoinen keskus suomalaisille, joita vuosi vuodelta yhä lukuisammin alkoi tulla Lontooseen. Silloin astui taas Mrs Despard apuun. Hänen avullaan olisimme saaneet mitättömän pienellä hinnalla haltuumme huoneuston, jossa olisimme voineet työtämme jatkaa. Huoneustoon kuului suuri sali ja useita pieniä huoneita. Aikomuksemme oli toimittaa taloon pysyväinen suomalainen taidenäyttely, antaa tietoja Suomea koskevasta kirjallisuudesta, näytellä hiukan suomalaisia tuotteita, mainostaa Suomea matkailijamaana j. n. e. — Mrs Despard oli yhtä innostunut asiaan kuin konsanaan kukaan meistä suomalaisista. Suomessa olivat monet taiteilijat ja liikemiehet luvanneet apuaan, ja Anglo-suomalaisen Yhdistyksen nimessä olimme alkaneet levittää koelistoja, saadaksemme selville olisimmeko saaneet tarpeeksi osakkeita kaupaksi, jotta voisimme aloittaa toimintamme pian. Kaikki näytti onnistuvan erittäin hyvin, ja tulos osoitti

selvästi, että olisi ollut vallan mahdollista saada syntymään osakeyhtiö, jonka avulla unelmamme oli toteutettavissa. Näimme jo hengessä, kuinka talossamme oli alituisen koolla Lontoossa kulkevia suomalaisia, jotka Suomi-talossa saivat sekä ruumiillista että henkistä hoitoa, sillä sielälähän piti olla m. m. supi suomalainen ravintola, jossa kansallispukuun puetut tytöt hoitaisivat teen ja kahvin tarjoilua, laittaisivat hyvästä hapanleivästä voileipiä y. m. — Silloin kohtasi isku, joka teki tyhjäksi kaikki kauniit toiveet: Maailmansota puhkesi . . . Siinä särkyivät kaikki anglo-suomalaiset toiveet.

Siinä kyllä särkyivät anglo-suomalaiset unelmat, mutta sitä varmemmin toteutuivat suffragettien unelmat. Naisille annettiin sodan sytyttyä täydet kansalaisoikeudet, sillä vanhoillinen Englanti käsitti saman asian, minkä nuori eteenpäinpyrkivä Suomi jo monta vuotta ennen oli käsittänyt, että jos kansaa uhkaa tosi vaara, silloin tarvitaan kaikkien yksimielistä apua, naisten yhtä hyvin kuin miestenkin, eikä mitään tosi apua voi saada, ellei myönnetä tosioikeuksia myöskin.

Oli hyvin kuvaavaa Englannin oloille nähdä, kuinka erilalla suffragettien kaksi johtajaa, mrs Pankhurst ja mrs Despard, suhtautuivat uusiin oloihin. Mrs Pankhurst, vaattimattomasta kodista tullut demokraatti, oli merkillisen helposti imartelulla voitettavissa ja liittyi estele-

mättä ruti vanhoillisiin, jotka tarjosivat hänelle ehdokkuuden parlamenttiin. Hän ei kumminkaan koskaan tullut valituksi parlamentin jäseneksi, koska valitsijat eivät nähtävästi luottaneet niin nopeaan kääntymiseen.

Mrs Despard, rikas ylimysnainen, ponnahti sen sijaan vielä kauemmaksi vasemmalle ja liittyi, kuten jo olen maininnut, de Valeran innokkaimpiin kannattajiin...

Mrs Despard muutti jo sodan aikana Dubliiniin asumaan, mutta joka kesä hän tulee Lontooseen viettämään syntymäpäiväänsä sikäläisten ystäviensä parissa. Hän lähenee nopeaan 90 vuottaan, mutta vanhuus ei hänessä totta tosiaankaan vielä paljoa tunnu. Joka kerta pidetään hänelle suuressa Caxton Hallissa syntymäpäiväjuhlat, joissa hän pitää innostuttavan puheen ystävilleen. Ääni ei ole enää niin kaikuva, jommoisena sen muistan neljännesvuosisataa sitten, mutta varsin hyvin sen kuulee vieläkin, ja Caxton Hall on hyvin iso kokous-sali. Maailman kehitys yleensä ja samanhenkiset kysymykset kuin ennenkin kiinnostavat hänen vilkasta henkeään yhä vieläkin, rauhan-aate, naisasia, kasvatukselliset kysymykset y. m. s.

Tätä nykyä kyllä Irlannin asia on astunut etusijalle, jonka edestä muut asiat saavat väistyä. De Valera on sankari, joka on johtava Irlannin onneen. Ja tietysti tuo merkillinen arvoitus, jota sanotaan bolševistiseksi Venäjäksi,

on herättänyt levottomassa Irlannissa lämmintä huomiota. Bolševikit ovat erittäin taitavia propagandan tekijöitä, ja koska he asuvat tarpeeksi kaukana eikä kukaan ymmärrä heidän kieltään, on heillä varsin otollinen työmaa Irlannissa.

Pari vuotta sitten, kun mrs Despard oli täyttänyt 86 vuotta, muuan hänen sekä minun yhteinen ystävämme soitti minulle hädissään ja pyysi minua heti tulemaan Minerva-klubiin, joka on mrs Despardin perustama ja jossa hän aina asuu käydessään Lontoossa. Voi, voi, nyt oli apu tarpeen, sillä mrs Despard oli päättänyt heti matkustaa Venäjälle näkemään omin silmin, kuinka asiat paratiisissa oikeastaan olivat. Tietysti sanoin edeltäksin, että en minä eikä kukaan muu voinut mrs Despardia estää, jos hän kerran oli saanut päähänsä, että hänen oli mentävä Venäjälle, mutta kyllä mielelläni tuloin häntä tapaamaan. Tapasin hänet täysissä matkapuuhissa, ja oli päivän selvää, ettei häntä mikään voinut estää matkustamasta Venäjälle. Olin myöskin vakuutettu, että häntä pidettäisiin Venäjällä kuin kukkaa kämmenellä, sillä ymmärtäväthän bolševikit kuinka suuriarvoinen sellainen ystävä on heille. Ei muuta siis kuin onnea matkalle. — Hän läksi ja, aivan kuten vallan hyvin saatoin aavistaa, hän palasi takaisin Lontooseen bolševikkien ikiystävänä.

Hän on parantumaton idealisti, joka ei voi kenestäkään uskoa alhaisia juonitteluja. Ja

muistakaamme, että hän suurin askelin lähe-
nee 90-vuottaan. Hän ehkä näkee selvem-
min kuin me, jotka emme vielä ole »vanhuu-
den höperöjä». Hän ei enää voi ketään vihata,
hän voi ainoastaan rakastaa ja antaa anteeksi
vihaavalle ja katkeroituneelle inehmolle, joka
vielä elää kokonaan tämän maailman hyörinässä
ja taisteluissa. Hän on jo saavuttanut tyynen,
rauhallisen ymmärtämyksen...

Aina kun tapaamme, hän säännöllisesti
kysyy kuinka asiat ovat Suomessa, kehittyykö
kaikki vapaaseen, oikeuden johtamaan suun-
taan, ja kuinka suhteemme Englantiin kehittyi,
onko meillä oikeat kansamme edustajat täällä,
ja saattavatko he selittää asemamme, niin että
Englanti sen ymmärtää??? Ja voi, voi kuinka
monta muuta omantunnonkysymystä, joihin on
niin kovin vaikea vastata... Vastaan jotain
epäselvää, jota hän ei voi ymmärtää ja jota en
itsekään ymmärrä. — Sitten katson ulos ikku-
nasta...

AINO MALMBERGIN TEOKSIA

VOIMAKASTA VÄKEÄ

Pakinoita Englannin ja Amerikan merkkihenkilöistä, jotka kirjoittaja on ulkomailla oleskelunsa aikana tavannut. »Aino Malmberg antaa meille mitä viehättävimmällä esitystavallaan ja hienolla ja kirkkaalla henkevyydellään oivallisen kulttuurinautinnon.» (*Iltalehti*). — Kirjan hinta 30 mk.

VOIMATONTA VÄKEÄ

Tämä on tavallaan kuin jatkoa edelliseen, ja — kuten nimestäkin voi päätellä — kirjailija kuvaa tässä päinvastaisia ihmisiä. »Nämä Malmbergin kaksi kertoelmistoa ovat verrattomia kuvia siitä panoraamasta, joka alati liikkuu ohitsemme ainaisin vaihtelevin näyin.» (*Uusi Suomi*). — Kirjan hinta 30 mk.

SUOMI AUSTRALIASSA

Aino Malmberg esittää matkahavaintojaan tässäkin teoksessaan. »Sen pirteä ja kultivoitu teksti, johon liittyy nelisenkymmentä kuvaa, avaa lukijalle monta ennen aavistamatonta näköalaa niihin suomalais-oloihin, jotka suomalaisen sisun, suomalaisen hellittämättömän yritteliäisyyden ja kyvykkyyden ansiosta ovat maailman eri kulmilla kehittyneet. — Teos, jonka pitäisi olla jokaisen suomalaisen kirjastossa.» (*Karjala*). — Kirjan hinta 30 mk.

O T A V A

Hinta 25 mk.

Zyl. hist.

Malmberg

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 102 1728

KIRJANSITOMO
TUKEVA
HELSINKI

X

